

BIDRAG TILL BARA HÄRADS BESKRIVNING

15.

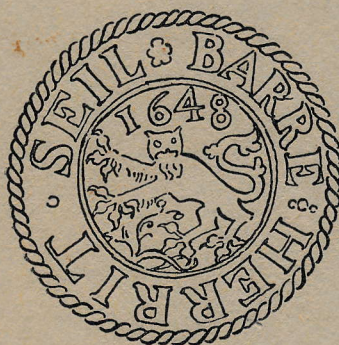
BARA HÄRAD
I SLUTET AV 1700-TALET

JONAS FROSTENSSON SWANANDERS

DISSERTATIO GRADUALIS DE TERRITORIO BARA

I ÖVERSÄTTNING AV

HELGE ANDERSSON

BARA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENINGIS FÖRLAG

BIDRAG TILL BARA HÄRADS BESKRIVNING

15.

BARA HÄRAD I SLUTET AV 1700-TALET

JONAS FROSTENSSON SWANANDERS

DISSERTATIO GRADUALIS DE TERRITORIO BARA

I ÖVERSÄTTNING AV

HELGE ANDERSSON

BARA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING S FÖRLAG

Redigerad av Ingemar Ingers

Skånska Centraltryckeriet, Lund 1958

F Ö R O R D

För forskaren i Bara härads äldre historia utgör J. F. Swananders beskrivning *Dissertatio Gradualis de Territorio Bara* från 1796 en värdefull kunskapskälla. Denna häradsbeskrivning är emellertid avfattad på latin och har sålunda en begränsad läsekrets, vilket är beklagligt med tanke på de historiska upplysningar den innehåller. Dessutom finns det endast ett mindre antal exemplar av beskrivningen tillgängliga i de större biblioteken. Redan tidigt uppkom därför tanken att genom översättning och nytryck göra Swananders 1700-talsbeskrivning tillgänglig för häradsborna och därmed stimulera intresset för häradets historiska minnen. Som icke språkman av facket var det emellertid inte utan tvekan inför uppgiften som undertecknad för två år sedan påbörjade översättningen av 1700-talsbeskrivningen. Under arbetets gång visade det sig ofta svårt att prestera en exakt översättning, då de latinska orden och vändningarna inte alltid täcka och motsvara de svenska. Därtill är avståndet i tid och kulturmiljö för stort mellan antikens Rom och 1700-talets Sverige. Med samma svårigheter ha Swanander och hans medhjälpare brottats, då det för dem gällt att översätta beskrivningen till latinet och finna de lämpliga orden och uttrycken i romarspråket. För vissa ting och förhållanden på Skånes landsbygd saknas dessutom av lättförklarliga skäl helt ord i latinet, varför Swanander måst tillgripa omskrivningar, som ofta kunna vara besvärliga att återigen överföra till svenska med bibehållande av den exakta betydelsen. Kommer härtill ytterligare att mer än ett och ett halvt sekel förflutit sedan Swanander och hans medhjälpare publicerade sin beskrivning, varför det också förefinnes ett avstånd i tid och kulturmiljö mellan Bara härad i slutet av 1700-talet och nutiden, vilket i sin tur försvårar det exakta översättandet till nutidsspråk. På vilket plan översättningssvårigheterna ligga torde tydligt framgå av den omständigheten, att några kapitel i 1700-talsbeskrivningen med speciellt innehåll, t.ex. de om lanthushållningen, levnadssättet och dialekterna, ha tryckts på svenska, då det icke gått att översätta dem till latinet, enär ord saknas i detta döda språk för de speciellt skånska ting och förhållanden, som här avhandlas. Till latin kan sålunda inte översättas "ligga i träde", "blårgarnsskjorta",

"davre" och "lille middag". Målet för undertecknads arbete har hela tiden varit att med största trohet mot originalet göra innehållet i 1700-talsbeskrivningen tillgängligt för häradsborna. På de ställen där en exakt översättning skulle ha blivit omständlig och tyngande har denna frångåtts och en lätt omarbetning företagits dock utan att innehållet förändrats. Föreliggande arbete är därför inte att betrakta som ett språkligt arbete och prov på exakt översättning. Namnen på kyrkoherdarna i församlingarnas series pastorum ha bibehållits i den form de förekomma i 1700-talsbeskrivningen. För samtliga series pastorum hänvisas till överbibliotekarie Gunnar Carlquists arbete Lunds Stifts Herdaminne II: 5.

Undertecknad står i stor tacksamhetsskuld till fil. dr Ingemar Ingers, Lund, som på alla sätt uppmuntrat arbetet och med sin kännedom om Bara härad i såväl gången tid som nutid varit en ovärderlig hjälp vid identifieringen av i beskrivningen omnämnda lokaler och dessutom biträtt vid utarbetandet av noter och litteraturhänvisningar. Det är undertecknad angeläget att också uttala ett vördsamt tack till Bara Härads Hembygdsförening och dess styrelse, som velat bereda plats åt beskrivningen i sin skriftserie. Slutligen är det undertecknads varma förhoppning, att föreliggande arbete med alla dess brister skall bli ett bidrag till ökad kännedom om Bara härad och dess historiska minnesmärken bland häradsborna.

Hohög den 24 augusti 1958.

Helge Andersson.

I N L E D N I N G

I mitten av 1700-talet började man på vetenskapligt håll intressera sig för skånsk lokalhistorisk forskning. Det var Sven Lagerbring, sedan 1742 professor i historia vid Lunds universitet, som i samarbete med sina disciplar inledde en systematisk undersökning av de skånska häraderna ur historisk och topografisk synpunkt. Under hans presidium ventilerades en hel rad avhandlingar med ämnen från de skånska bygderna. Sålunda blevo nu bl. a. Göinge, Villands och Oxie härader föremål för historisk-topografiska avhandlingar.

De riktlinjer för den lokalhistoriska forskningen i Skåne, vilka uppdragits av professor Sven Lagerbring, följdes av hans efterträdare och brorson, Erland Samuel Bring, professor i historia 1779—1798, som också gav stort utrymme åt provinshistorien. Under hans presidium ventilerades nya avhandlingar om skånska härader. En av de värdefullaste och mest innehållsrika av dessa avhandlingar är Jonas Frostensson Swanders beskrivning över Bara härad 1796, betitlad "*Dissertatio gradualis de Territorio Bara*". Beskrivningen, som tryckts på Berlingska Boktryckeriet i Lund, omfattar delarna I—III och V—VI. Del IV saknas och har troligtvis aldrig blivit tryckt. I Lunds Universitetsbiblioteks katalog finnes följande anteckning: "Del 4 saknas och torde ej ha utkommit." Fullständig klarhet om beskrivningens del IV har icke kunnat vinnas, då någon förteckning över äldre Berlingtryck tyvärr icke är bevarad. Beskrivningens bevarade delar, som med undantag av de fyra sista §§ i del VI äro avfattade på latinska språket, finnas dels separata, dels bundna i ett band och äro tillgängliga såväl i Lunds Universitetsbibliotek som i Malmö Stadsbibliotek avd. Ncr. Till grund för föreliggande översättning ligger det i Malmö Stadsbibliotek befintliga exemplaret, som välvilligt ställts till utgivarens disposition.

Beskrivningens del I framlades som avhandling den 21 maj 1796 under professor Erland Samuel Brings presidium av Jonas Frostensson Swander för vinnande av magistergraden. Del I, som liksom övriga delar har formatet 14×18 cm, omfattar sidorna 1—75 och indelas i §§ I—XXI. Beskrivningen innehåller åtskilliga högstämda och devota hyllningar i

tidens stil. Del I tillägnas sålunda "Högloflige Ridderskapet och Adelen, wördige Prästerskapet och öfrige Ämbetsmän uti Bara härad som med Uplysningar bidragit til Beskrifningen af Deras hembygd."

Författaren och respondenten Jonas Frostensson Swanander var född i Hyby den 29 juli 1777 och son till kyrkoherden Frosten Swanander och hans maka Elsa Maria Agrell. Sedan han på sin avhandling om hembygden 1796 blivit filosofie magister avlade han på hösten samma år en juridisk examen och vann anställning som e. o. kanslist i Kungl. Maj:ts kansli. Hans levnadsbana blev emellertid kort. Redan som ung drabbades han av sjukdom och avled i Hyby prästgård den 11 augusti 1800. I Hyby dödbok läses följande: "D. 11 Aug. dog Sekreteraren Jonas Swanander i Hyby af rötfeber 23 år gl. samt begrofs den 22 ejusdem." I Carl Sjöström, Skånska Nationen, omtalas, att prosten Wilhelm Fredrik Nibelius i Lyngby parenterade vid begravningen. Samma källa berättar vidare, att "Hofsekreteraren Karsten och hans dotter sjöngo denna för tillfället författade vers, under accompagnement af luta:

Nyss knoppad blomman stundom vissnar
Och ynglingen lik blomman dör!
Wårt öga gråter, hjertat hisnar.
Utaf cypress man krantsen gör.
En yngling dör!
En yngling utaf hopp och snille,
Swanander, Jonas, dygdens vän,
Den ynglingen
Gick förr än menskligheten ville
Til Sällheten!"

Sedan Jonas Frostensson Swanander förvärvat magistergraden fortsattes de historisk-topografiska undersökningarna i Bara härad under hans ledning, och ytterligare avhandlingar ventilerades.

Beskrivningens del II framlades som avhandling den 17 december 1796 av Olof Willman. Avhandlingen, som omfattar sidorna 1—19 och indelas i §§ I—IX tillägnas innehavaren av Trolleberg "Konungens högst betrodde man och drots, hofrättspresident, Lunds Akademikansler, riddare och kommandör af Kongl. Maj:ts orden, Högvälborne herr Grefve Carl Axel Wachtmeister." Tillägnan har följande slutönskan: "Mätte kommande åldrar ej känna någon annan Herre til Trolleberg än en Grefve Wachtmeister, och den siste, lik den förste, vare Vetenskapernas Vän, Rättvisans Tolk och Dygdens Försvar."

Om respondenten upplyser Carl Sjöström i Skånska Nationen, att Olof Willman var född den 13 februari 1780 och son till mjölnaren under Klågerup Anders Sonesson. Han gick i Lunds skola, avlade kansliexamen hösten 1803, juridisk examen 1804 och tjänstgjorde därefter vid olika ämbetsverk i Stockholm. Carl Sjöström berättar vidare att han "egnade sig snart helt åt musiken samt företog en resa till utlandet för att vidare utbilda sin färdighet som violinspelare; återkom från Ryssland till Stockholm i början av 1813 och anställdes som altviolinist vid hofkapellet; violinist derstädes den 1 april 1814—juli 1815; inrättade därefter en musikalisk undervisningsanstalt i Stockholm." Han blev 1837 ledamot av Musikaliska Akademien. Olof Willman dog i Stockholm den 5 april 1844.

Beskrivningens del III framlades som avhandling den 21 juni 1797 av Jonas Fr. Angelin från Blekinge nation. Avhandlingen omfattar sidorna 1—20 och indelas i §§ X—XXI med fortsättning från § IX i del II. Respondenten Jonas Fr. Angelin var född den 15 februari 1777 och son till kyrkoherden Henrik Angelin i Konga och Ask. Han blev student 1793 och prästvigdes 1802. Han avled den 29 januari 1829 som obefordrad präst. Avhandlingen tillägnas biskopen Petrus Munck, teologie professorerna Nils Hesselén, Johan Jakob Hellman och Samuel Lemchen samt fadern, kyrkoherde Henrik Angelin i Konga och Ask.

Som tidigare nämnts saknas beskrivningens del IV.

Beskrivningens del V framlades som avhandling den 20 maj 1797 av smålänningen Fredrik Stocke. Avhandlingen omfattar sidorna 1—16 och indelas i §§ I—IV. Respondenten Fredrik Stocke var född den 28 september 1775 och son till kyrkoherde Nicolaus Stocke i Fryeled. Han blev filosofie magister 1799, vice kollega i Jönköping 1802, prästvigdes 1804, komminister i Jälluntofta 1810, kyrkoherde i Järstorp 1816, kyrkoherde i Fröderyd 1825 och prost 1828. Fredrik Stocke avled den 5 februari 1829. Avhandlingen tillägnas hovintendenten P. Tham, "Herre till Dagsnäs och Dala", historieprofessorn Erland Samuel Bring, professorn i teoretisk filosofi, Matthias Fremling och föräldrarna.

Beskrivningens del VI framlades som avhandling den 20 maj 1797 av Jöns Henrik Seldener från Blekinge nation. Avhandlingen omfattar sidorna 17—38 och indelas i §§ V—XI, varav §§ VII—XI äro avfattade på svenska. Titelbladet till del VI är instuckat mellan sidorna 16 och 17 från titelbladet till del V räknat. Del VI börjar således inte med någon sida 1 utan med sida 17 i den paginering, som utgår från del V. Vidare utgöra §§ i del VI en fortsättning på §§ i del V. Avhandlingen tillägnas professorn och universitetsbibliotekarien Gustaf Sommelius.

Respondenten Jöns Henrik Seldener var född i Andrarum den 15 februari 1783 och son till komministern Daniel Seldener. Han gick i Karlshamns skola, blev student 1796, filosofie magister 1799 och kyrkoherde i Burlöv 1827. Jöns Henrik Seldener avled i Burlöv den 21 februari 1859.

De lokalthistoriska avhandlingar, som sågo dagens ljus under 1700-talet, förefalla måhända en kritisk nutidsläsare vara väl mycket påverkade av det romantiska skimret från Olof Rudbecks *Atlantica*, ett av samtidens tongivande historiska verk, och uppvisa förvisso också stora brister vad beträffar vetenskaplig metodik och bevisföring. Avhandlingarna uppfylla inte heller en modern historieforsknings oeftergiveliga krav på akribi och kritik. Många påståenden och slutsatser äro grundade på rena gissningar och lösa antaganden. Alltför stor tillit bör därför inte sättas till de av författarna lämnade uppgifterna. Årtal och namnuppgifter ha av författarna ofta inte nöjaktigt kontrollerats och äro därför inte alltid fullt tillförlitliga. Likaså ha inskriptioner på gravstenar, epitafier och kyrkklockor icke alltid återgivits ordagrant.

Med sin detaljrikedom, en mångfald beskrivningar och notiser om fornlämningar, traditioner, slott, kyrkor och deras inventarier utgöra emellertid dessa lokalthistoriska avhandlingar trots alla brister en ovärderlig tillgång för hembygdsforskningen i provinsen. Utan dessa avhandlingar skulle vår kännedom om Bara härads 1700-talshistoria vara synnerligen bristfällig.

DEL I

§ I.

Från Öresund, mellan Malmö, provinsens huvudstad, och Lund, vetenskapernas mest blomstrande säte, utbreder sig mot landskapets inre delar territoriet Bara eller Bara härad. Det utmärkes genom så tydliga gränser, att det knappast kan betvivlas, att häradets nuvarande omfång även varit det ursprungliga. Gränserna bestå nästan på alla sidor av vatten. I norr gränsar det till Torna härad, från vilket det skiljes genom Höje å, allt ifrån dess källa i Håckebergasjön och till dess den kastar sig i havet. I väster slår havet mot stränderna. Oxie och Vemmenhögs härader äro

grannar till det i söder. Sege å skiljer härifrån genom att från Törringe by gå fram ända dit, där dess mindre arm flyter ut i havet. Se Kongl. Maj:ts Dom af år 1789 vid yppad ägotvist emellan Malmö stad och Arlöfs by, at Malmö Stads ägor möta på andra sidan lilla Sege å, och den således utgör gräns för Bara härad.¹ I öster instänges det av Torna och Vemmenhögs häraders så, att dess gränser kunna beskrivas på följande sätt: Från Håckebergasjön går gränsen till godset Broddas marker och där till en stor i jorden liggande sten, kallad *S t o r a M a k e* eller *M a g e - s t e n*.² Den kan anses för en helig sten. I dess översta del löpa nämligen gränserna från tre häraders samman; Torna, Bara och Vemmenhög. Fordom voro dessa häraders vapen inhuggna på den, men i dag äro figurerna alldeles utplånade genom tiden och regnen. Härifrån går gränsen utmed Börringe gods ägor ända till den ovan omtalade byn Törringe. Se Geografisk karta av Svante Rosenberg, upprättad åren 1789 och 1790 och genom underskrift fastställd av Häradsrätten 1793.³

Ursprunget och etymologien till ordet *B a r a* tolkas av olika forskare på olika sätt. I de äldsta skrifterna läses nästan alltid *B a r a e t h*. Se Extractet af Kong Waldemars Jordebok⁴ i den namnkunnige Lagerbrings arbete *Monumenta Scanensia*,⁵ där i en tillfogad anmärkning följande ord stå att läsa: "Lyscander⁶ benämner Bara härad's invånare *Barder*. Kanhända äro de besläktade med dem, som Lucanus⁷ beprisar så

Ni sorglösa *Barder* ha diktat många sånger.

Sångaren, som vid den andra högtiden sjunger de tappra männens lov, benämnes på galliska *b a r d* och kallas även så av bardernas folk.⁸ En förmodan har ovan anförts, att invånarna i Luggude härad måhända fordom voro beryktade genom sånger. Detsamma gällde kanhända fordom om invånarna i Bara härad. A. Stobaeus⁹ härleder ordet ur *b a r d*, *b a r d a* = piska." Det finnes också de, som mena, att namnet är härlett ur det svenska ordet *b a r* = naken, precis som om marken vore torr och alltid utsatt för solens strålar.¹⁰ Men det är förvisso fastslaget, att detta område av ålder varit övervuxet av träd, vilket de visst icke sällsynta trädstammarna, som ännu i dag grävas upp ur dammar och sumpmarker, bevisa, och även i vår tid trivas häradets invånare i sina skogar. Wessman¹¹ anser i *Skånska Handlingar*, sid. 23, att häradet fått namn efter byn *B a r a*, som är belägen ungefär i häradets mitt. Den rikedom av urgamla minnesmärken, som finnes omkring denna by kan utan tvekan tjäna som bevis för att berömda och tappra män fordom bott där, vilkas hemvist kunnat ge namn åt hela häradet. När det gäller så gamla ting, är det dock inte så till den grad av vikt för oss att lära känna dessa. Det är inte vist, att jag sysslar så mycket härmed. Jag har därför nöjt mig

med att genomgå andras skrifter och överlämnar omdömet åt läsarna själva. Jag måste dock erkänna, att Wessmans förmodan synes mig mest sannolik av det som anförts.

§ II.

Då Bara härad är ett område för dem, som endast betrakta de kyrkliga förhållandena, men ett annat där hänsyn tages till den statliga eller borgerliga myndigheten, bör det erinras, att det ena i hög grad skiljer sig från det andra. Här förutsättes att i följande innehåll förstås med Bara härad endast Bara härad som helhet.¹² Det är nämligen detta som vi ha beskrivit, och som det är meningen att vi skola beskriva i det följande. Än mer, det ena områdets gränser äro så invecklade och skiftande, att det för min del knappast är möjligt att bestämma dem. Till Bara härad höra alltså, så säga myndigheterna, två och en halv kvadratmil. Då varje kvadratmil säges innehålla 23142 $\frac{6}{7}$ plogland, som hos oss kallas Svenska Tunneland (se Tabeller som föreställa förhållandet emellan Sverges och andra länders Mynt, Vigt och Mått författade af Christian Ludvic Jöransson Stockholm 1777 sid. 59) förstås, att detta härad består av cirka 57857 sådana plogland, som kunna anses ha fördel i de små skånska häraderna. Ur befolkningstabeller, som kyrkoherdarna äro ålagda att sammanställa ha vi inhämtat, att i vårt härad levat:

År	Inv.	År	Inv.	År	Inv.
1749	6705	1763	7564	1780	8561
1750	6852	1769	7915	1785	8061
1754	7142	1772	8070	1790	8718
1757	7050	1773	8080		
1760	7166	1775	8182		

År 1795 och även närmast föregående år var folkmängden 8859, härav voro 4451 män och 4108 kvinnor. Varje kvadratmil hade alltså 3544 invånare, vilket förvisso visar den stora bördigheten. Inom den borgerliga myndighetens område inneslutas säterierna Håckeberga, Skabersjö, Torup, Klågerup, Trolleberg, fordom Werpinge, Assartorp och Toppeladugård; Alnarps Kungsgård, som arrenderas av landshövdingen i Malmöhus län, Hyby Kungs Ladugård, förut kungsgård, nu ändrat till säteri, samt Esarp, berustat säteri. Församlingarna äro följande: Genarp, Lyngby, Skabersjö, Knästorp, Tottarp, Kyrkheddinge, Esarp, Mölleberga, Bara, Görslov eller

Kyrkoby, Burlöv, Uppåkra, Flackarp, Brågarp, Nevishög, Hyby, Lomma och Bjereshö. Hela hemman äro ungefär 312 (se Gillberg sid 182),¹³ vilka bebos av 647 åboar. Härtill komma ytterligare 293 icke beskattade hus med utsäde och 576 icke beskattade hus utan utsäde, likaså sexton kvarnar för malning av spannmålen, ett fiskarehus, ett kalkbruk och tre tegelbruk.¹⁴ Den kyrkliga myndigheten omfattar förutom de uppräknade församlingarna även Gödelöv i Torna härad, Törringe och Särslöv i Oxie härad och Svedala i Vemmenhögs härad. Dessutom säteriet Björnstorp i Torna härad och den förstörda borgen Lindholm,¹⁵ där fordom Sveriges konung Albrekt hölls fången, belägen inom Vemmenhögs härads gränser och nu underlydande Börringe gods. Bergen anför i Danmarks oc Norgis fructbar herlighed,¹⁶ sid. 206 följande församlingar: "Barre Herrit: Höygbye, Möllebiere, Neffshöje, Totterup, Eserup, Skabersöe, Brågerup, Svedal, Flackerup, Lundbye, Bierresöe, Bursleff, Bare, Heddinge, Opager, Knestrup, Giennerup." Följande gods: "Heregaarde: Alnerup, Torup, Skabersöe, Adzertorp, Lindholm, Heckeberg, Klogerup, Werpinge."¹⁷ Här förbigås församlingarna Gödelöv och Görslöv eller Kyrkoby och Törringe. Likaså förbigås herrgårdarna Toppe-ladugård och Björnstorp, som kanhända på den tiden antingen voro bebodda av bönder eller ansågos som mindre gods än nu. I dag finnas i Bara härad som kyrkligt område betraktat tjugotvå kyrkor och lika många församlingar. Om dessa ha blott tretton kyrkoherdar vård. Förenade äro nämligen Lyngby, Genarp och Gödelöv, Skabersjö och Törringe, Bara och Mölleberga, Kyrkheddinge och Esarp, Knästorp och Tottarp, Brågarp och Nevishög, Görslöv eller Kyrkoby och Särslöv, Uppåkra och Flackarp. Bjereshö är annex till Oxie i häradet med samma namn, och Lomma har samma kyrkoherde som Fjellie och Flädie i Torna härad. Ensamma äro Hyby, Burlöv och Svedala.¹⁸

§ III.

Häradet hade fordom egna domare. Vid Önsvala bro, inom Mölleberga sockens gränser, skådas högt liggande och vackra slätter, som fordom begagnats som tingsställe. För visst icke så länge sedan levde människor, som sade sig ha sett höga murar, vilka voro lämningar av tingshuset. Det fanns också en dörr, som hört till denna byggnad, och som på den tiden förvarades som minnesmärke i Önsvala i en bondgård, som kallas Båthagården,¹⁹ där de dödsdömda förvarades natten före avrättningen. En trappsten till byggnaden ligger ännu kvar på slätten.

I södra delen av slätten är en kulle,²⁰ där den plats var belägen, där dödsdomar avkunnades. För fyrtio år sedan låg här i jorden också en trädstam, som säges ha varit en del av en gammal galge. Det är helt okänt, vilka som voro domare på den tid det fanns egen rättskipning i häradet. Det erfares likväl från en gravsten i Hyby kyrka, att en viss David Lagevidssön Block, död 1664, varit domare i häradet, och att han som det synes sannolikt varit den siste. Av vilken orsak och vid vilken tid tingshuset vid Önsvala bro övergavs och blev ruin är okänt. Men det är fastställt, att Torna, Bara och Oxie härader någon gång varit förenade, och att tvistande sammanträffat i byn W i s m a r l ö v. Det synes även ur akter från år 1688 som om rättskipningen i detta härad varit förlagd till byn W ä r b y, men orsaken till flyttningen är mig obekant. Men en ny indelning av häraderna har företagits, och allt tills nu äro häraderna Bara, Torna och Harjager förenade, och byn D a l b y i Torna härad är det ställe, där invånarna i Bara härad måste inställa sig i rättsangelägenheter. Det kan även antecknas, att det första målet föredrogs där den 8 februari 1692. I häradets sigill står ett lejon utan huvud med tillfogad inskription: Bahra Härad's Sigill A. 1688.²¹

Ur handlingar erfares att följande varit domare i häradet:

- 1:o Lars Svanhals, som 1687 blev assessor i Göta hovrätt.
- 2:o Wikman Tigerskjöld, som ända till 1718 förvaltrade detta ämbete.
- 3:o Nils Langelius, som adlades och kallas Bildenskjöld.
- 4:o Carl Appelberg, som tillträdde 1742.
- 5:o Svante Möllerheim, som efterträdde.
- 6:o Petrus Johan Montan, som 1777 utnämndes till lagman.
- 7:o Carl Hadders, den nuvarande mycket erfarne domaren i häradet, namnkunnig domare även i provinsen. Jag står i tacksamhetsskuld till honom inte bara för ovanstående serie domare i häradet utan även för annat understöd, som blev mig till nytta i detta topografiska arbete. Hans enastående välvilja mot mig skall jag därför alltid ha i tacksamt minne.

§ IV.

Det faller mig in att tro, att vissa rättigheter och privilegier fordom tillhört det slag av herrgårdar, som prålade med torn framför övriga, som kallades P l a t t g å r d a r. Det må emellertid vara hur som helst härmed. Tornprydda i vårt härad voro Hækkeberga, Skabersjö, Torup och kanske Klågerup, vilka även nu äro större än de andra. Kyrkornas beskaffenhet, interiör och exteriör växla med församlingsbornas förmögen-

het och frikostighet. Alla äro uppförda av massiva stenar och täckta med blyskivor, stundom till en del med taktegel, med undantag av Genarps kyrka, som är uppförd av tegel och vilar på stora, fyrkantiga grundstenar. De flesta ha små torn, täckta med tegel, i vilka klockor hänga. Några ha blott klockstaplar.²² Kyrkorna i Genarp och Hyby äro synliga framför andra genom höga tornspiror, som äro täckta med takspån. Hyby kyrka överträffar alla byggnader i fråga om storlek. Genarps kyrka är inte bara den vackraste kyrkan i häradet utan kanske den vackraste landsbygdskyrkan i hela Skåne, och Bjerresjö kyrka är så liten, att man där endast finner fjorton stolar. Var och en som genomfar häradet skall se, att själva naturen är indelad i två delar, som äro varandra i hög grad olika. I den ena finnas överallt slätter utan uppskjutande kullar; överallt en ymnig rikedom av åkrar tillsammans med grönskande ängar. Träd äro emellertid sällsynta, om man undantager Alnarps skog. Alla platser lida av solens brännande strålar och vindarnas åverkan. Men den andra delen av häradet, som vetter mot öster, utmärkes av kullar och dalar. Och därtill saknas icke fruktbara åkrar, och åter är denna trakt genom betesmarkernas och ängarnas förträfflighet vida överlägsnare, och särdeles utmärkta äro de odlingar, som tillhöra herrgårdarna. Lundarna erbjuda en ljuvlig anblick, och ållonskogarna ha en mångsidig användning inte bara för godsägarna utan också för de övriga häradsborna, som därifrån kunna hämta material till lantbruksredskapen. Jag har följt denna naturens indelning av häradet, emedan mängden av det som bör sägas förbjuder att överlämna en fullständig häradsbeskrivning med bildavtryck. I denna del av arbetet beskriver jag endast häradets skogsbygd.

§ V. Hückeberga.

Säteriet är beläget på en ö, som omgives av en sjö med samma namn, och är berömt framför många andra såväl genom platsens naturskönhet som den underbara utsikten. Vilka som ha varit innehavare före 1300-talet ligger i djup tystnad. I Boetii Johannis Diplomatorium N:o 136²³ omnämnes en viss Nicolai Brok de Hickeberghe, som säges ha levat omkring 1392. Jämför Dissertatio de Territorio Skyttiano²⁴ under den berömde Lagerbrings presidium och med Nils Hinric Lovén som respondent sid. 48. I Liber Daticus omtalas fru Cecilia, hustru till Esge Brok de Hickabiærghe.²⁵ Jämför Monumenta Scanensia Vol. II sid. 145. Jag har dock icke mycket att berätta om dessa adelsmän. Men då den högädlas Sophia Brahe har omnämnt många innehavare av detta gods i sitt arbete

Manuscriptum Genealogicum,²⁶ vilket förvaras i Kungliga Carolinska Aka-
demiens Bibliotek, och i synnerhet dem, som tillhörde ätterna H a c k och
U l f s t a n d synes det mig lämpligt att ur detta arbete avskriva följande:
”Anders Hack den äldre til Hickebierig, hans hustru hede Fru Giertrud
Munch, hendis fader hede Her Mogens Munch den Eldre til Wollstrup af
di gammel Muncher, som förer udi deris vaben en gull bielcke udi ett
rødt feldt. Hendis moder hede Fru Kirsten Thott som var Her Anders
Axelsons Thotts datter.” Dessa äro Sophia Brahes ord i hennes så kallade
Slägebok, sid. 54. Denne Anders Hack är den förste, som Sophia Brahe
omnämner med tillägg av orden ”til Hickebierig”. Om detta gods tillfallit
honom genom viss släktskap med tidigare innehavare eller genom köp el-
ler på annat sätt är emellertid helt okänt. Men då Sophia Brahe om denne
Anders Hacks förfäder bevisat, att de på den manliga linjen utgått från
den svenske konungen Sverkers stamträd må följande tilläggas: Anders
Hacks farfader var Ifvar Joensson. Hans farfar var Ebbe Thuresson, om
vilken Sophia Brahe säger ”hans hustru hede Fru Mette, som var så me-
get velbyrdigh”. Denne Ebbe Thuresson hade till farfar själve den svenske
konungen Sverker, Carls son, som stupade i slaget vid Gestilren år 1210.²⁷
Efter att således ha räknat tre generationer i vart och ett århundrade
gjorde Anders Hack sitt inträde i livet omkring 1410 eller i början av
1400-talet, tydligtvis vid den tid, då äganderätten till Häckeberga gods
gick förlorad för ätten Brok för att övergå till ätten Hack. Jmfr Svea Ri-
kes Historia²⁸ med den berömde Lagerbring som författare; del II kap. 3
sid. 96 och följande. ”Mogens Hack till Hickebierrig, son till ovan-
nämnde Anders Hack. Hans hustru hede Fru Lehne Rönnow.

Niels Hack till Hickebierrig, hans hustru hede Fru Telle Brosterup.
Deres Söner blefve icke gifte. En af Döttrarna var

Helle Hack till Hickebierrig, hendes Husbonde hede Her Holger Greger-
sen Ullstand till Skaberse. Hans fader hede Her Greger Ibsen Ullstand
till Thorup og bekom Her Holger Ullstand Hickebierrig med Fru Helle
Hack.

Jens Hollgersen Ullstand
till Skabersjö.

Hack Holgersen Ullstand till Hickebierrig,
Rigs Raad och Marsch, lämnade inga barn
efter sig.

Holger Ullstand på Hickebierrig, hans hustru hede Fru Anne Skouggardt
hade tillsammans dessa fyra Döttrar:

1:o Fru Ingeborg Ullstand gifft med Jörgen Vind till Gundestrup, Rente-mester i Kiöbenhafn, Rigsraad 1640.

2:o Helle Ullstand gift med Niels Lyche til Tanderup.

3:o Fru Anne Ullstand gift med Jörgen Ugerup.

4:o Fru Else Ullstand gift med Christopher Mormand, hans Fader hede Her Eric Mormand oc hans Moder Fru Anne Lindenov."

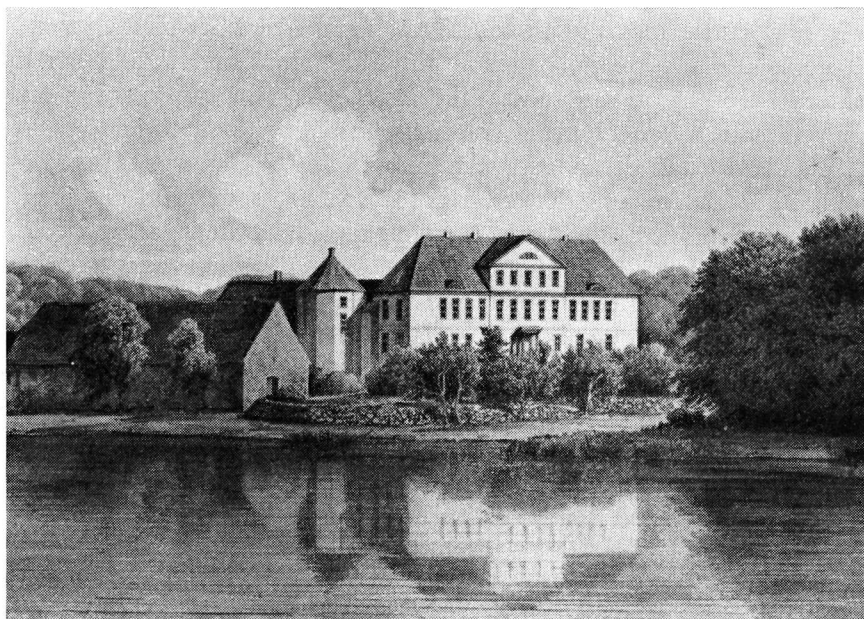
Många av dem, som vi möta i Sophia Brahes genealogiska längd, utan vilken mycket i Häckeberga gods historia skulle ha varit förlorat, om-givas sålunda av strålgans. Vissa uppgifter, som meddelats ur denna källa äro också kända från andra urkunder. Vi läsa i den berömda Hwitfeldts Biskops Krönika,²⁹ sid 57 dessa ord: "Daa Birger var blefven Erkebiskop hafver en vid nawn Niels Hack, Arfving til Hickebierrig varit hannom höjelig imod oc gjort ham stor beswering aar 1497." Det var utan all tvekan denne Niels Hack, som Sophia Brahe säger ha varit den siste manlige arvingen av ätten Hack, vars dotter Helle blev gift med Holger Gregersen Ulstand i vars ägo Häckeberga kom genom detta giftermål. På vilket ställe detta säteri förut varit beläget är icke lätt att säga, men det är visst, att denne Holger Gregersen Ulstand uppfört det på annat ställe. En målning, föreställande denne man, som ännu förvaras på Häckeberga övertygar oss om att han burit tillnamnet *D e n R i k e*.³⁰ Målningen bär inskriften: "Dette er Rige Her Holger Ulstand Gregersen, som lod bygge Hickebierrig, den bygnede der den staar. Han døde i Köbenhaffn 1543 oc ligger begrafvit i Lunds Domkirke, emellen begge sine Husfruer Fru Anne Podebusch och Fru Helle Hack." På sin tid var Holger Ulstand en mycket berömd man och mycket verksam inom statsförvaltningen. Sålunda undertecknade han 1536 ett dekret av konung Christian, varigenom alla romersk-katolska biskopar berövades sina ämbeten.³¹ Till hans son hänför sig måhända denna inskrift, som ännu läses: "Anno 1557 blef dette port-hus byggit daa . . . var Foget. Daa galt en seppe med XXVI skilling."

År 1590 lät Hack Ulstand, som synes ha varit Holger Ulstands yngste son, uppföra Genarps kyrka. Till vittnesbörd härom äro följande ord in-ristade på Genarps kyrkklocka: "Anno Domini MDXCI lod ærlig och vælburdig mandt Hack Ulstand thil Heckeberg, Danmarkis riigis thilfor-ordnidt Regierings raadt och Hofmester, Höfvidzmandt paa Malmö hus, stöbe thenne klokke och then förærit thil hans Sognekirke Giennnerup, som hand self paa hans egen bekostning hafver ladit opbygge, och ligger ther sammanstedes begrafvit medt begge hans Hustruer thendt förste ærlig och vælburdig Fru Pernille Göje, Albrit Göies daatter thil Krencerup, thendt andre ærlig och vælburdig Fru Anne Parsberg, Her Werner Pars-

bergs daatter thil Harrestedt och hafver hand samme kirke Gud thil ære och os thil voris lægersthedt ladit fuldferdig bygge os och voris eftherkommere thil en evig ihukommelse. Verbum Domini in æternum. Borchartd Gellgeter me fecit.³² F. P. G. H. W. F. A. P.” Då Hack Holgersen Ulstand avlidit utan att efterlämna några barn, finna vi, att Hæckeberga gods tillföll hans brorson Holger Ulstand, om vilket följande inskrift på den andra kyrkklockan i Genarp vittnar: ”Anno 1630 lod ærlig oc velburdige Fru Anne Skovgaard Salig Holger Ulstands thil Heckeberrig stöbe denne klokke til Generups kirke. Samme aar var Söffren Christensen Borgemester i Malmö Ride Fuget thil Hickebierrig. Stöbt af Wilhelm Riebb. Borger i Malmö. H. V. F. A. S.”

På baksidan av en tavla, som ännu förvaras på Hæckeberga läses: ”Anno 1634 helge Trefoldigheds Söndag. Holger Ulstands Sons Son Axel Ulstand til Axelwold, med hannem blef de Ulstanders vabn oc nafn nederlagd, som haffuer i mang hundred aar varet en fornemme oc gammel heroiske adelsstamme her i Danmark. Hans vabn oc skjold bleff nederlagd i Lunde Domkirke af Her Tage Thott Ottesen til Eriksholm, Ridder, Dannemarks Riges Raad, Befaldningsmand paa Malmö hus, som skede d. 22 Junii.” Denne Axel Ulstand har utan tvivel genom släktskap varit förenad med de övriga med samma namn, men hurudan släktskapen varit har icke kunnat utrönas.

Vad Holger Jensson Ulstand angår var det en man av stor lärdom och ovanlig fromhet. Detta framgår av egenhändiga anteckningar och illustrationer, som han gjort i marginalen i verk av såväl de klassiska författarna som kyrkofäderna. Med Augustinus' skrifter synes han ha varit synnerligen väl förtrogen. Hans bibliotek förvarades länge i sakristian i Genarps kyrka, men nu äro böckerna till den grad skingrade, att knappt en och annan av dem kan återfinnas. Efter hans hustrus Anne Skovgaard död övergick Hæckeberga, på vad sätt vet jag icke, till en viss Karen Grubbe, som omnämnes i *Designation des biens en Scanie avec les noms de leur anciens Possesseurs, leur revenue, valeur et les noms des Possesseurs modernes*. Se Svenska Mercur: 5 årg. 4 del. sid. 15.³³ Om man får sätta tilltro till denne författares förteckning synes Karen Grubbe ha varit innehavare till Hæckeberga gods redan då Skåne föll under svenskarnas välde, men kort efteråt synes däremot Forbus, som måhända är densamme som den berömda Stiernman omnämner i Svenska Adelsmatrikeln³⁴ sid. 89 ha varit innehavare till godset. I ovannämnda förteckning, vars författare är okänd, berättas att detta gods vid tiden omkring 1661 värderats till 10140 danska daler och givit 338 daler i årlig avkastning. Därefter synas Niels Krabbe och hans hustru Mette Rosenkrantz ha tagit detta säteri i

Heckeberga gamla slott, som revs 1873.

Ur Ljunggren: Skånska herrgårdar.

besittning. Denne mans fader var en gång Norges högste styresman eller vicekonung.

Niels Krabbes dotter gifte sig med justitierådet Monrath, som så blev innehavare till Häckeberga. Vid denna tid förstördes slottet genom brand, och det berättas, att det gick till på detta sätt: Innehavarna själva hade begivit sig till Köpenhamn, sedan krig ånyo utbrutit mellan svenskar och danskar år 1675 och Skåne gjorts till krigsskådeplats. Som förvaltare av godset hade en viss inspektor Nils Jönsson tillsatts, som tillsammans med det övriga tjänstefolket skulle ha vård om egendomen. Då tillfället blev gynnsamt, berättade denne att fienderna nalkades och i nästa ögonblick kunde tränga in på slottet och skrämde till den grad alla tjänarna, att de genast flydde till den ö, som nu kallas *Trädgårdsholmen*. De sågo för sin del inga fiender, men sågo däremot många vagnar, som anlände och avlägsnade sig. Då eld och rök började tränga fram ur de antända byggnaderna, återkallade inspektor Nils Jönsson tjänarna och uppmanade dem att släcka branden, som han sade att danskarna hade anlagt. Det misstänkes emellertid och icke utan orsak, att inspektoren själv anlagt elden för att hans stöld skulle döljas. Då ovannämnda Mette

Rosenkrantz skulle resa utomlands säges hon ha nedlagt sina dyrbarheter på ett gömställe tillsammans med övriga ägodelar, som kunde bortföras. Inspektoren tros ha använt dessa för eget bruk och säges sedan ha ägt stora rikedomar.³⁵ Vad Monrath och hans hustru angår återvände de sedan till Häckeberga, där de avledo, och nu vila de i Genarps kyrka. Mette Rosenkrantz efterlämnade dottern Karna Krabbe, som gifte sig med den danske generalen Jacob de Bruin, som på detta sätt fick godset i sin ägo. Efter deras död kom det i den berömda släkten Pipers ägo, men presidenten i Högsta Domstolen Peter Silfverskiöld återvann som sin hustrus fädernearv det försummade godset sedan han ingått äktenskap med Maria Sophia de Bruin, som var enda barnet till de Bruin och Karna Krabbe. Maria Sophia de Bruin begrovs i Genarps kyrka, och på gravstenen läses denna inskrift: "Här hvilar M. Sophia de Bruin född d. 5 Maji 1701, gift 1723 med framledne Presidenten och Riddaren W. H. Peter Silfverskiöld d. 1776." Denne Peter Silfverskiöld hade avlidit på dagen aderton år förut. Hans fader var Nils Silfverskiöld, juris professor vid Carolinska Akademien. I Biographiska, Historiska och Genealogiska Beskrifningen öfver Svenska Riks Cancellarer etc. etc. författad av den berömda baronen Joh. Ad. Rehbinder³⁶ läsa vi, att denne Peter Silfverskiöld avlidit i Åbo och blivit begravnen i domkyrkan där. Men följande inskrift på en sarkofag i Genarps kyrka utvisar något annat: "Kongl. Maj:ts Högtbetrodde Man, President i dess och Riksens Hofrätt i Finland, Riddare af dess Nordstjerne Orden, Högvälborne H. H. Petter Silfverskiöld, Herre til Heckeberga, född på Togarp i Rönnebergs Härad d. 19 Febr. 1691, Saligen afsomnade på Heckeberga d. 8 Febr. 1758."

Den nuvarande innehavaren till Häckeberga är hans son Tage Silfverskiöld, major och riddare av Kungl. Svärdsorden. År 1769 mottog han godset i sin ägo, vilket då på många sätt var förfallet. Åkrarna voro ut-sugna, ängarna ofruktbara, trädgårdarna för grönsaker voro knappt om-givna av stengården. Nu är tillståndet annorlunda. Det finnes icke någon-städes ett gods, som är mera blomstrande. Säteriets areal omfattar 6 4/5 hela hemman, som även innehålla ovärderlig skog. Slottet prälar med två våningar och ett tillbyggt åttahörnigt torn. Även övriga byggnader äro uppförda av sten.³⁷

Patronatsrätten till församlingarna Lyngby, Genarp och Gödelöv till-faller omväxlande innehavaren till Häckeberga och innehavaren till godsen Assartorp och Toppeladugård.

§ VI. *Assartorp.*

Säteriet är mycket gammalt. Det förtäljes att här varit en liten kyrka eller ett kloster någon gång under den tid, när den romersk-katolska religionen var mäktig hos oss. Ännu i dag utpekar man det ställe på vilket den sönderslagna klockan skall ha legat ända tills den för lång tid sedan säges ha överhöljts av jord. Då man för några år sedan skulle bygga en källare och grävde i jorden, påträffade man en mängd huvudskallar och människoben, vilket bestyrker traditionen och bevisar, att människor en gång jordats där. De äldre innehavarnas namn och bedrifter äro okända för oss, och i nyare tid voro Assartorp och Toppeladugård såsom mindre värdefulla egendomar förenade med Häckeberga. De ha därför haft samma innehavare som Häckeberga. Stundom bortarrenderades de dock åt andra, och en viss Anders Jönsson, som dog 1706, säges 1693 ha varit arrendator till Assartorp. Det kom sedan i ätten Pipers ägo. Genom giftermål med greve Pipers dotter blev friherre Mörner innehavare till säteriet. Då han inte efterlämnade några barn återgick det vid hans död 1791 i ätten Pipers ägo, som sålde det till landshövdingen Tage Thott, som nu innehar det. Säteriets areal omfattar 3 1/2 hela hemman.³⁸ Om patronatsrätten till församlingarna Lyngby, Genarp och Gödelöv har redan berättats i föregående paragraf.

§ VII. *Toppeladugård.*³⁹

Bönder bebodde detta säteri så länge innehavarna till Häckeberga ägde det, och det hade under denna tid alla öden gemensamma med Assartorp. Säteriet är av obetydligt värde, i synnerhet om det jämföres med övriga säterier, som äro belägna i Skåne. Men dess utseende är i sanning vackert. Boningshusen äro av korsvirke och ha endast en våning. Alla rum äro så fina att ingenting brister i prydnad och smak. Den del av säteriet som är mindre pryddig och av allmogén kallas *L a d u g å r d* består av fyra stora stenbyggnader, av vilka en är stall, en annan lada o. s. v.

Det finnes de som anse, och icke utan orsak, att trädgården här är så smydd, så anlagd efter århundradets förfinade smak, att det i hela Skåne finnas få som likna den. I söder omslutes den av en damm, som ser ut som en sjö. Över en brygga kommer man ut på en holme, som överskyles av uppväxande furer. Höga bokar beskugga ett annat ställe. Var och en ser full av förvåning vad skapelsen här genom konsten överallt åstadkommit. Planterade skogsparker resa sig här. Målade tavlor,

som uppställts här och där i trädgården förnöja åskådarna. Särskild beundran väcker le Temple dédié à l'activité.⁴⁰ Det bör även antecknas, att godsinspektoren Kröhl omkring år 1730 uppdragit trädgårdens gränser. Vägarna, som föra till slottet kantas med grönskande träd.⁴¹

Den nuvarande ägaren till säteriet har uppfört en gård i en ängsmark, som kallas *K u n g s - ä n g a r n e*. Dessa innehades förut av vissa rusthållare i Veberöd, Påhult etc., av vilka de inköptes av den ovannämnde berömde landshövdingen Tage Thott.⁴²

§ VIII. *Hyby Kungs Ladugård.*

Nu säteri, förut kronoegendom. I äldsta tider var det emellertid i privat ägo. Vid dess västra del finnas ännu rester av en gammal gård eller en borg. Det råder inget tvivel om att den ödelagts genom brand, ty arbetare ha vid grävning funnit förbränd säd i källarna. Den förste ägaren till detta säteri synes ha varit en viss Niels Hack om vilken Liber Daticus,⁴³ sid. 144 innehåller följande: "På Juliana Hakonsdotters och Marina Jensdotters, hustru till riddaren Niels Hack till Hyby, årsdag skall föreståndaren för Lunds domkyrkas byggnadsfond från egendomarna i Råröd⁴⁴ i Göinge härad erhålla följande: Först skall han ge tolv gulddenarer åt kanikerna, som deltagit i aftonböerna och mässan, en halv mark åt hjälpprästerna, en halv mark åt tolv altare för mässor, tre gulddenarer åt de fattiga och en gulddenar åt dem, som slå på klockorna i tornet." Under en lång tidrymd har jag sedan inte kunnat finna några ägare, utom möjligen för det fall att de, vilkas vapen och namn 1624 syntes avmålade i Hyby kyrka innehaft säteriet. Jag använder samma ord som kyrkoherde Nold: "En vild mand, holdende i hver hand to Vaabener; i den ene de Falkers og et andet delt lige ned, det første feldt guult, det andet hvidt med tre sorte skieve bielker; i den anden de Hasers og Hakkers, hvilket sidste her er rødt og hvidt, derhos staar: Her Knud Truidsen og hans husfru Margrete. Desuden sees her tre vaabener: 1:o En brun Biörnefod i blaaet feldt, 2:o de Krummedigers i brun og blaat feldt, 3:o en rød Lillie i hvidt feldt. I den tredje part af kirken er Her David Hak og hans Frue med deres vaabener afmalede. Over ham staar: Dnus David Hack, og over hende Fru Nille Hindricks datter. Af vaabenet ses at hun har været en Daac."⁴⁵

Därefter följde Biörn Jönsson. I det krig, som brukar kallas *S ö r e n N ö r b y s f e i d e*⁴⁶ säges Biörn Jönsson ha ödelagt Hyby socken, och på grund härav hade hans egendom konfiskerats. Härom säger Nold:

"I Høyby har tilforn været en herregaard Høybygaard, som Eieren Biörn Jenssen maatte miste, fördi han i Sören Nörbys feide gaw skiöfling ower Høyby Sogn som holdt med Kongen mod Adelen."⁴⁷ För övrigt var det då granne till Torups säteri, som Christian IV skänkt åt Corfits Ulfeldt, dock med uppställt villkor, att där aldrig uppföra en borg. Sedan det för andra gången konfiskerats tilldelades det tillsammans med Torup landshövdingen som lön och övergick kort tid därefter samtidigt med Torup till den berömda ätten Beck. Då överceremonimästaren, friherre Hack Stiernblad innehade detta säteri förändrade det genom utbyte av Tullgarns räntor⁴⁸ sin karaktär av kronoskattehemman till den grad, att säteriet upphörde. Hans son Axel Stiernblad, överstelöjtnant och riddare av Svärdsorden, den nuvarande ägaren, lät uppföra fyra stora stenbyggnader, och sedan han företagit en nödvändig indelning av åkerjorden, har han högeligen vårdat sig om dess uppodling.

§ IX. *Klågerup.*

Detta säteri säges först ha varit uppfört på den närliggande kullen *Kirsebersbacken*, där man ännu kan iakttaga lämningar av gångar och tegelstenar. Det säges ha hetat *Burö* och under den papistiska tiden en gång varit säte för tvenne jungfrur.⁴⁹ Därefter uppfördes det på den plats där det nu ligger, vilken omflytes av vatten och kan anses för en ö. Det var också efter gångna tiders sed befast och hade flera våningar. Ända till överstelöjtnant Fredrik Trolles tid omgavs det av kanaler, och vindbryggor stängde tillfarten. Det berättas även att där bott en fru, som under dansk-svenska kriget på egen bekostnad underhållit två eller trehundra man, som försvarade säteriet, men vad hon hetat och på vilken tid hon levat är okänt. Det är fastslaget att det varit gammalt och stort, men likväl känna vi inte dess gamla ägare, och jag har inte ens kunnat framleta alla dem, som i senare tid ägt det. Möjligen kunna de namn och vapen, som omnämnas i berättelsen om Hyby Kungs Ladugård, och som 1624 voro synliga i Hyby kyrka ha tillhört ägare till Klågerup. Vad kan hindra att dessa närliggande säterier varit underlagda samma ägare? Men det råder inget tvivel om att Knud Sparre och Anna Bille 1568 haft sitt säte i adelsbänkarna i Hyby kyrka. Dessa äro tillverkade av ek och prydas med fyra utskurna vapen. De ha denna inskrift: "Salig Knud Sparres Färne oc Mörne. A. 1568. Billes Mörne oc Färne."

Före år 1650 var Malte Juel ägare till säteriet, ty detta år beviljade konung Fredrik III hans änka Anne Ramel patronatsrätt till Hyby för-

samling. Otte Lindenow ägde säteriet 1661 vilket Designation des biens en Scanie etc. visar. Utan allt tvivel ha de, som på den tiden voro ägare till detta säteri, bott på annat ställe, och det är därför som de inte äro kända för oss. Det är desto större fog för denna åsikt som det emellanåt synes ha varit bortarrenderat åt andra. Det har nämligen som arrendator av detta säteri funnits en viss Jacob Kjellson Trane, som arrenderat Klågerup och Björnstorp, och som avled 1689. Vad Otte Lindenow angår är det säkert, att han varit den siste i Sverige av denna släkt som burit namnet Lindenow. Han hade endast två döttrar, av vilka den äldsta var Anna Sophia, gift med hovkanslern Wilhelm Julius Cojet. Det går ett rykte, att han varit tämligen egensinnig och besvärlig, men att hon tåligt burit sitt öde och varit utrustad med mer än mansstyrka. Hon var mycket god mot fattiga och medellösa, och det säges att då hon en gång fick tillstånd av maken att åt de fattiga, som levde på allmosor, ge så mycket som hon på en gång förmådde bära till dem från källaren, hon under armarna tog två fulla öltunnor, två fläksidor samt bröd och bar upp ur källaren. Man berättar också, att hon kunnat bryta sönder en hästsko av järn, och det säges, att hennes make efter dessa kraftprov förhållit sig något lugnare. Till kroppen var hon stor och kraftig, och om hennes växt motsvarade hennes skor, som ännu i dag äro bevarade, har hon inte varit olik en jättekvinna. I Hyby kyrkobok 1715 kallas hon *C a n c e l l a r i n - n a n* på Klågerup. Då hon inte efterlämnade några barn, övergick allt arvegods till hennes yngre syster Wiveka Lindenow, som var gift med den berömde Hans Ramel. Deras dotter gifte sig med överstelöjtnanten Fredric Trolle, och på detta sätt övergick Klågerup till den berömda ätten Trolle. Deras son Arvid Trolle, en gång adjunkt i historia vid Kungl. Carolinska Akademien, nu kammarherre hos konungen, innehar i dag säteriet. Han ingick äktenskap med den dygdiga Libor. Magd. Harmens,⁵⁰ dotter till professor Harmens, som födde honom tre söner och fyra döttrar. Av dessa omkommo den äldste sonen och två döttrar tillsammans med mostern Fredrica Harmens genom en sorglig drunkningsolycka vid Torups säteri, dit de kommit på besök, medan de ännu voro i blomman av sin ålder.⁵¹ Han sörjer nu även sin avlidna kära hustru som han själv älskade lika mycket som de fattiga, för vilka hon alltid varit till tröst och hjälp, sakna henne. Måtte denne man blomstra till ättens ära och till gagn för sina underlydande, för vilka han är ett faderligt stöd.

Säteriets areal omfattar 5 1/4 hela hemman, vilkas skogar äro tillräckliga för säteriets behov. De tre byggnader, som bebos äro uppförda av sten, medan övriga äro av korsvirke. Ägaren till säteriet har patronatsrätt till Hyby socken.⁵²

§ X. *Skabersjö.*

Säteriet, som är beläget på slätten och omgivet av kanaler, är mycket gammalt och prälar med två våningar. Dess innehavare ha alltid tillhört berömda ätter, vilket följande förteckning visar:

Owe Passow den äldre 1290

Nels Owesson Passow 1320

Anders Nelson Passow 1365

Owe Passow 1380

Hindrich Ulftan, Kerstin Passow 1400

Jesper Hindrichson Ulftan, Kerstin Glob 1440

Greger Ulftan, Else Bilde 1490

Holger Gregersen Ulftand, Anne Pudbuch 1530 ägare också till Häckeberga. Vid denna tid ödelade borgarna i Malmö säteriet genom brand, vilket Hvitfeldt sid. 1255 berättar med dessa ord: "Tamper fredag for Michaelis, då vaar de Skonske Herrer forsamlet på Skabersö gaard, dennem haffde forspeiet Malmös Borgere oc Krigsfolk, hvilke fulde ud at fange dennem. Daa de Skonske Herrer fornumme deris tilkomst undflyde de, komme på deris heste, oc lod Stöffle, Sadel oc Sporer efter. Den tid blef Skabersö brend."⁵³

Jöns Ulftan, Lisbett Gyllenstierna 1565

Tale Ulftan, Anne Skoggaard 1600

ägde även Häckeberga.

Tage Thott, Hedvig Ransow, Kerstin Urne, Karen Gyllenstierna, Jute Gyllenstierna 1623.

Denne Tage Thott var danskt riksråd och på sin tid en berömd man. Må det tillåtas mig att anföra de ord, som finnas om honom i Ærekrans over de Thotters Ædelgamle Stamme oc familie af Biörn Christian Lund 1766: "Denne gamle Tage Thott beskrifes af Biskop D. Winstrup,⁵⁴ som holdt Liigtalen over ham ved hans begravelse i S:t Peders Kirke i Malmö d. 3 April 1688 saaledes: Denne salige Herre var Sandrue, opriktig og trofast i sine ord og løfter, hvad han lofvede det holt han. Lögn og Sladder, underfundighed og falskhed kunde han icke fordrage; han var ödmyg og ærburdig i sin omgiengelse icke allene mod sine ligemænd, men og mod dem som vore af langt ringere stand end han, och som mod ham hafvede intet at betyde, hvilke nær en fattig Borger eller Præstemand kommer til deres gaard og vil tale med dem da lade de dem staae uden for som hunde drenge. Men denne salige Herre i hvor hög og myndig hand end var, saa var han dog ödmyg mod Præster og Borgere, hvilke nær de komme till hans port, daa allenest icke maatte komme ind til ham self

men enddog sidde paa benk eller stol hos ham etc. Saa man ser heraf at det passer sig med ham og flere i familien hvad Mauritz Podebusk i Kung Fredrich 2 tid har skrefvet i en gammel bog paa Boller: De rige Gyldenstierner, de sterke Uroper, de lystige Braher, de kiække Wender, de Præsterlige Thotter, de trofaste Kruser etc.”

Ove Thott (hög dansk ämbetsman).

Margaretha Ransow 1660

På deras tid värderades Skabersjö gods till 30300 danska daler med en årlig ränta av 1010 danska daler. Se Designation des biens en Scanie etc. Fredrich Thott, Hedvig Sophie Sehestedt 1695

Otto Thott, Christina Kaas, Wend. M. Skytte 1730

Tage Thott, Ulrica Christina Barnekow 1764

Säteriets trädgård är mycket vacker och tävlar med Toppeladugårds trädgård, som tidigare omnämnts. Den byggnad, som ägarna själva bebo, består som förut sagts av två våningar. Av dessa båda uppförde Tage Thott den nedre år 1629. De nuvarande ägarna Tage Thott och U. C. Barnekow uppförde den övre år 1783. I vår tid har också mycken omsorg ägnats åkerjorden, och många odlingar ha tillkommit. I det förnäma biblioteket förvaras inte bara många böcker tillsammans med en dyrbar samling snäckor utan också en målad tavla med ett släktträd, som visar följande kedja av den berömda Thottska ättens förfäder:

Friedrich Thott til Skauerse
Oluf Thott til Bierszeholm

F. Helluig Sophie Axel Sestedts
Datter til Stougard
F. Margerete Frederich Rantzow
til Asdals D.

16.

F. Karen H. H. Tage Thott
Knud Gylden- til Eriksholm
stierns D. til
Thim

Otto Thott Fru Sophie
til Eriksholm Otte Brahis
Daater til
Knudstrop.

15.

F. Else H. Hol- H. Tage Thott
ger Ulstands til Erichsholm
Datter til
Heckeberg

14.

H. Otte Ander- F. Karen H.
sen Thott til Thage Holung-
Næss ers D. Dybeck.

13.

F. Anne Jens Ander Stissen
Rosen Spars D. Thott til Næss
til Skarolt

12.

H. Stii Erichsen F. Anne H. Eil-
Thott til Næss ler Erichsen
Markmans Datt.
af Marcher.

11.

F. Kiersten Her H. Erich Peder-
Holger Krog- sen Thott til
nossis Datter Næss
til Hieyreholm

10.

H. Peder Axel- F. Christentz Pe-
sen Thott til ders Datter til
Næss Hiulebjerg.

9.

F. Beatte H. Phi- H. Axel Aagesen
lip von Wanden- Thott til Næss
berigs Datter

8.

H. Aage Axel- F. Margarete H.
sen Thott Ibe Jenssen Ro-
senkrantzis D.
Af Marcher.

7.

H. Vogn Thuls- H. Axel Kield-
sen Sparris Dat- sen Thott
ter af Klogerup.

6.

H. Kield Peder- Hun var en Glob
sen Thott af Örtöfta

5.

H. Peder Kielsen Thott

4.

H. Kield Thorsen Thott

3.

Hun var en Krognoss

2.

H. Thor Thott.

Vid trädets rötter vilar en beväpnad man med blottat huvud, försedd med en sköld, som innehåller ätten Thotts vapen och nedanför inskriften: "Den förste Christen mand udi denne slegt Hand hed Herr Thor Thott, Hand ligger i Skaane udi en Houf wed Kiöflinge, Hans Husfrue war en Krognosse, Hand hafver gifvet till Boesie Closter

Kelby Mölle och Rielby Wång
Wege Oyer og Ringsöe Fång."⁵⁵

På högra delen äro följande ord tillfogade:

"Herr Erick Pederssen den 9 her mone staa
Herr Axel Pedersen Hans Broder gaar sagen daa.

Hand hafde i senge 2 Hustruer til egte,
Af Stalder og Hacher 2 gamle Slegter,
Gud gaf hannem med dennem sønner Ni,
De 9 Axelsønner kalder man di,
Af dennem mand möget ved af at sige,
Baade i Danmark og Sveriges Rige,
Ja man kand sige og giöre det stort.”

Om allt angående denna ätt skulle uppräknas, blev det nödvändigt att i stället för en avhandling skriva en bok av så stort format, att den skulle överträffa alla övriga skildringar.

Nästan alla byggnader äro uppförda av sten. Säteriets areal omfattar 8 1/5 hela hemman och värdefull skog. Säteriets innehavare har patronatsrätt till Skabersjö och Törringe.⁵⁶

§ XI. *Torup.*

Ett säteri, där alltsedan urminnes tider berömda och mäktiga män haft sitt säte. Det hade först grundats på en kulle, som kallas *Askebacken*. Det förtäljes, att fru Göril Fadders Daatter bott där. Hennes högsta njutning var att tillbringa morgontimmarna i sängen. Hyby bönder, som då lödo under hennes gods störde emellertid ofta hennes sömn med boskapen, då det fanns en tjänlig betesmark alldeles i grannskapet. Frun kunde inte fördraga detta och lät uppföra slottet på annat ställe och omgav det med en vallgrav. Kullen Askebacken innehåller ännu i dag källare och andra liknande lämningar. För åtskilliga år sedan hittades också en trätavla med denna inskrift inristad: ”Jeg Göril Fadders Daatter byggede denne gaard for rede penge oc icke for possemad.”⁵⁷ Hon var gift tre gånger och vilar tillsammans med sina män i Lunds domkyrka.

År 1406 köpte drottning Margareta Torups borg av adelsherrarna Sti Andersen och Sven Uddsen och lade den under Kronan. Härom läser man hos Hvitfeld⁵⁸ å sid. 630 dessa ord: ”Aar 1406 kiöbte Dronning Margrete Toruppe Slot aff Her Sti Andersen. Her Sven Uddsen solde hende hans hustruis anpart der udi, hvilket Slot blef lagd under Kronen. Denne Sti Andersen var gift med Kong Hogens i Norrige Daatter Ingeborrig oc kaldes Marsk Sti.” Sedan det förlorat sin karaktär av kronogods, jag vet icke på vad sätt, kom det år 1536 i Greger Ibsen Ulstands ägo, vars söner voro Trued Ulstand till Torup och Holger Ulstand till Hækkeberga, vilka båda undertecknade konung Christian III:s beslut om de romersk-katolska

biskoparna. Om Trued Ulstands öde har Hvitfeldt som synes mycket att berätta. Han dog 1545 och begrovs i Lunds domkyrka. Följande ägare Knut Grubbe var gift med Mette Ulstand, dotter till Trued Ulstand. Deras enda barn Hildeburgh Grubbe var gift med Sigvard Grubbe, som omnämnes av den berömde Lagerbring i Samling af åtskillige Handlingar som förmodligen kunna gifva ljus i Svenska Historien, 3 delen. Hans gravsten i Bara kyrka har följande ord: "Her ligger begrafven Erlig oc velburdig nu salig mand Sigvort Grubbe til Hofdal, som er föd på Lystrop anno 1566 d. 6 Martii af Erlige oc velburdige Forældre. Hans Fader var erlig oc velburdig mand Eigher Grubbe til Lystrop, Danmarkis Riges Canzeler oc Befallningsmand paa Trygvald. Hans Moder var Erlig oc velburdig Frue Else Biörns datter, som kaldes Laxmand til Hofdahl. Han var Kongl. Maj:ts Secretari udi 14 aar. Siden hafde Malmöhus i 27 aar i förlehning. Hvilken salig mand Gud allermechtigste veed dend timelig död hedenkaldede på Thorup d. 27 Martii anno 1636 udi sitt 70 aar oc 3 ugers alder. Gud hafve hans Siel i ald evighed oc gifve hannem med alle tro Christne en gladelig opstandelse." En eksäng tillhörig denne Sigvard Grubbe, försedd med två dörrar, som kunde stängas innantill, och som är mera lik ett skåp än en säng, förvaras ännu som minnesmärke. Ugnen i hans rum är ännu oförändrad och har denna inskrift:

Sigvardus Grubbe H. F. M. D. C. I. I.
 Si decipit qui dispicit Caducus immortalia
 Stultescit ergo qui excolit aeternus haec mortalia.
 Hildeburgis Grubbe K. F.⁵⁹

Många vittnesbörd finnas om hans lärdom och bildning och häribland dessa gamla inskrifter på slottet. Över portalen läses:

Hic quod majores posuerunt posteritati
 Unica cura quibus velle prodesse suis.
 Pari nos studio fas est accepta tueri
 Nobis et nostris sic placuisse sat est.
 Feci ego quod potui, veteres mea cura refecit.
 Ædes et turres hic quoque feci novas.
 Et quæ prætera spectanda hinc inde videntur.
 Sunt vigili studio cuncta parata meo.
 Vosque mei, quicumque eritis, servate repertum,
 Servasse est satius quam voluisse novum.
 Vivite et unanimi fraterno in amore nepotes
 Utque bene hic liceat vivere: amate Deum.

Gratæ memoriæ meorum majorum posteris et posteritati,
si qua futura est.

P. F. Q. C.
Sigvardus Grubbius H. F.
Anno MDCXXXII.⁶⁰

Inskriften på en sten, som på generalguvernören, greve Hårds tid forslades från Torup till Stora Herrestad löd:

Ex voluntate, Voto, Desiderio Uxoris meæ Chariss. & Dilectiss. Hildeburgis Grubbe Dnæ de Torup, Canuti Grubbe & Mette Ulstand filiæ unicæ, Destructo Veteri Prædio Injuria temporum deformato & jam ruinam minitante Novum hoc in novo & commodiori hoc loco ex fundamento P. Q. F. Sigvardus Grubbe H. F. Dinus de Houffdal ex bonitate optimi & clementissimi Regis Christiani IIII Præses Arcis Malmogiensis. Ut Quam in vivis vero maritali amore unice & merito dilexi Meæ in defunctam Pietatis, Fidei & Conjugalitatis caritatis monumentum quoddam & tempus luctus mei fatalis eum summa mea acerbitate posteris meis relinquerem. In partu gemellarum in arce Malmog. XVIII Jan. anno Ultimæ Dei & Sancto. Patientiæ M.DC.XIII. Hospes, qui hæc legis, humanæ fortis mecum illud imprimis studiose meditari, nihil est ab omni parte beatum.⁶¹ Ingen Glæde Uden Sorrig.

På denne Sigvards tid besökte danskarnas konung Christian IV ofta slottet Torup. Efter hans död innehades detta säteri av Christina Munk, med vilken konung Christian IV var förmäld. I valvet, som säges ha varit deras sovgemak, finnes ännu det kungliga monogrammet C 4 och årtalet 1635. Det säges också, att då konungen skänkt slottet åt sin hustru, kommo soldater från Malmö, vilka omgävo slottet med en sjö. Vatten fördes dit från skogens djupaste ställen. Vindbryggor uppfördes med vilka tillträdet till slottet kunde spärras, och ur öppningar i översta våningen stucko stora kanonrör ut, som skulle fördriva anfallande fiender. Gårdsplatsen var liksom i vår tid omgiven av byggnader, som bilda en fyrkant. Huvudbyggnaden består av tre våningar. Ur denne konungs egenhändiga brev, som ännu förvaras på slottet, tillåter jag mig återgiva åtminstone ett, som kanske skall roa läsaren:

Chansleren Her Christian Friis tilhanda.

Denne breffviser haffver jeg talid med om di Ölandske stene her vil fornöden giöris och er best allting fortinges med hannem och at hand förbinder sig til en viss tid, naar ditthe arbeide skall vare ferdigdt. Dij

Gulsteine hand haffver ferdig aff hans egne, derom skald du med hannem handle och at han af nye hugger saa mange dertil, som förnöden kan vere, hvilket hannem bevist er hvormange der vil til ted kammere dij skald paa. — Den Italianer som bodt her skall aftackis saa at han sin afskeed til Paaske skall haffve. Hvis hand aff billeder eller andit haffver, som mig tilkommer, ted vill haffvis ij acht. — Den Quintahn, som bleff sist giordt i Töjhuset skall sendis hid med fod och alt imod tilkommendis mandag eller tiisdag. Jeg haffver i dag begindt med mynten, Vohr Herre giffve ted tilliche och fattis mig dertil noget folk, hvorfor du skaldt af den store Smeddie hidskicke en som her tilforne var hoos Klockestilleren och blef her fraasendt i jern, och om der ennu var en ung stark Kumpan. Derhuoss skall en vid naffv Kansten, som tilforne haffver tient huos denne Myndt mejster. Mejster Anders faar at giöre med ett afsnider Uerk och flere staa, som skerer söllit, till dette her er, ty ted er nogle gange i dag gaet ij sönder. Saa framt ij Köbenh. ere nogle flere milkebitther bestildt daa skall sligdt instilles tij her er en temmelig förrad om man kunde faa beslagen dem i byen. Der som der er förrad i Reutheriet, så kunde man snardt mynthe dem om och sende dem tilbage. — — — Siljketøj, som kan tjene til omheng om en seng, dog icke af ted allerbeste. Ordinantsen paa Siljketöjet er nu underskrefven, och maa baade ted som til Benedix allerede affveijd er, lige saa vel besees och taxeris som ted nu först giordt bliffver och intet glemme at Carell och Benedix skall hidskicke fortegnelse paa alle Menneskers naffn, hvor di boer, hvad dij gör för tøj och hvor mange Svenner huer haffver, saa och naar de aaringer ere omme som dennem er loffved frihed. Carell laader giöre allehande Huoejen hand ingen befallning haffver, som mand i tid kand bliffve quitt igen. Vale Datum Fredr. d. 25 Martii 1622.

Christian

Dij haffver faet en stor gledje ij Helsingör ij ted at dij ther haffver confiscerit 20 lester Tysk öll, huilke er befallid at skole selje samme-
stedtz.⁶²

Jocum Beck från Gladsax var först gift med Else Grubbe, Sigvard och Hildeborg Grubbes enda dotter. Om hennes levnadsöde erinrar en inskrift i Bara kyrka: "Her ligger begrafven Erlig oc Velburdig Frufve Salig Fru Else Grubbe til Thorup, Erlig oc Velburdig mand Jocom Becks Hustru som var föd paa Malmöhus den 12 Januari: Anno 1613 af Erlige oc Velburdige Förelldre, hendis kiere Fader Sigvordt Grubbe til Hofdalle oc hendis salige Moder var Fru Hilleborrig Grubbe til Thorup, oc efter som

Gud hafde hende velsignet med lifsens frucht begafvidt oc naadelig förlöst med en ung Sön Hun ved denne thimmelige död saligen hedensofvidt paa Bosæholm, end half timme efter hendis salige oc unge Sön nemblig Jacop Beck, blef saligen hedenkaldit udi Herren d. 11 Majj 1631.”

Men då hon avlidit gifte han sig med Elsa Friis, dotter till kansler Friis, vilkas son var den nedannämnde Lawe Beck. Denne Jocum Beck, som var mycket rik, anlade nära Andrarum ett bruk,⁶³ i vilket alun brändes. Men han kan sägas ha förspillt både oljan och arbetet så att han blev tvungen att sälja flera gods. Bland dessa var Torup, som den berömda Corfits Ulfeldt,⁶⁴ svärson till konung Christian och Cristina Munck, köpte. Om denne mans öde skall jag inte säga mycket, då det inte är okänt för någon. Det bör dock inte förbigås att det i Torups slott finnes en stor mängd handskrivna dokument, vilka väl belysa hans historia. Det är tillräckligt för oss att lägga märke till att han anklagades för förräderi även i Sverige och blivit frikänd efter nio månaders fångenskap. Men då han genom flykt sökt undkomma den fällande domen, som hans släkting Hannibal Sehestedt bedrägligt delgivit honom, konfiskerades hans egendommar, bland dem Torup, som gavs åt provinsguvernören som årligt underhåll. Efter hans död begärde änkan Leonora Christina,⁶⁵ som omsider befriats ur fängelset, återställande av egendomarna hos Sveriges konung genom följande skrivelse:

Stormäktigste Furste, Allernaadigste Herre.

Deres Kongl. Maj:t supplicerade jeg udi all underdaanighed 1686, och ibland anden underdanig begiäring om mit oc mine börns gods, som ere tvende gaarder liggendis i Skaane ved navn Torup (ted større) oc Bossö Closters naadige Restitution. Men efter som jeg ingen egentlig svar bekom, saa hafver jeg aarsag at tvifle, at Kongl. Maj:t min underdaanig supplique var tilhande kommen. Därföre søger jeg nu i all underdaanighed dedsamme, oc beder underdaanigst at mig oc mine børn i naade för:ta gaardar Torup och Bosse Closter måtte igän tilstalles. Hos mig findes paa dem skiøde- oc afkomstbrefve. Saaden Kongl. naade vill den Rettferdige Gud med all Kongl. Velsignelse igen belöne, oc unde mig den naade at sige mig altid

Stormechtigste Furste Allernaadigste Konge deris Kongl. Maj:ts

Mariebo Closter
d. 23 Maji 1693.

Allerunderdaanigste
Leonora Christina
Grefvinde.

Konungen svarade härtill:

”Grefvinnen har at inkomme med dhe skiäl oc bevis som hon förmener skola för sigh kunna gälla til godsens befrielse, på dett dhe måge kunna tagas i behörigt consideration, lärandtes hende derefter skee oc vederfaras hvad rättvist oc skiäligt må vara.

Stockholm d. 30 Junii 1693.

Carolus.”

Likväl återvände dessa egendomar inte förrän efter sjuttiofem år till familjen. Lawe Beck var gift med Corfits Ulfeldts dotter och dog som ung i Stockholm av pest. Deras söner Jockum och Corfits Ludvig Beck återfingo omsider 1736 genom utslag av den domstol, som frikämt morfadern från brott, och genom kungligt beslut de konfiskerade adelseegendomarna Torup och Bosjökloster. Den ovannämnde Jockum Beck inledde en besvärlig och framgångsrik rättslig process om egendomarna Hefringholm, Tiustorp och Ersenbeck i Danmark. Ty kanslern Friis, som var Joachim Becks farmors far hade 1640 genom testamente bestämt, att ovannämnda egendomar alltid skulle vara i dens ägo, som var äldst av hans avkomma och tillika på hans egen linje, vilket vanligen kallas fideikommiss. Då den manliga linjen utslocknat, väcktes process om vilken linje, som utgått från den äldsta dottern. Då kom kansler Friis' hågkomster till nytta över förväntan, vilka han en gång nedtecknat för att de skulle uppläsas vid en årligen återkommande högtidlighet till minne av hans begravning. Sedermera ha de vunnit allmän spridning genom ett tryck, som vanligen benämnes *Personalier*.⁶⁶ Härav erfares att fru Elsa Friis, hustru till Jochum Beck till Gladsax, varit kansler Friis' äldsta dotter. Då domarna funno detta bevis så starkt, att det utan tvivel gällde, tilldömdes dessa egendomar ätten Beck, som på grund härav valde det berömda namnet Beck-Friis. Samme Joachim Beck-Friis uppförde vid Torup en byggnad, som kallas *Mellangården* och som har följande inskrift över portalen: ”År 1737 är jag af Öfverste Liutenanten Vålborne Herr Joachim Beck-Friis bygd och bekostad med 2900 Dal. Silfmt. contant af egna medel.” Över muren läses: ”Jag er bygd och bekostat 1740 med 2400 Daler Silfmt. af Vålborne Herr Öfverste Liutenanten Beck-Friis.”⁶⁷

Då Maria Sophia Beck-Friis, som var enda dotter till Jochum Beck-Friis och varmt avhållen av alla på grund av sin välgörenhet, vänlighet och frikostighet, ingick äktenskap med friherren, baron Hack Stiernblad erhöll hon Torups gods som bröllopsgåva. I detta slots hävder, vilka innehålla så många och så framgångsrika händelser, skall tiden ald-

rig utplåna den hemska olycka, som här tidigare omnämnts, då tre medlemmar av den berömda ätten Trolle drunknade.⁶⁸ Till minne härav står på det ställe, där de omkommo en sten med inskriften: "Här drunknade d. 21 Maj 1775 Cornet Fredric Trolle, Fröknarna Brita Sophia och Augusta Trolle samt deras Moster Fredrica Harmens." Vad ovan nämnde baron Hack Stiernblad beträffar, dog han år 1730.

Hans son, baron Axel Stiernblad, överstelöjtnant och riddare av Svärdsorden, innehar nu godset, vars värde han på många sätt har ökat. Han har uppfört tvenne byggnader av sten med dessa inskrifter: "Upbygd 1789 af Öfverst.Lieut. och Riddaren Baron Axel Stiernblad för 1470 Riksd. Spec. Bondens tårar utkräfva här ingen sten." Över den andra byggnaden läses: "Bygd af Axel Stiernblad 1793." Han lät även släppa ut vattnet ur sjön, och i dyn funno arbetarna många dolkar, stora sablar, ett tveeggat svärd och annan utrustning av detta slag såsom "Nickhakar, stora förunderliga byssor, kulformar etc." Det är troligt att sjön för många år sedan varit åkerjord, och att där fordom vid något tillfälle stått en strid. Trädgården till detta slott är mera en nyttoträdgård än en prydnadsträdgård och saknar icke ålderdomlighet. I den förut omnämnde Sigvard Grubbes dagbok, som han själv skrivit, finna vi följande anteckning: "År 1609, dagarna 11, 12 och 13 oktober köpte jag av några bönder från Nürnberg sexhundra fruktträd av olika slag, vilka dessa dagar planterades i min trädgård i Torup."⁶⁹

Säteriets areal omfattar $8\frac{1}{2}$ hela hemman, som innehålla skog av stort värde. Nästan alla byggnader äro uppförda av sten eller tegel. Ägaren har patronatsrätt till församlingarna Bara och Mölleberga.⁷⁰

§ XII.

Efter att ha behandlat säterierna i den skogklädda delen av Bara härad återstår nu att erinra om församlingarna i denna trakt, och vi börja med Genarps församling.

Genarp.

Det är i allmänhet icke känt när övriga kyrkor ha uppförts, men det kan fastslås, att Hack Ulstand på Häckeberga 1590 lagt grunden till Genarps kyrka. Liksom detta tempel är yngst av häradets kyrkor är det också det vackraste. Kyrkan färdigställdes 1593 och invigdes samma år, just det

är då hela Sveriges kyrka genom Uppsala möte högtidlighöll reformationen.⁷¹ Genarps församling skall vörda det året icke blott för reformationens skull utan även av den särskilda anledningen att kyrkan då invigdes. Kyrkan uppbäres av tio pelare och har lika många fönster på båda sidor, och det är inte långt ifrån att den kan sägas ha två våningar. Den skulle vara värd att ägna en längre beskrivning. I kyrkans gavel sitter en sten med inskrift varav framgår, att en del av taket förstörts genom brand 1670, men reparerats av Niels Krabbe och Mette Rosenkrantz.⁷²

Altartavlan, som är en gåva från de nuvarande ägarna till Häckeberga, Silfverskiöld och Hallenborg, föreställer Jesus i Getsemane. Fru Anne Passbergs, herr Hack Ulstands och fru Pernille Göjes utskurna vapensköldar pryda predikstolen. Samma sköldar med deras namn och året 1593 utmärka herrskapsbänkarna. På läktaren, som nu är sittplats för medlemmar av den Silfverskiöldska familjen läses: "Anno 1669 lod erlig oc velburdig Frue Fru Mette Rosenkrantz Salig Her Niels Krabbes dette Pulpitur obsette. Her Niels Krabbes sexten aner hans ferne oc hans mörne. Fru Mette Rosenkrantz sexten aner hendis ferne oc mörne."

Kabel — Törnekrantz Juel — Gamle Skramme	Tott — Dotting Rosenkrantz — Kaas
Gamle Lunge — Hulunger Stenfeldt — Loche	Rosenkrantz — Gied Glob — Juel
Krabbe — Rosenkrantz Fris — Gyldenstjerna	
Grobe — Ulstand Ulfeldt — Sparre	Hardenberg — Knob Ulstand — Bille
Ulfeldt — Krabbe Hardenberg — Hög	Skramme — Gyldenstern Hack — Stenkil

På denna läktares sida finner man dessa ord: "År 1787 lät Majoren och Riddaren Jacob Tage Silfverskiöld och dess Husfru Gustafva Charlotta Hallenborg reparera Kyrkan utom som inom, så til Altare Predikstol Fönster Läktare Bänkar. Målningen förfärdigat af Hans Holst." Gravstenarna i golvet uppvisa följande inskrifter:

1:o Her under hviler ärvördig hæderlig oc höjlært mand S. M. Niels Fredricksön Hjort, fordm Sogneprest til Gennerup, Lyngby oc Giödelöf Sogner, som er fød aar 1610, kom i ægteskap 1635 oc det med erborne

dyderig gudfrygtig oc nu salig Maren daater begrafvit i samme deris ægteskap med en sön oc en daatter, döde anno 1638

sampt

Ærverdigh hederlig oc vællerdt mand J. H. Peder Lauritzön Nachsvow för dette Sogneprest til bemelte menigheder, som er föd 1621 betjenede præstekaldet udi 17 aar forsjunet af Gud dismedlertid med trende ærbarne, dydige oc gudfrygtige hustruer, med en förste S. Lisbeth Hans D. hafde hand 2 börn, med den andre S. Lisbeth Hans Wadtzon 1 börn, med en tredje oc hannem efterlevvende Hielle Niels D. Hjort en Sön oc 4 daattre oc döde 1668. De venter med alle Guds udvalde i Christi herlige obenbarelse en frydefuld oc gladelig opstandelse. De salige fædre til ære bekaastet af Efterleverne 1682.

2:o En Minnestafla detta är
Om begge Prostefolken här
Han namnet Anders Skragge bar
Hon Stina Skragge Skiöld kallad var.
Uti trettio år och sju
De voro här men saknas nu.
Hans ålder sjuttio tre år var
Hon femti njo lefvat har.
Dem femton barn Gud månde gij
Väl döttrar sex men söner nij.
När de hade lefvat nog
Från verlden Gud dem til sig tog.
Sin verld de väl här genomgått
För korset de nu kronan fått.
På Herrans dag få vi dem se
Gud låte det med glädje ske.
Anno MDCCXXXVII.

3:o Her under ligger begrafven den æreborne höjagtbare och velförnemme folk Peder Jörgensen, som var forvalter oc Ridefoget til Hickebierr over 20 aar med sin kiere Hustru Karin Christens daatter Mörk som begge döde udi en uge i Febr. oc blefven begrafven med en meget hederlig oc fornemm process. d. 10 Martii 1676. Gud gifve etc.

4:o Her under hviler den Ehrborne oc Gudfrygtige unge Person Jacob Nilson Skieren föd på Biörnstorps gaard anno 1693 d. 9 April oc död dersammastedes anno 1710 d. 9 Martii. Gud gifve etc.

5:o Her under ligger begrafven det s. Guds börn Holger Pedersen, som er fød på Hickebierge anno 1661 d. 4 Febr. oc döde anno 1662 på Skär-torsdags aften. Gud gifve etc.

6:o Her under hviler æreborne och höjagtbare man Jacob Kiellson Trane fordum Inspector öfver Rönneholms gård och gods, sedermera Arendator på Biörnstrup och Klågerups gaarder, är födt anno 1640 d. 22 Septemb. vardt gången i ähta stand midlertid af Gud välsignad med 3 sönnar och 2 döttrar, och döde han på Biörnstrup anno 1689 d. 4 April i sit ålders 50 år. Gud gifve etc.

7:o Her under hviler den erborna dygdig oc gudfrygtig Matrone S. Karene Söffrens daatter, erborne actbare oc velfornemme mands S. Anders Svensen fordum handelsmand på Christianshafn hans Efterlefsverske som er barneföd i Quærested Præstegaard 1607 af hederlige föräldre, anno 1622 kommen i ägteskab med sin förste salig mand Jörgen Christensen, fordum Rådman i Ysted, lefvat med hannem öfver 25 aar välsignet med 3 sönnar 2 döttr, anno 1645 är kommen i ägteskab med sin anden salig mand Anders Svensen, lefvat med hannem öfver 6 aar, begravit med 2 döttr, vared siden Enke ved 35 aar, döde på Assertorp 1687 d. 24 August vid sin — — aalders aar, venter med alle Guds börn en gladelig opstandelse. Den salige Matrone til ære bekostet af hendis efterlevvende Svigersön Anders Jönsson då varend Arendator på Adsertorp oc hans hustru Anne Anders daatter. 1693.

8:o Her under ligger begrafven den fordum ærborne och velfornemme Herr Arendatorn på Assertorp Herr Anders Jönsson, som efter Guds all-visa Råd blef efter et Christeligt fördt lefverne oc gudelig vandel från denna usla verlden genom en salig död hädankallad d. 10 Martii 1706 på sit ålders 57 år, oc sedan den 23 Maij derpåföljande på tilbörligt sätt hederligen til detta dess hvilorum befordrader af dess i sorgen efter-lämnade Maka.

9:o Anders Olufsen i Stenkilstorp 1606 med Unne Peders i Stenkilstorp 1614.

Förutom de epitafier, som tidigare nämnts i berättelsen om Häckeberga, finna vi även följande i gravkoret:

1:o Här hvilar Fröken Vålborna Ulrica Eleonora Silfverskiöld, f. på Häckeberga 1736 och död på Esarp d. 17 Martii 1767.

2:o Majoren af Norra Skånska Caval. Regem. Fredric Silfverskiöld, f. d. 12 October 1737, död d. 17 Jan. 1792.

3:o Stoftet af fru Maria Constantia Silfverskiöld född Dahlstierna förvaras i detta tysta rum, at tindrande samlas bland helgons lof. Hon kom til verlden d. 18 Octob. 1747, gift d. 29 Octob. 1769 och gick d. 5 Mart. genom döden til et evigt lif.

Du Fremling, som i denna grift
Besöker Stoftet af de döda,
Läs denna korta minnesskrift:
Här hvilar från all vandringsmöda
En vördad Fru, en älskad vän,
Huld mor, Guds barn och lefver än.

Klockornas inskrifter ha förut återgivits.

År 1711 härjades byn *B ö k e s å k r a* och den kringliggande trakten av en så svår pest, att alla människor utom en gammal gumma och ett flickebarn, som endast var ett år, avledo. I byns östra del kan man se den plats, där pestens offer blivit jordade. En kyrkoherde, som är bosatt i Lyngby, om vilken församling följande § handlar, har vård om själarna i församlingarna Genarp, Lyngby och Gödelöv. Genarp gränsar till Gödelöv, som hör till Torna härad, vars öden andra avhandla.

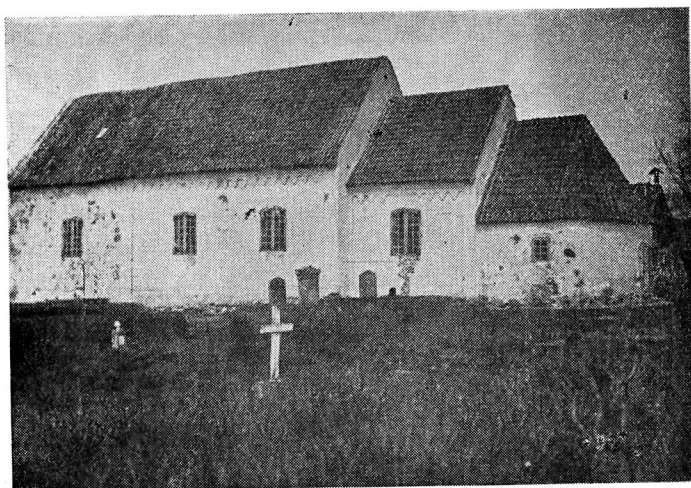
§ XIII. *Lyngby.*

I denna kyrka finnas tämligen få minnesmärken. Ovanför altaret står en målad tavla, som föreställer instiftandet av den Heliga Nattvarden. I golvet finnas endast två gravstenar, av vilka den ena har inskriften:

Dominus Nicolaus Laurentius Leostadius Ecclesiæ hujus annexarumque Pastor, nec non cæterarum in Eparchia hac Bareana Præpositus, qui cum annos 60 pie ac probe vixisset placide in Christo expiravit die 20 Octob. 1634. Quiescit heic corpus, anima vero in terra viventium. Noli obsecramur injuriam mortuo facere quum vivus fecerit nemini. Conjux, filius, gener & filia gratæ recordationis ergo maesti p. anno salvatoris 1635 —.⁷³
På den andra läses:

Här under hvilar i sin graf
den lämna måst sin herdestaf

för detta Bara Härads Prost, samt Kyrkoherden til Lyngby, Genarp och Göddelöfs Församlingar Mag. Pål Svensson Bänge, då han uppå sit 65

Lyngby gamla kyrka.

åretal och sist förlidna 35 års herdavackt, medelst en salig död d. 29 Junii fortsattes från tiden til Evigheten i det himmelska väsendet. Salige äro de som i Herranom dö.

Klockan som gjutits av Wetterholst 1741 erbjuder intet anmärkningsvärt.⁷⁴

§ XIV.

När jag nu beskriver Bara härads kyrkor och nedtecknar deras minnesmärken åt eftervärlden, är det också tillbörligt, att namnen på dem, som förvaltat prästämbetet; räddas från glömska. Jag har inte strävat efter annat än att räkna upp alla kyrkoherdar från reformationen. Detta arbete har dock stundom varit mindre framgångsrikt som den benägne och ärade läsaren kan se av förteckningen över prästerna i Lyngby.⁷⁵

Series pastorum i församlingarna Lyngby, Genarp och Gödelöv.

Niels Lauritzen omkring 1624.

Nicol. Laurentius Leostadius dog 1624 sedan han i sextio år levat fromt och redligt som vi erfarit av den ovannämnda gravstenen.

Nils Hjort död 1638, dennes svärson.

Peder Lauritzen Nachsvow död 1668 som vi se av ovannämnda gravvårdar.

Per Lilja och

Per Gæmsæus, född i byn Gëmsiö, kända blott till namnet.⁷⁶

Anders Skragge död 1737, dalkarl, var av medelmåttig bildning, men till sitt väsen mild och rättskaffens. Liksom Eli älskade han sina barn för mycket och han fick inte större glädje av dem än denne. Sönerna voro liderliga och vårdslösa. De voro så begivna på att hantera skjutvapen, att en av dem genom sin oförsiktighet lade föräldrahemmet i aska. Därefter slösade de på kort tid bort den övriga förmögenheten. En av dem Samuel Skragge blev likväl präst. Döttrarna sägas ha varit anständiga och sedessamma, men blevo visst icke lyckligt gifta.

Paul Bänge, död 1772, blev präst på det villkoret, att han skulle gifta sig med en ung kvinna vid namn Santesson, men då han mottagit brevet, reste han till Göteborg och tog sig en annan hustru.

Jonas Nicolaus Stenhoff död 1785.

Wilh. Fredr. Nibelius, den nuvarande kyrkoherden. Bland hans förtjänster bör inte förbigås, att han återuppbyggt prästgården mycket bättre, anlagt en vacker trädgård, planterat träd och uppodlat åkrarna mycket bättre än tidigare, mycket annat att förtiga.

§ XV. *Hyby.*

På altare och predikstol ses Karl XII:s monogram tillsammans med några ord, S. S. och året 1699 Pastor Feuk. Orgeln, som är den enda i hela häradet, är kyrkans prydnad och smyckas med denna inskrift:

Jesu dante meo Modulator cantica plecto,

Da Jesu ut semper me pius ardor agat.

Christian Fredrich Hart Organista Mallmog. me fecit 1765.⁷⁷

Organum hoc musicum confectum est 1762 Patrone Ecclesiæ Perill. et Generossiss. Cubiculario Regio Arvidio Trolle, Præp. et Pastore Mag. Jona Agrell. Oeconomo templi Insp. Fredric Wallengren.⁷⁸ Förökt med anhängd pedal af Malmlöf 1799. Pastore Frosten Svanander.

Inskriptionerna på herremansbänkarna ha redan nämnts.

I golvets ligga åtskilliga gravstenar, som ha följande inskriptioner:

1:o Si tiden viker bort som sand ur glaset rinner
 Vår lefnad är hel kort och döden oss påminner,
 Att skiljas härifrån til evig sällhets frid
 Där vi en Krona få hos Gud i allan tid.

Här under hvilat den Gudälskande Själen och i tiden Ähreborna och Dygderika Matrona Maria Espholt född til verlden år 1695 gift med inspectoren vid Klågerup Vällbetrodde Johan Wallengren i 5 år och saligen afled 1738. Hennes ålder var 43 år.

2:o Her huiler Peder Evertsen en vällbetrodde Man
 Til Klogerup och Borreby Befallningsman var han
 Des Enkja och fem barn nu äro lemnade i sorg
 Men själen fröjdar sig hos Gud uti de heligas borg
 Til Volgast var han föd år sexton hundra tretti ni
 I Wenninge blef han död nu två och nitti skrifva vi
 Sin Gud han fruchtad som sig bör, gaf Konung äran sin
 Var redelig och from emot Matron och afkom sin
 I denna verlden lefde han i två och femti år
 Ni månader och dagar sju så lades han på bår
 Gud dem som honom saknar låte honom igenfå
 Med glädje när de väldige Basuner skola gå.

3:o Denne sten haffver hederlig oc gudfrygtig Matrone Dorthe Claus Daatter ladet bekoste over sin nu salige Husbonde den hederlige oc vælterde mand Her Jockum Hyphof furdom Sogne Præst udi Høybye som saligen udi Herren hensov d. 21 Maij anno 1677 udi hans ålders 37 aar. Gud gifve hannem etc.

4:o Bild av en man.

Genom dit kors död oc milda huld
 Afplana Jesu min Syndaskuld

Bild av en kvinna.

Jesu min tröst hör mitt begär
 Ack! Jesu min vore jag tig när.

Her huiler i Christo högvællerd man sal. Mag. Gustaf Wising fordom Pastor oc Probst uthi Høyby, barneföd på Wisingsö i Småland d. 1 Jan. år 1647 som i Gudi afsomnade d. 16 Maij 1697 tillika med sin dygderika kära Hustru sal. Gunnela Timmerman föd i Stockholm d. 29 November år 1636 oc i Herranom afled d. — år — med 2 deras kära barn salig Herman och Hermanna Wising. Gud förlæne etc.

5:o Hær under huijlar för detta Kyrkoherden vid denna Guds församling i lifstiden ærevyrdige och högvällärde Her Mag. Lauretz Feuk och hans kära Hustru den dygderika Matrona Helena Wising huilken döde åhr 1715 han den elfte och hon d. tolfte April, tillika med trenne sina söner och tvenne döttrar. Gud gifve etc.

6:o Her under giemmes dens legeme huis siel Gud har i sin giemme i himmelen som er den sal. Mands ærlig vælförstandig oc förnemme David Lagevidsson Block fordum Hæredsdommere udi Bare Hæred, der kom hid ind i værden d. 15 Mart. A:o 1624 oc igen gick ud af værden d. 17 Maij A:o 1674. Gud samle igen den adskilde siæl oc legeme udi en gladelig opstandelse oc tröste den sorrigfuld Enke, ærlige oc dygdige Else Nils Daatter in til hun oc kommer her under at huile huilket skeede A:o 1688.

7:o Denne støn hører meg Rasmus Matzon til oc min Hustru Cherstine Jens Daater til. Under hannem agter vi at huile vaare ben om den evige Gud det saa haffve vil. K. H. S. Knud Hansen Sten.

8:o
Pär Jönsson ligger här
En Inspector han varit
Til Klågarp med besvär
Hastigt han hädanfarit
Åt grafvens mörka rum
där han nu hvilar sig
til dess af Guds basun
han väckes gladelig.

Anno 1695 fød, anno 1731 död i trona på Jesum.

En stor tavla, på vilken finnas målade bilder över kyrkoherden och prosten Ol. Wrangl. hans hustru och nio barn, ses hänga på kyrkans västra vägg. Tavlan har överst denna inskription:

Som sanden rinner hastigt bort
så är vår lifstid ganska kort
Men himlens krona evigt blir
Den Herren os af nåde gir.

Längre ned läses: "Monumentum hocce in memoriam sui suorumque perennem ponendum curavit admodum Reverend. D:nus Olaus Wrangl natus Londini Goth. A:o 1685. Coll. Scholæ Lund 1710 in ordinem S. Ministerii cooptatus 1712, Pastor constitutus in Hyby 1715 et Præpos.

Bahre 1742. Denatus 1756. Nec non Thori socia sexus sui ornatissima Matrona Elsa Elisabeth Karup nata in Karup Occidentali 1681 denata 1771. Exhibens eorum eorumque charissimarum octo filiarum et unici filioli effigies.

Serius aut citius sedem properamus ad unam
Tendimus hic omnes mors est domus ultima nostra
Vivimus in coelis, vivit post funera virtus
Ac erit in terris cunctorum fama superstes.”⁷⁹

En sten i södra delen har denna inskrift:

Stenen bibehåller åminnelsen af tre Prosthus i Hyby

Ola Wrangl. Älskad.

Född 1685. Pastor 1715. Död 1756.

Elsa Elisabeth Karup. Driftig.

Född 1681. Mor til 9 barn. Död 1771.

—
Jonas J. Agrell. Lärd.

Född 1718. Pastor 1756. Död 1769.

Metta Maria Wrangl. Rådig.

Född 1715. Mor til 5 barn. Död 1792.

—
Frosten Swanander. —

Född. 1742. Pastor 1772. Död. —

Elsa Maria Agrell. —

Född 1757. Mor til 11 barn. Död. —
—

På den mindre klockan läsas endast följande ord: ”Stöbt af Wilhelm Ribe Borger i Malmö. MDCXXX”, men på den större läses versen:

”När Fredric Konung var, när Fredric Trolle hade
Om Hyby Kyrka vård, och man et tusend sade
Sjuhundra trettio år med fyra lagt därhos
Är jag blef’n guten ny, Guds hus til lof och ros.”

På den andra sidan:

”Så snart mit ljud det hörs, Var redo fot och öra
At gå til Herrans hus, Med andakt ordet höra
At tron och trones fruckt, I dig förkofras må
Och sen vid lifvets slut, kan trones ända få.

Då varande Pastor Ola Wrangl och Inspector Johan Wallengren guten i Malmö af Mester Andreas Wetterholtz Kongl. Maj:ts Privilig. Styck- och Klock-gjutare A:o 1734 N:o 88.”⁸⁰

Som bidrag till denna kyrkas historia tillåter jag mig begagna kyrkoherde Nolds ord: ”Kirken ær indviet til S:t Nicolaus og har været tre gange forlænget. I den første bygning staar paa den nørre side et lidet alter, kaldet Vor Frue Altar, hvorvid er malet en vildmand holdende i hvær hand to vaabener (se orden i § VIII). — I nærheden af denne sten (Runstenen vid Vismarlöv) skulde Kirken først have været bygt; men blef om natten flyttet til det sted, som den nu staar paa — — I Høyby findes en træskål med forgyldte bogstafver omkring paa kanten, som ere ganske ulæselige dog synes det siste ord at have nogen liighed efter Monacha.”⁸¹ Se Samlinger till den Danske Historie af P. F. Suhm, Förste Binds förste Hæfte, Köpenhamn 1779.⁸²

Förre året 1795 lät församlingens nuvarande kyrkoherde och prost öppna altaret i Hyby kyrka, då det föll honom in, att någonting, som kunde ge besked om kyrkans byggnadstid måhända var gömt där. Men där fanns ingenting utom en blydosa, som innehöll någon rökelse och ett litet ben. Sedan dessa ting ånyo inlagts i dosan, återställdes denna på sin gamla plats. I dosan lades en liten papperslapp med följande ord: ”I tanka at vinna opplysning om Hyby Kyrkas ålder öppnades altaret 1795; men man fann där ej annat än denna lilla blydosa, hvarutinnan ligger ett litet ben och någon rökelse. Stenen öfver altaret är teknad med 8 kors och vid det nedersta står C. A. som torde betyda Consecravit Asse-rus, Andreas eller Absalon.”⁸³ Kyrkans ålder som byggningssättet äfven visar går således upp til början af 12 Seculum, Gud låte den til sin ära stå så länge seclerne räcka.

Frosten Swanander

Prost och Kyrkoherde i Hyby.”

Det bör också uppmärksammas, att Hyby alltid varit ansett som ett mycket hälsosamt ställe, varför det inte sällan hände, att provinsguvernören på de tider, då pesten härjade, utvalde Hyby till sitt säte. Intill prästgården står i trädgården en sten med denna inskrift: ”1779 Den är Niding, som fördärfvar Trägård och planteringar. Frosten Swanander. Elsa Maria Agrell.”

Om man färdas från Hyby till Bara finner man på slätten nära Flängevad nyligen planterade träd och två stenar, av vilka den ena har följande inskrift: ”Ut sub umbra conveniat clerus Hybyensis & Barensis arbores MDCCXC plantarunt Frosten Svanander & Oluf Borup.”⁸⁴ På den andra

Prästastenarna i Flängevad vid gränsen av Hyby och Bara socknar.

Foto Helge Andersson.

stenen ser man en uthuggen hand med inskriften: "Hugg icke Niding. Handen skall vissna."

I Hyby socken bör också *B o m h u s e t* omnämnas, bostad åt inspektör Gust. Fredrik Wallengren på Klågerup. Det ligger intill en skog, som kallas *Ö n* och omgives överallt av gröna ängar.⁸⁵ På detta ställe uppväller en källa, vars vatten betytt hälsa för många, och som även erkänts av samtliga läkare. Det vore därför önskvärt, att lämpliga byggnader uppfördes här, vilka kunde tjäna dem, som begagnade källan. Då skulle utan tvivel antalet människor bliva större, och källan bliva till större nytta.

§ XVI. *Series pastorum i Hyby.*

Jacobus Christianus Nold. Han var en vetgirig historiker och en varm vän av fornkunskapen och även i övrigt en man av utmärkt samvetsgrannhet. Ännu större glans åt detta namn gav sonen Christian Nold,

som blev professor vid universitetet i Köpenhamn och vunnit stort beröm genom sina skrifter. Om honom säger Lagerbring i *Monumenta scanensia*, sid. 245. "Bland de lärda i Köpenhamn var också Christian Nold, utnämnd till professor i teologi 1664 och död 1683. Bland de arbeten, som han utgivit, och som omnämnas av Winding, sid. 442, av Bartholin, sid. 23 och av Moller,⁸⁶ sid 192 framstår särskilt *Concordantiæ Particularum Ebræo — Chaldaicarum* för Gamla Testamentet, utg. i Köpenhamn 1679. Ett mycket hedrande omdöme om denna bok finnes i *Actorum Lipsiensium* 1687, sid. 310. — Christian Nolds fader var Jakob Nold, kyrkoherde i Hyby i Skåne, där han såg dagens ljus den 26 juni 1626. Det finnes flera församlingar i Skåne, som kunna glädjas över ett besläktat namn såsom Hoby i Torna härad, Hyby i Bara härad och Hoby i Ingelstads härad, men jag erinrar mig nu ingen ytterligare, som benämnes precis Hyby, varför det inte råder något tvivel om, vilken församling vår Nold bör tillskrivas. Sedan också series pastorum genomgåtts kan man tryggt framföra som sin åsikt, att det är detta Hyby det är fråga om." Vi kunna fastslå, att vårt Hyby i äldre tider skrivits H ö y b y.⁸⁷ I den tidigare omnämnda dagboken, som den berömda Sigvard Grubbe själv skrivit finna vi dessa ord: "År 1616 den 29 september hörde jag i Hyby en lärd och god predikan av Jakob Christensen Nold, som sedan blev präst i denna församling."⁸⁸ Längre fram i dagboken läses: "År 1616 den 1 november hörde jag predikan i Hyby. Jakob Nold installerades som kyrkoherde i denna församling. Efter installationen predikade herr Niels i Lyngby, prost i Bara härad."⁸⁹ Av samma dagbok framgår på sid. 231, att denne Nold avlidit omkring 1629 och att man inte var okunnig om hans efterträdare. Orden lyda: "År 1629 den 26 april var jag i Hyby vid val av Knud Sten till kyrkoherde i denna församling."⁹⁰ Knud Hansen Sten levde omkring år 1649.

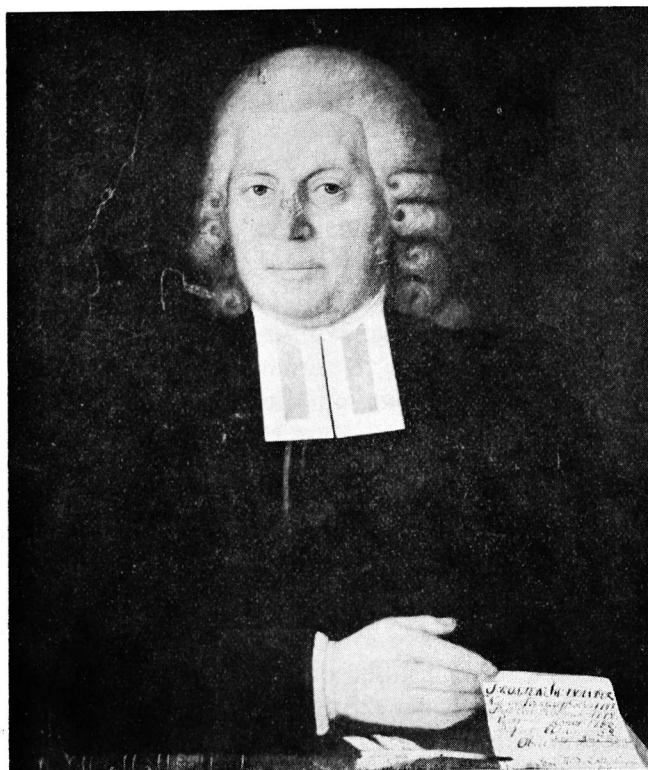
Rasmus Matson

Jockum Hyphof död 1677 och

Gustaf Wising död 1697, vilkas liv vi lärt känna genom gravstenarna.

Lorentz Feuk död 1715. Oaktat innehavaren av Klågerup hade patronatsrätt till Hyby församling, reste likväl denne, sedan Wising avlidit, till Stockholm och blev genom kungligt brev kyrkoherde i Hyby. Han var strävsam, flitig och förståndig, älskade ordning, var samvetsgrann, men också synnerligen hågad för tvister och avgick nästan alltid med segern. Då Hyby bönder hade nedhuggit ett stort antal träd, stämde han dem inför rätta och uppgav inte målet förrän alla blivit ådömda spöstraff. Då han avled efterlämnade han en giftasvuxen dotter och åtta andra barn.

Ola Wrangl död 1756, berömd på sin tid genom sina rikedomar, sin

Kyrkoherde Frosten Swanander i Hyby. Oljemålning av M. D. Roth 1794.

Foto Svenska Porträttarkivet.

myndighet och sina sju döttrars skönhet. Dessutom var han en man med vörtnadsvärt och prydligt yttre. Han var tillika en god sångare och kunde spela. Då bönderna kommo till honom, mottog han dem alltid med vänliga ord. De tyckte därför mycket om honom och brukade kalla honom *den goe Wrangln*. Hans hustru Karup var en manhaftig kvinna och skötte driftigt familjens angelägenheter. Ehuru hon var kvinna blev hon likväl inte mindre uppmärksammas än maken.

Jonas Jonæ Agrell, död 1769, var en man med stor bildning, och som även rest vitt omkring i utlandet.

Frosten Svanander, den nuvarande kyrkoherden och prostén, min käre fader. Han är född i Göinge, närmare bestämt i byn Svenstorp. Han var den femte i ordningen av sex barn till en bonde, som odlade egen mark, och vars förfäder alltsedan urminnes tider ägt denna jord. Jag står i

tacksamhetsskuld till min fader för hans goda råd och förmaningar och hans stora frikostighet, som utgjort grunden för mina studier, och varigenom det blivit mig möjligt att författa denna avhandling och framlägga den i offentligt ljus. O att han till min kära moders och de sju barnens glädje och lycka måtte få leva intill sena ålderdomen och alltid hava god hälsa.

§ XVII. *Skabersjö.*

På det gamla altaret läses denna inskription: "Anno Domini 1586 in laudem nominis divini ac usum & ornamentum hujus Ecclesiæ in qua Sancta trinitas adoratur, hanc mensam fieri fecit Holgerus Ulfstand ejusdem Ecclesiæ Patronus."⁹¹

Ett epitafium på väggen över dörren, som leder till herremännens gravkor: "Den Högädle och Välborne Herren Her Capitain Fredrich Thott Herre til Skabersiö och Eskilstorp är föd i Köpenhamn d. 10 December åhr 1665 och saligen i Herranom afsomnat på Skabersiö gård 1705."

På annat ställe på väggen: "Kongl. Maj:ts Troman och Öfverste af Cavalleriet den Vélborne Herre Herr Owe Thott Tagesen till Skabersiö och Bierseholm är föd på Eriksholm d. 7 Febr. anno 1626 och i Herranom salig afsomnat på Skabersiö den 25 Septemb. 1666."

På en tavla, som hänger på väggen ser man också målade bilder av Georg Faxe, hans hustru och barn. Tavlan har denna inskrift: "Efter at den Ehrvurdige vellerde oc velförskylte mand Herr Jörgen Jönsson Faxe Sognepräst i Skabersiö oc Törringe i 39 aar oc Probst i 20 aar föd i Faxe anno 1614 d. 6 Junii, hafde aflagt hver sin skyldighed, Gud sin frygt, saligen den 24 Octob. 1681 aflidit."

Georg Faxes epitafium: "Æterne memoriae viri admodum Reverendi doctissimi Domini Georgii Johannis Faxonii Pastoris hujus loci per annos vigilantissimi. Nomare hiæ autem Bareanæ Præpositi per annos 20 meritissimi, qui placide obiit anno 1681 d. 24 Octob. ut & geminæ ejus conjugis Dorotheæ scilicet Hermanæ filiae Matronæ selectissimæ & pudicissimæ, quæ pie decessit 1653 d. 28 Mars unica relictæ filia; nec non Helenæ Jacobi filiae Matronæ itidem honestissimæ, & nullo non virtutum genere maxime conspicuæ, quæ in seria Dei invocatione denata est 1705 d. 7 Febr. Relictis liberis positum & consecratum est."⁹²

Wilhelm Faxes epitafium: "Magister Wilhelm Faxe föddes hit til verlden d. 7 Maj 1696, afled den 1 April 1743. Har varit Kyrkoherde her i Skabersiö och Törringe församlingar i 18 år. Gift med Professor Arvid Möllers Doter Anna Christina Möller i 14 år och aflat med henne 8 söner

och 2 döttrar. Hans själ fröjde Gud och förläne honom en glad upståndelse."

Pastor Petrus Wåhlins epitafium: "Petrus Wåhlin född d. 20 Sept. 1707. Varit Regements-Pastor i 10 år och dessa församlingars Kyrkoherde från 1744 till 1768. Trädde först i Ägtenskap d. 25 Nov. 1735 med Pastorens Petri Hallanders doter Cathrina Dorothea Hallander, och med henne som den 10 Junii afled aflat en son och 2 Döttrar. Sedan andra gången d. 20 Junii med Prof. Arvid Möllers dotter, salig Kyrkoherden Mag. Wilhelm Faxes Enkja Anna Christina Möller född den 27 Aug. 1709 och aflidit den 28 November 1750, hvilket Ägtenskap Gud välsignat med fyra söner och en doter."

I tornet hänga tre klockor, något som är sällsynt i kyrkor på landsbygden. Den största och efter utseendet att döma den äldsta har ingen inskrift.⁹³ På den andra läses: "Åhr 1773 blef denna Klocka från sit första ålders 360 år å nyo omguten och bekostad af Öfverste Lieutenanten Riddaren och Slotts Commendanten Vålborne Herr Tage Thott, gift med Friherrinnan Fru Ulrica Barnekow, som då var Herskap på Skabersjö gård, och ägde plenum jus til detta Pastorat, samt Krono- och Kyrktionden af Skabersjö-församling."

Den minsta klockan har följande inskrift:

Då Svea folk sin milda Adolf gråta
Os båda två vårt första ljud förgick
Her Tage Thott med kostnad dryg månd båta
Vår gutning och oss sätta i ny skick.
I Påfvisk tid vår första tjenst här gjordes
Det mörkret svann och Guds ords klara ljus
Med glädje som vår klang förnyad spordes.
Bevare nu Gud oss och detta hus!

Teknad af nuvarande Kyrkoherde Magister Johan Strutz.

§ XVIII. *Series pastorum i församlingarna Skabersjö och Törringe.*

Jacob Michelsen levde omkring 1598, vilket framgår av ett brev, varigenom Thale Ulfstand, Paul Laxmans änka, för all framtid skänkte ett helt hemman i Skabersjö åt församlingens kyrkoherdar. Brevet avslutas med följande ord: "Ingen maa giöre hannem (Jacob Michelsen) eller hans Efterkommende Sogneprester naaget hind eller förfang udi naagen maade, saa framt de ville undgaa Guds Alsmäktiges hefn oc straff."

Jacob Lymvicus, död 1612. Hans gravsten i Skabersjö kyrka prydes med

en hebreisk inskrift, som emellertid är så utnött, att den i dag knappt kan läsas.

Michael Petreius, död 1642. Hans gravsten i Skabersjö kyrka har en inskrift på svenska. Den har emellertid skadats genom tidens åverkan och är så vanställd, att ingen kan läsa inskriften.

Georg Faxe, död 1681. Han var en av dem, som skrev under den s. k. Malmö Recess. Som häradsprost hade han i sina ämbetsgörömmål så till den grad plågats av tidens politiska och krigiska oro, att han bland de visdomsord han på sin dödsbädd gav sin son också gav detta: "Min käre Sön, hvad du blir saa blif aldrig Provest, det ær en slem ting."

Jacob Faxe, död 1725. Hans levnadsöde framgår av en gravsten i Törninge kyrka med följande inskrift: "Sedan den ärevyrdige och Högvärlärde Kyrkoherden Herr Jacob Faxe som första gången sedt denna världens ljus d. 16 Maj 1659 hade uti sin lefnads tid frugtat sin Gud, bevist sin Öfverhet undersåtelig lydnad, uti sit Presterliga Embete tjent sin Gud i 43 år med sin kära Maka Anna Ledebuhr, som var föd af salig Herr Cornt Ledebuhr Borgmästare i Malmö 1656 d. 1 Mart. kärligen sammanlevvat på 45 året, om sina 9 barn tilbörlig upfostran med dess kära Maka låtit sig faderlig vårda, hafver Gud hans själ uti de himmelska boningar d. 2 Maj 1725 och hennes den 19 Mart. samma åhr uptagit, och hafva deras andelösa lekamen hvar fått sit hvilorum sedan hans med själen uti 66 år och hennes uti 69 år varit förenad."

Wilhelm Faxe, död 1743. Beträffande honom se hans epitafium.

Petrus Wåhlin, död 1768. Om hans levnadsöde berättar inskriften på hans epitafium.

Magister Johan Birger Strutz, den nuvarande kyrkoherden och häradsprosten, som alltid omfattat mig med en så enastående välvilja, att jag alltid skall stå i stor tacksamhetsskuld till honom.

§ XIX. *Bara.*

Själva kyrkan är uppförd på en hög kulle och säges vara ett märke för sjöfarande, då de bestämma kursen.⁹⁴ Över kyrkans ingångsdörr läses denna inskrift:

Beatis in manibus

Carissimorum Parentum Nobiliss. Viri D. Canuti Grubbe de Alsjö Præsidis totius provinciæ Blekingiæ & nobilissimæ lectissime feminæ Domine Mettæ Ulfstand de Torup, quos mors suis nimis præmatura disjunxit & spatio unius anniculi dimidio rursus conjunxit, quorum ossa quia in

hac terra particula in hoc suo destinato loco ad suum tempus quiescunt Sigvardus Grubbius H. F. Gener Maritus unicæ eorumque filiæ Hildeburgis Grubbe hanc turrim vetustate deformatam renovari, templumque hoc foris & intus restaurari f. quo suæ in Parentes carissimos extremum gratitudinis exstaret testimonium & posteritati perpetuum monumentum. Hospes, qui hæc legis humane sortis memor Carissimorum parentum præmaturam mihi mortem mecum ex animo luge & dole & piis manibus bene precare. Vale MDCIII Mense Aug.”⁹⁵

Om man betraktar altartavlan ser man två förenade händer med denna inskrift:

Sic vetus atque novum conjungit gratia Christi.⁹⁶

Något längre ned läses:

Lex antiqua novam firmat, veterem nova complet

In veteri spes, in novitate fides

Quicquid fides credendo

Apprehendit hæc spes

Sustinendo præsumit

Veteres Novum Testamentum fidei symbolum esse dicebant.

Vetus autem Spei.⁹⁷

En stor sten i norra väggen har denna inskrift: ”Sedan jag åhr 1660 är af Kongl. Maj:t och Kronan Sverge från salig Grefve Corfits Ulfeldt sequestrerad⁹⁸ vorden, samt åhr 1735 d. 1 Maj efter höga öfverhetens dom Beckiska famillen återlämnad och likmätigt hållit Syskoneskifte tildelt Öfverste Lieutenanten Vålborne Herr Joachim Beckfris, så är jag af bemälte Herre reparerad vorden med tvåtusende femhundra daler silfvermynt som slöts åhr 1740.”

Under ätten Beckfris' vapensköldar läses följande: ”Kongl. Maj:ts Troman och Öfverste Lieutenant Vålborne Herr Joackim Beckfris Herre til Stora Torup, Stamherre til Hejfringsholm, Tystorp och Ersenbeck uti Norra Jutland, född den 1 April åhr 1684, död den 7 Maj 1741.”

En sönderslagen gravsten i golvet har denna inskrift: ”Hans Excelence Kongl. Rådet m. m. Herr Rutger v. Ascheberg hafver mig thette rum beviljet. G. H.” Förmodligen Gottfrid Hyphoff.

En annan gravsten i golvet har inskriften: ”Her under huiler hederlig oc vellerd mand H. Jörgen Matsen, Sogneprest til Bare oc Mölleberge församlinger som döde anno 1663 d. 16 Nov. med sine två Hustruer Mette Christes Daatter oc Else Jöns daatter. Gud gifve dem en fröjdeful opstandelse.”

På oblatasken läses detta: "Öfver Ceremonimästaren Högvälborne Friherren Hack Stiernblad til Markie, samt hans Husfru Maria Sophia Beckfris til Torup, gifte den 6 Octob. 1741 och välsignad med 10 barn, 6 Söner och 4 Döttrar, hafva förärt denna ask Gud til ära och Bara Kyrka til prydnad 1768."

Den stora klockan, som är utan inskription, är säkerligen mycket gammal. Den andra klockan har en ålderdomlig inskrift i munkstil så lydande: "Ave Maria gracia plena dominus tecum be (ne) dicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui Jhesus xps (i. e. Christus) Amen anno dni (Domini) MCXXX hvinto (quinto) hecman (Herman?) Klockestöber."⁹⁹ Jag står i tacksamhetsskuld till den ädle magister Rönbeck,¹⁰⁰ min vän och outtröttlige gynnare, för tolkningen av den svårlästa inskriften. Han har också meddelat mig många andra ting, som vidgat kunskapen om Bara härad, och jag kan aldrig tillräckligt uttala min tacksamhet till honom.

§ XX. *Stora Mölleberga.*

I denna kyrka finner man få ting, som äro värda uppmärksamhet. På altaret läsas instiftelseorden till den Heliga Nattvarden på tre språk, nämligen svenska, latin och gammaltyska. Dessutom läsas på altarets ena sida följande ord: "Nobilis Generosissimus Vir Dominus M. Christianus M. Machabaeus Alpinas Archidiaconus Lundensis & Ecclesiae hujus Principalis cum Domina sua carissima Christina Gagga Ecclesiae impensis f. f. anno post virginis partum 1588."¹⁰¹ På altarets andra sida läses: "År 1759 är denna Altare tafla renoverad och ofvan uppå tilökt med zirat stycket." På predikstolen läses även: "År 1759 blef Predikstolen renoverad då Stael von Holstein var Landshöfding, Sommelius Hospitals föreståndare och Lönquist Pastor."

Klockan, som är gjuten av Wetterholtz 1741, har icke någon anmärkningsvärd inskrift.

§ XXI. *Series pastorum i församlingarna Bara och Mölleberga.*

Peder Olufsen levde omkring 1624.

Jörgen Matsen, död 1663.

Hyphoff.

Godfrid Hyphoff blev kyrkoherde omkring 1719. Han var gift första

Bara gamla prästgård från trädgårdssidan.

gången med El. Mar. Plantin med vilken han hade tretton barn, som alla utom ett dogo i späd ålder. Efter hennes död 1724 gifte han sig med en ung kvinna Torslov, som födde honom fem barn. Hyphoff omkom genom olyckshändelse 1730. Då han var på hemväg från ett bondkalas, blevo hästarna skrämda av några jägare och började springa i vild fart så att vagnen välte. Härvid bröt Hyphoff benet och avled inom tretton dagar. Hans prästgård förstördes 1720 genom brand, och då även hunden omkom i lågorna, säges prästgården därefter ha återuppförts på ett annat och därtill mycket olämpligare ställe.¹⁰²

Anders Darin, död 1741, var gift med Gottfrid Hyphoffs änka, med vilken han hade tre barn.

Per Bering, död 1747, hade med hustrun Brita Sophia Brun två döttrar och en son, som såg dagens ljus vid nästan samma timme, som fadern avled.

Nils Oluf Lönquist, häradsprost, död 1782. Han har författat tre volymer, som innehålla supplementer och förbättringar till Wilskmans Ecclesiasti-

Prosten Olof Borup i Bara och hustru Katarina, f. Sundius.

que verk,¹⁰³ vilka hans änka i manuskript överlämnat till häradsarkivet. Denna samling säges ha gjorts med sådan noggrannhet och med sådant urval, att det skulle bli författaren till stor ära, om den någonsin skulle utgivas i tryck.¹⁰⁴

Olof Borup, den nuvarande kyrkoherden, min moders systerson. En myckenhet av vänner skall inte beröva honom det beröm, som tillkommer honom, och eftervärlden behöver minst av allt mitt lovtal.

DEL II

§ I. *Trolleberg, fordom Werpinge.*

Det har icke varit möjligt för oss att utforska namnen på alla dem, som innehafvt detta säteri. Det kan emellertid konstateras, att det är mycket gammalt, ty redan år 1452 ödelades det genom brand av en svensk här. Vid detta säteri utkämpade 1643 svenskarna en strid med danskarna under konung Christian IV. Härom vittnar Gillberg,¹ sid. 175 genom följande ord: "Denne gård är 1452 af Svenska arméen vorden lagd i aska, och 1643 hafver härstädes skjedd en drabbning imellan Svenska arméen och Konung Christian 4 af Dannemark." I Designation des biens en Scanie etc. omnämnes en viss Otte Thott til Werpinge. Det är sannolikt, att ätten Thott en längre tid innehafvt detta säteri. Genom köp tillföll säteriet sedermera biskop Petrus Winstrup, om vilken Stiernman berättar i Matrikel över Sveriges Adel. Mot vad han här berättar stå några uppgifter i Monumenta Scanensia. Det heter här: "Välmenta påminnelser vid Cancellie-Rådets och Riddarens välborne Herr Anton von Stjernmans med mycken flit, möda och vitterhet utgifne historiske och Genealogiske matrikel. Skånska Gränsen d. 10 Dec. 1757 von Noack. N:o 654 Biskopen Doctor Peder Winstrup säges dödt barnlös, men däri är felat. Han afled 1697 d. 28 Dec. och lämnade efter sig en son med förra giftet, som ock hetat Peder Winstrup, och en Dotter Anna Maria Winstrup, som sedan blef gift med Majoren Hr Caspar von Bönen. Til bevis däraf åberopas et skiötebref, som hr Peder Winstrup d. yngre nemligen utgifvit til sin syster Jungfru A. M. Winstrup daterat Lundegård d. 19 Jul. A. 1680, hvilket 1680 d. 18 Sept. är vid Landstingsrätten upvist. Men icke lära dessa syskon länge lefvat efter Fadren. Unga Hr. Pär ägde säteriet Sönnner Too uti Frosta härad. Fadren lät honom resa utrikes och kostade nog på honom, men det skall icke så särdeles velat lyckas. Fru Anna Maria finnes dock redan döder 1683 d. 22 Mart. då Hr Major Bönen lagsökt hennes släktingar för innestående arf." Ur det ovan berättade framgår, att major Caspar von Bönen mot slutet av förra århundradet varit ägare till detta gods, som sedan övergick till hans son, kaptenen i infanteriet, Svante

Caspar von Bönen. Denne var gift med H. M. Zedlitz, och år 1748 sålde han säteriet för 8000 Riksdaler till överstelöjtnanten och riddaren Fredrik Trolle. Han ändrade det gamla namnet *W e r p i n g e*, och då säteriet är beläget på en kulle, lät han kalla det *T r o l l e b e r g* till varaktigt minne över sin ätt. Fredrik Trolle gav godset åt sin dotterson på det villkor, att det efter honom alltid skulle tillfalla den äldste manlige arvingen, vilket vanligtvis kallas fideikommiss. Ägare till Trolleberg blev härigenom högvälborne greve Carl Axel Wachtmeister, konungens troman, universitetskansler, riddare och kommandör av kungliga ordnar.

Säteriets areal omfattar $5\frac{1}{5}$ hela hemman. Under säteriet lyda 12 insockne och 14 utsockne frälsehemman. Säteriets trädgård är mera nyttig än prydlig, ty den innehåller tvåhundra fruktträd av olika slag. Med undantag av en planterad park saknar säteriet skogar och träd. Åkrarna äro så vidsträckta och bördiga och ängarna så gräsrika, att den årliga avkastningen uppgår till mer än 7000 Riksdaler. Huvudbyggnaden, vanligen kallad *corps de logis*, och tre andra byggnader äro uppförda av tegel, alla övriga av korsvirke.²

§ II. *Alnarps Kungsgård.*

Från uräldsta tid har denna egendom tillhört ätten Krummedige, från vilken Eric Krummedige utgick, en lysande begåvning, den danske konungens rådgivare och en av dem, som 1536 undertecknade Christian III:s beslut, varigenom de romersk-katolska biskoparna berövades sin egendom. Denna ätt avlöstes av ätten Thott, men namnen på alla ägarna ha inte bevarats till vår tid. I Sophia Brahes Slegtebok, *Monumenta Scanensia*, sid. 562, är en Niels Pedersen til Alnerup ofta omnämnd. Efter 1660 blev egendomen kronoegendom, men på vilket sätt framgår inte tillräckligt tydligt. Det säges, att denna egendom varit en av dem, som den danske konungen köpt av danska godsherrar och därefter som betalning avträtt till den svenske konungen, de så kallade Bornholms vederlag.³ Åtskilliga ha sedan denna tid innehaft egendomen på arrende. Den förste arrendatorn säges ha varit en viss Måns From, en person, som genom sina dåliga egenskaper och sin grymhet var illa beryktad bland bönderna. Om hans död berättas följande orimliga och löjliga historia: "Måns From Arendator på Alnerup. Om honom berättas, at då han kort före sin död sjuknade i Pramhuset som den tiden låg i nuvarande gästgifvare lyckan, syntes mot lifvets aftagande en mus komma up i dess mund, och oagtadt Froms bemödande at hindra dess utspringande, ut-

hoppa på det frammanför stående bordet. Efter några lopp däruppå ville den återvända, men From, som emellertid af döden blifvit hårdt angripen, hade då så sammanbitit tänderna, at det var henne omöjligt at återinkomma. Hon har därpå hoppat ut genom en söndrig fönsterruta på en strax utanför stående hundebod, hvilken i ögnablicket med et förfärligt brak flugit i luften, samt därefter aldrig mer blifvit synlig. Vid Froms begrafning, då liket skulle på prammen föras öfver ån, vardt plötsligen et så förskräckeligt stormväder, at folket nära hade förgåts under öfverfarten, hvilket oväder dock strax stillades, så snart man hunnit öfver på andra sidan. Denne From skall eljest icke svarat i uppförande emot sit namn, utan varit en ganska elak man." Ur en handling, som kallas 1694 års husesyns Instrument, erfares att följande arrendatorer därefter innehaft egendomen:

Henning Ankargrip från år 1677 till år 1685.

Clemmet Person till år 1691.

David Kröger, rådman i Malmö till år 1694. Då denna egendom emellertid ligger nära Malmö, föll det friherren, baron Otto Wellink in, att hos konungen begära, att den årliga avkastningen av egendomen skulle tillfalla landshövdingen i Malmöhus län. Sedan konungen beviljat detta, tillsattes denne Wellink av Kammarkollegium 1694 som innehavare av egendomen, och sedan dess ha landshövdingarna i Malmöhus län uppburit inkomsterna av denna egendom.

Raden av innehavare framgår delvis av Monumenta Scanensia, del II, A. A. von Stjernmans Höfdingaminne, vilket jag avskrivit och återger med tillägg av det, som jag hämtat från annat håll.

Otto Wellink, Baron, General-Gouverneur öfver Skåne och alla därunder belägna fästningar.

Carl Gustaf Rehnskjöld, Grefve. G. ö. Skåne 1698.

Axel Faltzburg, Friherre, Commendant i Malmö och 1703 och 4 Vice Gouv. i Skåne. Landshövding öfver Elfsborgs län och Dahl 1709.

Magnus Stenbock, Grefve, Guov. i Skåne 1705.

Jacob Burenskjöld, Friherre, G. ö. Skåne 1710.

Carl Gustaf Skytte, andra gången G. i Skåne 1711.

Carl Gustaf Hård, Friherre, Landshövding öfver Malmöhus län och Öfvercommendant i Malmö 1727.

Wilhelm Bennet, Baron, Landshövding och Öf. C. 1737.

Carl Georg Sjöblad, Frih. L. och Öf. C. 1740.

Georg Bogislaus Stael von Holstein, Frih.

Adlerfeldt, Friherre, Baron.

Cronhjelm, Greve.

Tage Thott, Friherre, Baron.

G. v. Rosen, Greve.

Till egendomen hör en vacker skog av alm, och alla byggnader äro uppförda av korsvirke. Egendomens areal säges omfatta 6 hela hemman, se Gillberg sid 181. Den årliga avkastningen uppgår till 5000 Riksdaler.⁴

§ III. *Bjeresjö.*⁵

Annex till Oxie församling i Oxie härad. Genom kungligt brev den 21 februari 1563 erhöill Malmö Hospital patronatsrätt till församlingarna.⁶ Det finnes en sägen, som allmänt berättas bland bönderna, att tvenne adliga jungfrur, som bodde i Stora Mölleberga på årets första dag råkade i gräl om någon getull och blevo så oense, att de beslöto, att aldrig mera gå i samma kyrka, varför den yngsta byggde en kyrka i Bjeresjö.⁷ Vi ha förut skrivit, att denna kyrka är den minsta i hela häradet, och värdet av prydnaderna överträffar inte storleken. På altaret läses instiftelseorden till den Heliga Nattvarden, återgivna på danska språket, och något längre ned läses versen:

Christ Paulum selb bekehrit hat

Im Korb wirdt g'lassen aus der stat.⁸

En krans, som hänger över dopfunten, har orden: "Nya födelsens bad 1747." I golvet ligga fyra gravstenar, vilka ha följande inskrifter:

1:o Her hviler Studenten S. Thomas Leth døde 1605.⁹ Vive ut vivas.¹⁰

På samma sten läses:

Her hviler fyre hederlige barn theras been

i verden lefvade the uthan smitto och meen.

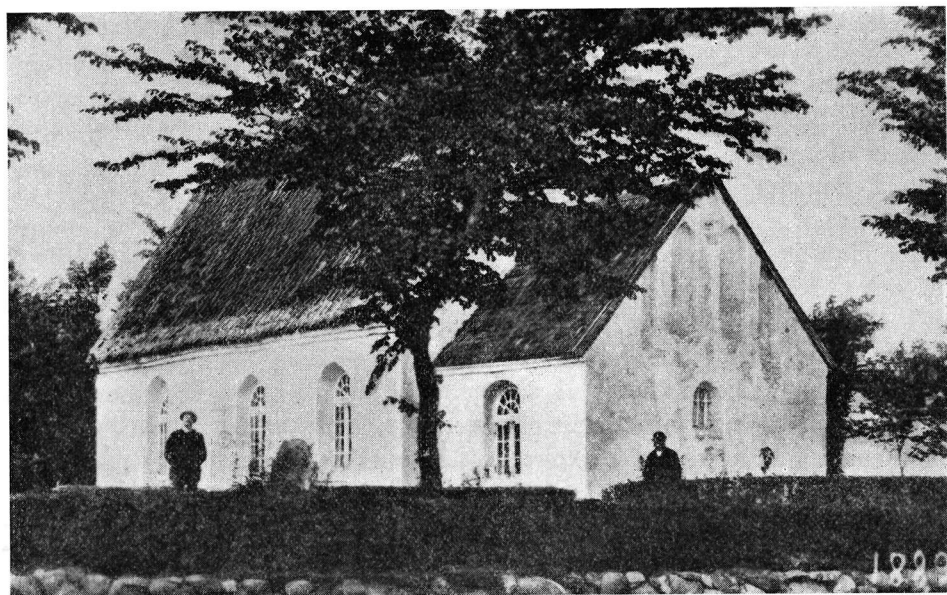
Vi her hoppas och thet säkerlig tro

at the hafva then eviga ro. P. L. M. L. 1699.

2:o Hic sita est Christina Petri filia U. M. Utpote cui vere contigerit bene nasci, bene nubere, bene vivere, bene mori. Obiit 1691 d. 4 Dec. A. AE. 74. P. C. Pet. Leth. Fil. m.¹¹

Det fanns förr en berömd familj B å å t h,¹² som emellertid nu enligt A. A. v. Stjernman för länge sedan är utdöd. Men det finnes likväl här och var i vårt härad och till och med också i Bjeresjö församling rika och mäktiga bönder, som härstamma från familjen Bååth och bära namnet Bååth. De ha också skaffat sig en egen gravplats i Bjeresjö kyrka, över vilken man ser familjens vårdtecken jämte årtalet 1628. Här finnas tvenne gravstenar:

3:o Her hvilar den ärl. och välagt. Nämndeman S. Anders Person Bååth,

Bjerseshögs gamla kyrka.

Foto Olof Bobeck.

f. i W. Skräflinge 1686 bode her i Byen och döde d. 26 Feb. 1754 i 58 år 3 m. så ock hans kära Hustru S. Ingar Barns Dotter som döde d. — 17 —.

4:o Her under hvilar Nämдемannen Nils Hansöns i Bjereshö tvenne barn, sonnen S. Anders Nilson, f. d. 16 Oct. 1754, d. d. 16 Dec. 1758 lefde 4 år 2 m. Dottren S. Anna Nils Dotter, f. 1750 d. 16 Oct., d. d. 16 Dec. 1758, lefde 8 år 2 mån.

På kalken äro ovanför en hand, som håller en nyckel, dessa ord inristade: "Bieridsöe Kirke Jens Kortsens Pastor." Klockans inskrift är denna: "Denna klocka som 1683 i salig Hr Prost M. Johan Hofverbergs tid omstöptes, blef åter, sedan hon aldeles obrukbar var omgjuten 1734. N. v. Kyrkoherde vid Bieresiö och Oxie församlingar Mag. Ludvic Buzow Pastor vid Caroli kyrka i Malmö. Kyrkovärd Jöns Nilson." På den andra sidan läses: "Gud vare oss alla nådelig, beskydda vår allernådigste öfverhet Konung Fredric I Drottning Ulrica Eleonora, välsigna hela landet och bevara oss från allt ondt.

Mit ljud upväcke dig o mänskja til at komma
til kyrkan Gud til pris och dig til evig fromma."¹³

§ IV. *Series pastorum i församlingarna Bjeresjö och Oxie.*

Peder Hansen, därefter kyrkoherde i Arrie 1564.

Didrich Maartensen

Hans Pedersen

Mats Pedersen

Jens Kortsen

Peder Hansøn Wrangh, levde 1624, vilket framgår av Danske Handlinger etc. och där även följande ord om Bjeresjö församling finnas: "Bieridtzøe er i alt fire Decimanter foruden to øde gaarde en øde feste og en afbrændt Veijrmølle."¹⁴

Chrysostomus Nicolai.

Wilhelm Laurenberg och Johan Hofverberg, hjälppräster omkring 1674. Den senare blev därefter kyrkoherde i Landskrona och prost i Harjagers härad. Den förre var född i Sorö på Själland, där fadern Joh. Laurenberg var medicine doktor och professor i matematik. Han blev prost i Bara härad 1686 och dog 1699.

Pehr Leth, svärson till Wilhelm Laurenberg, den ryktbaraste av alla kyrkoherdar i dessa församlingar. Han författade tokiga visor på svenska och lika tokiga tal på latin. Dessutom var han en mycket egen man i seder och talesätt. Flera gånger var han inkallad till Domkapitlet på grund av sina predikningar, av vilka det är tillräckligt att anföra ett enda exempel. Då han en gång hade talat om att människan var mest böjd för att göra det onda, hade han gjort följande anknytning: "Om Fosie Borrer (någre store Ättehögar vid Fosie) var bekläddt med Griseskin, oc Stånstorpe hed bedecket med Stenkager, o Guds börn, hvad I daa skulle sluge."¹⁵

Mag. Ludvig Butzow, kyrkoherde i tyska församlingen i Malmö 1731.

Mag. Jör. Pet. Herslöf och mag. Nic. Wulf, hjälppräster och komministrar i Malmö 1773.

Anders Norén inträdde i Wulfs ställe 1774.

Nils Malmros 1778.

Elias Follin efterträdde Anders Norén 1780.

Joh. Carsman 1785, död 1794.

Mag. Joach. Ribber, kollega vid Malmö skola, kyrkoherde 1794.

§ V. *Görslövs Kyrkoby eller Kyrkoby.*

Åt denna församling är S ä r s l ö v s församling i Oxie härad annex. Görslövs kyrka överträffar måhända i fråga om ålder alla övriga kyrkor, ty den nuvarande prosten, magister Björk har berättat, att han såsom

ynghing många gånger i muren läst årtalet M C X I, uttryckt på detta sätt med fyra järnbokstäver, vilka efter senare företagen reparation av kyrkan nu icke längre äro synliga. Men kanhända ha dessa järn icke haft någon betydelse. De ha måhända blott anbringats i muren för att bättre sammanhålla stenarna. Det vackra altaret har denna inskrift: "Anno 1592 hoc opus confectum est Pastore Andrea Petri Trileoburgensi: Anno 1788 hoc opus renovatum est Pastore Jona Koldevijh Trileoburgensi."¹⁶ I golvet ligga tre gravstenar, vilka ha följande inskrifter:

1:o Under denne steen hviler den ærevyrdige oc vællerde man Her Jens Ottorpius desse församlingers forudm verksamme kyrkoherde, som saligen af somnade den 12 Jun. 1709 på sit ålders 53 år. Gud som fröjdar sjelen i himmelen låte kroppen i jorden roligt hvilas til des den på siste dagen skal opstå til evinerligt lif.

2:o Her under hviler hederlig oc vællerde man H. Mats Hansen Magirus Sognepræst til Görslöf och Särslöf församlingar som døde anno 1684. Gud gifve hannem med alle Guds børn en gladelig opstandelse.

3:o

I helighet skapat
I Christo nåd funnit
Här hvilar den och sofver säl
I femton år med prästen här
Hon Metta Solberg kalad var
Var sjuk endast i dagar tre
Sig efterlämnat barnen fem
At the i dygd upväxa må
Cum tumulum cernis
Tali numque domo

I synden förtapat
Nu salighet vunnit
Som 40 år har lefvat väl
Hans namn Olaus Hindström är
Då hon med oss här lefde quar
Med fröjd får nu Guds ansigt se
Guds helge And regere them
Med henne sist Guds rike få. 1726.
Cur non mortalia spernis
Clauditur omnis homo.¹⁷

Klockan har följande verser:

År fjortonhundra tre och trettio thärtill
Tu varit guten först folk for hedniskt vill
Nu sjuttonhundra ett och tretti thärtill med
Tu söndrig gutes om vi äro Christi säd
Fyr lispund tappar tu, ty kyrkan kan ej hjelpa
Hon gör dock hvad hon kan, vil tig visst ej nedstjelpa
två skeppund lispund tolf, tu väger säger jag
Nu Nils Krutmeijer präst för kyrkian och Guds helga lag.

På andra sidan:

Tit ljud Gud bjud thet så må höras
At hjertan röras til gudelig andagt
Tu kalle med ljud ach mänskja i skrud
Köp tiden med magt, statt trogit på vagt
Guten af M. A. Wetterholtz i Malmö 1731.

Här tillfogas ett folkligt talesätt, som utreder härledningen av de båda byarnas namn. Prosten Björk har återgivit det med följande ord: "Jöderslef eller Görslöf Kyrkeby. Efter berättelse af gammalt folk för 30 år sedan, skall et sällskap Judar eller Jutar i fornda tider hafva kommit till denna ort, och tagit boningsplats, samt byggt kyrka i Jöderslef Kyrkeby; då de skola haft Säders eller Särslöf til sädesgården; Jöderslef Mölla til qvarn, Jöderslef Sunnanå och Jöderslef Nordanå till ängar och utmark, samt Dyrslef eller Djurslöf till beteshagar. Men för sanningen af denna berättelse kan jag ej gå i borgen, då inga skrefna handlingar därom finnas."¹⁸

§ VI. *Series pastorum i församlingarna Kyrkoby och Särslöv.*

Mester Pofvel Maartensen omtalas i den så kallade Landebok av år 1569 som återställare av en åker av stort värde, kallad *Silketången*¹⁹ och belägen i Oxie härad. Denna åker säges en from kvinna ha skänkt till Görslövs Kyrkoby på det villkor, att församlingens kyrkoherde alltid skulle uppbära avkastningen härav. Denne Pofvel dog omkring 1592.

Andreas Petri, Trelleborgare, levde omkring 1600.

Johannes Franciscus lät uppställa ett altare i Särslöv 1604.

Joh. N. Tholosius levde 1624, vilket framgår av Danske handlingar etc. Christoffer Bring död 1645.

Claudius Nicolai från Hörby, kyrkoherde 1645. Hans namn och födelseort äro inhuggna på dopfunten i Särslöv.

Joest Krutmeijer. Hans och hustruns namn äro inristade på kalken i Särslöv tillsammans med årtalet 1657.

Christiernus Mathiae, kyrkoherde 1659, död 1675.

Mads Hansen Magirus, död 1684. Beträffande honom se gravstenen!

Hans Andersen Hyltropius, kyrkoherde 1685, men dog samma år.

Jöns Anderson förde som pastor loci 1686 Görslövs kyrkas räkenskaper.

Wilhelm Laurenberg har underskrivit Görslövs kyrkas räkenskaper från 1688 till 1694, men jag betvivlar, att han varit kyrkoherde i denna för-

samling. Det framgår nämligen av tillförlitliga handlingar, att W. Laurenberg vid denna tid varit kyrkoherde i Bjeresjö och Oxie församlingar och prost i Bara härad. Det är därför troligt, att han som häradsprost av för oss okänd orsak i pastors ställe underskrivit räkenskaperna.

Joh. Ottorpius, kyrkoherde 1697, död 1709.

Olaus Hindström, död 1729.

Nicolaus Krutmejer, varken lycklig poet eller särskilt bevandrad i kyrkohistorien som framgår av klockans inskription, död 1748.

Mag. Joh. Georg Kistner, död 1765.

Olof Rudelius, död 1770.

Mag. Jonas Koldeviik, död 1789.

Mag. Abraham Björk, lundensare, den nuvarande högt förtjänste prost.

§ VII. *Brågarp.*

På altaret finnas dessa ord: "Haec tabula exstructa 1618, expicta 1783."²⁰ På predikstolen: "Aar 1673 d. 1 Maj er denne predikestol staf-feret daa Baron A. Lejonskjöld var Landsherre, Biscop Doct. Ped. Winst. Jörgen Jens Fax. Provist, Herr Martin Möller Sogneprest." På läktaren: "År 1783 blef uppå Kyrko-herden vid Bårslöfs och Fjerestads församlingar Herr Martin Elmgrens föranstaltande och bekostnad denna kyrkas läcktare Altaretafla och skrank samt predikstol med ny målning be-prydde." Ett epitafium på väggen har denna inskrift: "Her hvilar fordom Kongl. Maj:ts til Sverige Trotjenare och Cornett vid Kongl. S. S. Cavallerie Regementet til häst then Högädle Herren H. Bengt Elmgren, som var född uti Westergötland d. 4 Maj 1684 och afled i Herranom d. 31 Aug. 1735, 51 år och 4 mån. gammal. Han var gift med Fru Helena Möller, som saligt döde d. 14 Febr. 1768 i dess 82 ålder år. Wården rester af enda sonen Martin Elmgren Kyrkoherde vid Bårslöfs och Fjerestads församlingar." En gravsten i golvets har denna inskrift: "Under denna sten hvilar ærevördige och vællærde Mannen salige Martin Möller, före detta Pastor uti Brågerups och Nevitshögs församlingar, som döde d. 23 Jan. 1705." Denna inskrift finnes på klockan: "Anno M. D. C. C. X. L. I. I. disrupta post usum annorum C. X. L. I. I. campana pristina me denuo fundi curavit Andreas Kahl. h. t. Pastor."²¹

Så snart mit klara ljud sig tränger til tit öra
Så mins tin herres bud at helga sabbats dag
Kom strax til Herrans hus at höra lära göra
Til egit själagagn och högsta Guds behag.

Enligt traditionen har byn Brågarp förut kallats Broarp, då man vår och höst alltid var tvungen att gå dit på broar.²²

§ VIII. Nevishög.

På altaret läses denna inskrift: "Haec tabula exstructa 1697 expicta est 1784."²³ Inskrifterna på gravstenarna i golvet äro dessa:

1:o Her ligger begrafven ærlig och vælachtet Man Niels Nilsen der døde uti Holsbro A. 1692.

2:o Stå Vandringsman och läs hvem göms af denna sten
Et ächta par som båd i lif och döden fölgdes
Hvars själar hvila nu i himmelsk glädje ren
Dess kroppar på en gång af denna mulden hölgdes
Han var en Herrans präst Johannes Kåhre kär
Maria Karup hon en prydnad för sit slägte
Han femti fyra och et halft år lefde här
Men hon man 40 år och elfva månader räckte. 1735.

Klockan har en blandad inskrift på två språk: "Jacobus Flensborgh Pastor loci. Kyrko Inspektoren Jonas Petreius. Kyrkovärdarna Lars Nilsson i Torrebjera och Nils Olsen i Grefve. Me fudit Lars Wetterholtz i Malmö."²⁴

§ IX. *Series pastorum i församlingarna Brågarp och Nevishög.*

Arild Hansen, omkring 1568. Han var gift med Marine Williams dotter. Medlem av ett sällskap, sam kallas Galtagillet²⁵ omkring 1582. Prost i Bara härad omkring 1596.

Haraldus Johannis, prost i Bara härad och broder av samma gille.

Peder Nilsen lät uppsätta ett altare i Brågarp 1618, som före reparationen av kyrkan 1783 hade denna inskrift: "Wij hafve syndat, hafve varit ogudagtige och vordet affällige: Anno 1618 sumptibus Petri Nicolai haec tabula exstructa est expicta vero propriis."²⁶ Det säges att han på egen bekostnad uppfört altaret för att sona ett brott. Bönderna ha nämligen berättat, att han en gång i vredesmod slungat nyckelknippan på pigan, som stod och öste vatten ur brunnen, med sådan kraft, att hon föll ned i djupet och drucknade, innan någon hann komma till hennes hjälp.

Nils Busch, död 1663.

Mårten Möller, död 1705.

Jacob Flensburg, död 1727.

Hans Kåhre, en lärd och dygdig man. Han råkade ut för den olyckan att drabbas av slaganfall i själva kyrkan. Från denna sjukdom tillfrisknade han aldrig. Död 1735.

Anders Kahl, död 1743, en god och dygdig man och på sin tid en berömd poet.

Olaus Plantin förlorade sina stora rikedomar vid prästgårdens brand. Sedermera blev han också blind och dog 1775.

Johan Ahlman, död 1787, en flitig, god och dygdig man.

Joh. Maur. Kahl, den nuvarande kyrkoherden och min släkting på mödernesidan. Han har välvilligt meddelat mig många ting från vårt härad, som varit mig till stor nytta, och jag står därför i stor tacksamhetsskuld till honom.

DEI III

§ X. *Kyrkheddinge.*

Denna församling var först annex till Råby församling i Torna härad.¹ På den tiden hade ärkediakonerna i Lund patronatsrätt till församlingen. Därefter innehade predikanten vid Lunds Hospital denna församling som prebende. I vår tid äro emellertid församlingarna *Kyrkheddinge* och *Esarp* förenade. Altaret, som är vanprytt av ålder, har förutom en mängd ord på danska språket denna inskrift: "Nobilis & generosus vir Dominus Macabæus Alpinas, Archidiaconus Lundensis & Ecclesiæ hujus principalis cum Domina sua charissima Christina Gagga Ecclesiæ impensis f. f. 1588 post virginis partum. Dominus Petrus Canutus Lundensis eodem anno hujus Ecclesiæ Pastor fuit. Tutores templi eo tempore fuerunt Nicolaus Olai & Jacobus Esberni."² På ljusstakarna läses: "Johan Morbeck, Maren Tomitz daater 1669." På läktaren äro följande ord målade: "1705 blef på Kyrkans Församlingens Åboars och Drängars kostnad Altaretafla och Predikstol renoverade samt stolar och skunk med mera med färger anstrukne." Den större klockan har denna inskrift: "År 1762 vart thenna Heddinge Klocka omguten under Konung Adolf Friedrichs tid då Landshöfding var Baron H. C. B. Stael von Holstein, Doct. och Procanc. Stiftets Biskop H. Joh. Engeström, Kyrkoherde Pehr Lunnius. Kyrkoverdar Ola Nilsson och Sven Nilsson." Den mindre klockan har följande svårlästa inskrift i munkstil: "An. — XX — (möjligen år 1500?) Dani bellum in Ditmarcia fecerunt."³

På kyrkogården ligger en gravsten, som gömmer benen av bonden Harald Olsson i Måsheddinge, hans hustru och tjugofyra vuxna barn, som hon fött i ett äktenskap.

§ XI. *Esarp.*

På 1500-talet annex till *Bonderup* i Torna härad.⁴ Den lilla kyrkan har intet anmärkningsvärt förutom denna inskrift på altaret: "Haec tabula de novo facta Pastore D:o Petro Georgii anno 1635, sed renovata

Pastore Petro Lunnio 1764.”⁵ Dopskålen har en ingraverad örn och en stjärna. Skålens omkrets har munkbokstäver, alla ovanliga och sällsynta. Inuti skålen: Fl. I. V. E. H. Rt. E. Dessa bokstäver har N. H. Sjöborg, adjunkt i historia, outtröttlig och vetgirig forskare, min helhjärtade vän, uttytt på följande sätt: Filium Jesum vocabis etenim hominum Redemptor erit.⁶ Skålens yttre omkrets har texten: REKOR DE NGI SEAL. Dessa ord kunde han inte uttyda, men han förmodar, att skålen utgör ett krigsbyte från någon kyrka i utlandet, och att skriften är rysk, estnisk eller livländsk. Klockan, som är gjuten år 1773 innehåller ingenting, som är värt att minnas.

Denna kyrka ligger inte i byn som övriga kyrkor i häradet, men ligger dock inte helt ensam. Intill ligger den vackert uppförda *Esarps gård*. Denna gård, som utgör ett helt hemman, ändrade omkring 1735 sin karaktär av kronoegendom och blev vad man kallar *berustat säteri*. Den nuvarande ägaren, major Tage Silfverskjöld, har väl sørjt för åkrarnas uppodling, och härigenom ger gården honom årligen stora inkomster.⁷

§ XII. *Series pastorum i församlingarna Kyrkheddinge och Esarp.*

Petrus Canutus, Lund, kyrkoherde i Heddinge och Råby, levde omkring 1588. Han var broder i det på den tiden blomstrande Galtagillet i Lund. Se Galtagillet's Handlingar.

Christianus Jacobi, Lund. Broder i samma gille.

Peder Bertelsen, levde omkring 1624. Se Beskrivelse over Skaane i Danske Handlingar etc.

Petrus Georgii, levde omkring 1635. Då kyrkoherdarna förut inte hade någon egen gård, skänkte konungen 1633 ett fjärdedels hemman för att de skulle ha en bostad. Se Lunds Dom Capitels Jordebog sid. 17.

Petrus Bartholinus, pastor vid Lunds Hospital och Heddinge församling, levde omkring 1639. Broder i Galtagillet, död 1655.

Olaus Erasmi Morsinus, pastor vid Lunds Hospital och kyrkoherde i Heddinge 1655, broder av samma gille.

Herr Mårten, kyrkoherde 1670.

Hans Torslov, död 1730.

Petrus Cronius, död 1752.

Samuel Clarén, död 1754.

Petrus Lundius, kyrkoherde och prost, död 1791.

Mag. Måns Lödman, den nuvarande kyrkoherden.

§ XIII. *Knästorp.*

Altaret, som vid påseendet är rysligt, företer Carl XII:s monogram. Altare och predikstol sakna förutom vissa ord varje inskription. Bakom altaret ses följande ord, målade på tavlan: "In gloriam Dei hoc templi ornamentum peractum anno 1700 Episcopo Doct. Math. Steuchio, Praep. Mag. Thoma Ihre Pastore Johanne Rhudio.⁸ På ljusstakarna: "Hans Persen Sömbris S. P. Bo Olsen Ola Nelsen Knestrup Kirkeverge." Två gravstenar i golvet ha följande inskrifter:

1:o Sepultus hic jacet Dominus Johannes P. Cimbris Pastor Ecclesiarum Knestrup & Totterup XV. Maritus unius uxoris & pater IX liberorum. Natus MDCXXXIII denatus MDCLXXVI.⁹

2:o Johannes Olai Stisonius Lundensis, hujus Ecclesiae & Tottarpensis Pastor, pie hac vita egressus est an. Ch. 1661, ætatis 70, Pastoratus vero 45. Nec non conjux ejus Margaretha Munthe, Archidiaconi Lundensis filia, placide in Domino obdormivit cum Filium peperisset 167 — ætatis 20.¹⁰

Klockan har följande verser:

När jag kallar med mit ljud
Folket til Guds tempel
Skynder eder då til Gud
Gifver godt exempel

Tänker nu är Herrans dag
Görer bättring alla
Förn Domklockans sista slag
Er skall hädankalla.

Guten af A. Wetterholtz i Malmö 1772, då Ludvic Palm var Pastor och Prost.

§ XIV. *Tottarp.*

Själva kyrkan är vacker, men man påträffar där inga inskrifter. Dop-skålen har denna inskrift i munkstil, som ingen kunnat tolka: "RAHE WISHNUBI". Om denna skål gäller samma antagande, som är omnämnt i § XI. På den mindre klockan läsas dessa ord: "Anno 1618 stöbt af Vilhelm Reib." Den större klockan innehåller en mängd ord och dessutom följande namn, föga upplysande: "Magister och Pastor Nicolaus Frostman. Kyrkovärdar Börje Bengtsson i Djurslöf, Måns Swensson i Kabbarp. Guten af A. Wetterholtz 1747." På kalken läsas följande namn: "Anno Christi 1685 Joh. Erasmi Rhudius, Pastor, Hans Olson, Anders Håkanson, Kyrkovärdar."¹¹ Kyrkoinspektoren J. Quiding har på likbåren skrivit verserna

Lifvet varar ganska kort
Döden rycker alla bort.

§ XV. *Series pastorum i församlingarna Knästorp och Tottarp.*

Bartholomæus Ibsonius, broder i Galtagillet.

Barthol. Jacobi, broder i samma gille.

Joh. Olai Stisonius, kyrkoherde 1620, död 1661, också gillesbroder.

Hans Pedersen Sömbris, död 1676.

Johannes Rhudius, kyrkoherde 1678, död 1706.

Johan Siövall, kyrkoherde i Tygelsjö 1720.

Nicolaus Frostman, död 1754.

Ludvic Palm, kyrkoherde och prost, död 1796.

Fr. Spörner, den nuvarande kyrkoherden.

§ XVI. *Burlöv.*

Till denna församling hade Lunds Domkapitel ända fram till slutet av 1500-talet patronatsrätt.¹² På altaret lysa ätterna *G r u b b e s* och *L a x - m a n s* vapen jämte årtalet 1598. Två andra för mig okända adelsvapen pryda dopfontens rand. En gravsten i golvet har denna inskrift: "Her under sofver hederlig mand salig Herr Nils Stisen, Pastor her til Burlöf, som döde d. 25 Aug. 1625, samt gudfrugtig Quinde salig Brigitte Jörgens Daatter, som döde d. 26 Aug. 1631. Deris siæle ere i Guds hand oc giemme i salighed oc glæde deris been huiler under denne steen, hvilken hendis siste husbonde M. Hans Andersen lod begrafve." På kalken finner man detta namn: Petrus Seber Cantor Lundensis. På Oblatasken av silver äro följande rader ingraverade:

Thenne ask gifven är til Burlöfs Kyrkios altar
af then som Herrans tjenst thersammastäds förvaltar
Anno 1695 d. 19 Jan. O. C. Opman.

Den mindre klockan, gjuten år 1732, innehåller blott några ord, men på den större läses inskriften: "Patrono M. Nicolao Georgio Aeryleo, Pastore Andrea Welleio, æramentum Ecclesiæ Burlöfvianæ fusum 1636."

Sono voco venite
sacris pie vacate
ut audiatis olim
Non ite sed venite. N. G. AE."¹³

I denna församling omtalas de enskiftade rusthållshemmanen *K r o n e - t o r p* och *B e r n s t o r p*. Det förra äges av barnhuskamrer Cornelius

Cronsioe, det senare av militärpastor Berndt Santesson. Dessa egendomar äro vackert uppförda, åkrarna äro väl uppodlade, varav ägarna ha både ära och gagn.¹⁴

§ XVII. *Series pastorum i Burlöv.*

Niels Stisen, död 1625.

Hans Anderssen Welleius, död 1661.

Jörgen Matsen, levde omkring 1671.

Olof Christoffersson Opman, död 1695.

Jöran Gram.

Lars Fågelsång, död 1718.

Lars Bramberg, död 1728.

Malthe Textorius, död 1738. Ehuru han låg i strid med hela Domkapitlet, blev han likväl enhälligt vald till församlingens kyrkoherde, och genom konungens dom insattes han i ämbetet. Han var dessutom en lärd och älskvärd man.

Lars Finerus, död 1768.

Anders Kiellman, död 1778.

Jöns Billberg, den nuvarande kyrkoherden och prostén, min alltid vördnadsvärde vän.

§ XVIII. *Uppåkra.*

Denna församling har sedan urminnes tider varit förenad med Lunds Domkapitel. Därefter blev den prebende åt teologiska fakulteten, och härigenom blevo ryktbara män församlingens kyrkoherdar.¹⁵ Altaret, som är mycket vackert, har denna inskrift: "Renovatum & denuo depictum hoc altare Præp. & Pastore loci M. R. D. Nicolai Hesslén S. S. Th. Doctore & Professore Lond. Goth. 1781. A. Stud. M. D. Roth."¹⁶ Två gravstenar i golvet ha inskrifterna:

1:o Her huiler den fordum höglærde oc vælerevørdige M. Ifvar Wandal Professor i Lund oc Pastor til Opagre oc Flackerup, fød Anno 1625 d. 10 Mart. døde 1693 d. 11 Jun. item hans kære doter Kerstine Wandal, som blef fød Anno 1691 d. 16 Feb. oc døde Anno 1694 d. 18 Sept. Gud gifve dem med alle Guds børn en frøideful opstandelse. Denne sten er bekostet af den S. Mands høgstbedrøfvade Enka den døgdesamma Matrona Anna Jyst doter Ludvich til evigt æreminne.

2:o Kongl. Maj:ts Trooman oc Tienare Edel oc mandhaftige Heren Her Anders Johansson Biørk Lutnant til hest under Högvälborne Her Oberst

Rehnskiolds regemente oc hvilar her under denne steen, som til denna verden föddes anno 1652 oc i herranom afsomnade d. 8 April anno 1699. Gud gifve honom etc.

På väggen hänger en tavla, som framställer Series pastorum från reformationen. Denna var mig till stor nytta vid författandet av § XX. I tornet hänga tvenne klockor, av vilka den ena har en inskrift i munkstil. På den större klockan läsas dessa ord: "X. P. C. (Christus) vincit, X. P. C. (Christus) regnat, X. P. C. (Christus) imperat, X. P. C. (Christus) ab omni malo nos defendat amen."¹⁷ På den mindre läses versen:

Pietre es mine name

Mine lwt zy gode beguame

Ic was ghegote int iaer M.CCCC. LXIX.¹⁸

§ XIX. *Flackarp.*

Denna församling har haft alla sina öden gemensamma med Uppåkra. Självä kyrkan är vid anblicken ryslig, och dess prydnader äro av ringa värde. I kyrkan påträffas en enda inskrift, som lyder: "Hær under hvilar then ærborna och dygdesamma Matronan Sophia Marna Nils Doter, barnföd i Holstein i Norby Vilstorp, bode her i sognen i 31 år döde d. 10. Mart. 1694 i hendis — ålders år." På klockans ena sida läses: "Anno 1735 d. 26 Aug. var herskap på Werpinge Wälborne Svante Caspar von Bönen, och dess Fru Frih. Hedvig Maria Zedlitz, vice Pastor Mauritz C. Utterborn, Sochnemän: Nils Asserson, Oluf Nilson, Måns Jönson, Jöns Månson, Bengt Hansen, Hans Adamson, Oluf Nilson, Jon Nilson och Lars Jönson. Guten i Malmö af A. Wetterholtz etc. N. 97." På den andra sidan läses versen:

Tit namn o Gud! til lof, jag nu omguten är

Gif at tit Ljud och Klang til thenna Kyrka kär

Må locka Mänskior fram at trågit i tit hus

Lofsjunga tig o Gud! för ordets klara ljus.¹⁹

§ XX. *Series pastorum i församlingarna Uppåkra och Flackarp.*

Tyko Atzeri, kyrkoherde 1517.

Thuro Nicolai Montanus, kyrkoherde 1565.

Hans Hansen, kyrkoherde 1618, död 1651.

Jacobus Carstani Palius, kyrkoherde 1648, död 1663.

Ifvar Wandel, född 1625, kyrkoherde 1664, död 1693.

Lars Martini Odder, kyrkoherde 1690.

Thomas Ihre, teol. doktor och professor, domprost i Lund 1718.
 Bonde Humerus, teol. doktor och professor, domprost 1720.
 Martin Hegardt, teol. doktor och professor, domprost 1729.
 Jacob Benzelius, teol. doktor och professor, domprost 1729, biskop i Göteborg 1731.
 Andreas Rydelius, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1731, domprost 1733.
 Carl Papke, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1733, domprost 1735.
 Magnus Rydelius, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1735, domprost 1742.
 Johan Engeström, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1742, domprost 1744.
 Ambrosius Westring, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1744, domprost 1749.
 Jonas Wählin, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1749, domprost 1765.
 Carl Jesper Benzelius, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1765, biskop i Strängnäs 1778.
 Petrus Munck, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1778, domprost samma år, biskop i Lund 1794.
 Nils Hesselén, teol. doktor och professor, kyrkoherde 1779, domprost 1794. Han är född 1728. Efter slutad skolgång intogs han 1745 vid Akademien i Lund, och 1751 vann han det största anseende inom filosofien. Han erhöll 1755 tillstånd att undervisa i teologiska fakulteten, och samma år höll han i professor Lidbecks ställe föreläsningar i naturalhistoria. Även följande år höll han föreläsningar. År 1757 utnämndes han till kollega vid Lunds skola men med bibehållen rätt att föreläsa i teologi. År 1760 blev han filosofie och år 1763 teologie adjunkt. Efter fullgjorda prov kreerades han 1769 till teologie doktor, och samma år erhöll han förslagsrum bland dem, som sökte professuren i österländska språk och grekiska. År 1770 valdes han till prost i Oxie härad. År 1772 bevistade han som Akademiens ombud Gustav III:s kröning. År 1775 blev han fjärde, följande år tredje och år 1778 andre teologie professor. Dessutom hade han två gånger förslagsrum bland dem, som kallades till biskop i Lund, nämligen 1778 och 1794. Han hade aldrig ledighet från sitt ämbete. Snarare förvaltade han samtidigt tvenne ämbeten. Förutom teologiska handlingar har han utgivit andra arbeten av skilda slag. År 1793 valdes han av högvördiga skånska prästerskapet att bevista jubileumshögtidligheterna i samband med 200-årsminnet av Uppsala möte. År 1794 blev han förste teologie professor och domprost.

På grund av min faders vänskap med denne man har han ända sedan barndomen omfattat mig med en synnerlig välvilja och överhopat mig med oräkneliga nådesbevisningar. Måtte Gud till allmän nytta och kyrkans framgång låta denne man, denne kristne, länge leva!

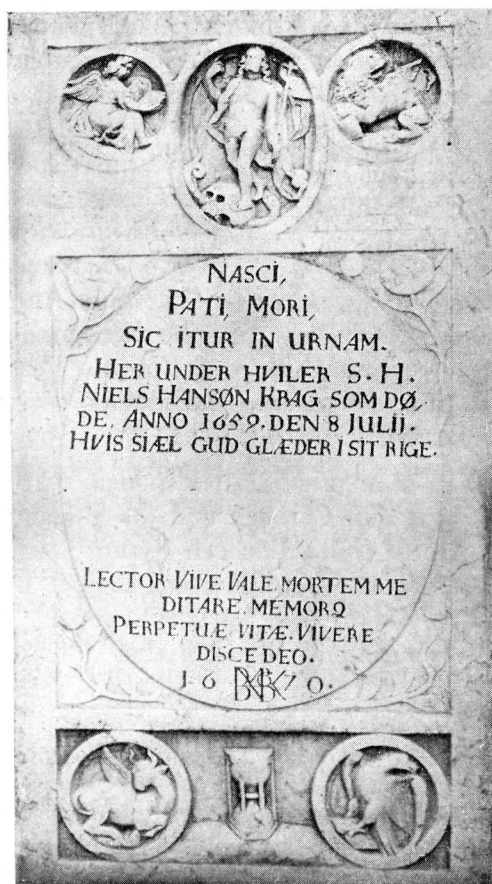
Johan Jacob Hellman, teol. doktor och professor, den nuvarande kyrkoherden. Han är född 1736, vann inträde vid Akademien i Lund 1747, kreerades till filosofie magister 1757, docent i orientaliska språk och grekiska 1760 och adjunkt i samma språk 1767. Han blev adjunkt i teologiska fakulteten 1770 och kyrkoherde och prost i Hellestad, Dalby och Bonderup 1772. Samma år promoverades han till teol. doktor. Han blev kyrkoherde och prost i Husie och V. Skrävlinge 1778. Fjärde teol. professor blev han 1783 och tredje teol. professor, kyrkoherde och prost i Valkärre och Stångby 1790. Han utnämndes 1795 till andre teol. professor, kyrkoherde och prost i Flackarp och Uppåkra. Åren 1775 och 1780 erhöll han förslagsrum bland dem, som sökte professuren i orientaliska språk och grekiska, och år 1794 erhöll han tredje förslagsrummet bland dem, som kallades till biskop i Lund. Han gav ut sin avhandling i Uppsala, men många andra filologiska och teologiska arbeten kommo ut i Lund. I Akademien hyllade han också Gustav III:s giftermål med en dikt på svenska. Härigenom vederfors Bara härads präster den ovanliga äran, att de bland ämbetsbröderna fingo räkna preses och två bisittare i Domkapitlet.

Samuel Lemchen föddes 1720. Efter några års privatundervisning utgick han från Växjö skola 1734 och efter de första lärospånen här inskrevs han vid Akademien i Lund 1739. Han promoverades till filosofie magister 1745. Han hade ofta tillstånd att undervisa i gymnasiet här, men framgången lät vänta på sig, och inte förrän nio år efter promoveringen vann han det han strävat efter. Först 1754 blev han docent i filosofiska fakulteten. År 1762 blev han adjunkt i samma fakultet och omsider 1775 e. o. professor. År 1776 erhöll han en adjunktur i teologi, till vilken teologiska fakulteten för tjugo år sedan förordat honom i första rummet, nu däremot i femte. År 1777 prästvigdes han, och följande år blev han kyrkoherde i Hällestad, Dalby och Bonderup. År 1779 blev han titulärprost. Efter godkända prov blev han 1782 teologie doktor. År 1790 erhöll han transport till Husie och V. Skrävlinge församlingar. Samma år blev han prost i Oxie härads, och 1794 blev han tredje teol. professor. Hans namn nämndes ofta bland sökande till olika ämbeten, men han hade ingen framgång. Sålunda nämndes han 1772 som sökande till posten som akademisekreterare, 1775 som sökande till kvestorsämbetet, 1777 till såväl första som tredje professuren i teologi, 1784 till superintendentämbetet i

Amiralitetsförsamlingen i Karlskrona, 1785 till domprostämberet i Växjö, 1787 till biskopsämberet i Växjö stift och 1794 till första professuren i teologi vid Akademien i Lund. I fyra årtionden meddelade han enskild undervisning åt den akademiska ungdomen och höll offentliga föreläsningar i ordinarie professorers ställe, bl. a. i ekonomi 1758 och 1769, i teoretisk filosofi 1770 och i teologi 1775, 1776 och 1777. Förutom avhandlingar i filosofi gav han ut tjugosex andra arbeten i matematik, filosofi och teologi.

§ XXI. *Lomma.*

Altaret upptager några ord, namnet Tychius Asmundius, Superinden. Lund och en målad tavla, föreställande Simsons seger. Predikstolen har en mindre inskrift. Ovanför predikstolsdörren synes en hand avmålad, vilken håller ett svärd tillsammans med inskriften: "Sermo Dei acutior gladio, Mathias Jani Medelf. Theol. D. Superind. Lund."²⁰ Klockarestolen har många årtal och namn, vilka det är föga värt att uppräknas. En tavla för psalmnumren prydes med inskriften: "I. Högström V. D. M. in Lomma hanc tabulam utilitati Ecclesiæ Lommensis dedit 1731."²¹ På dopskålen står: "Anno 1697 är thetta vatnfat köpt til Lomma Kyrkia för två daler." Bänkarna ha en gemensam inskrift, som emellertid är svår att uttyda, då bänkarna omflyttats vid en restaurering, som kyrkan fordom genomgått. En del av skriften kan läsas så här: "Asmundius Superindens Scanensis anno Episcopatus sui sexto, anno autem Dominicæ incarnationis millesimo sextagesimo sexto sumptibus Ecclesiæ suisque tutoribus Christierno Petroque Johannis, Superindendente Petreio hoc opus complevit in gloriam & honorem sancti — Verbi & Sacramentorum. Laudeatur Deus, qui est benedictus in secula."²² På en gravsten är följande text inhuggen: "Jeg er opstandelsen og lifvet, hvo som troer paa mig hand skall lefve, alligevel at hand dør. Joh. II. Nasci, Pati, Mori, sic itur in urnam."²³ Her under hviler S. H. Niels Hansøn Kragh, som døde anno 1659 d. 8 Jul. huis siæl glæder i sit Rige. Lector Vive, Vale, mortem meditare memorque perpetuæ vitæ, vivere disce Deo.²⁴ 1670 B. M. B. R." En annan gravsten i golvet innehåller dessa bokstäver: "S. M. F. M. P. D. A. 1693." Det säges, att bokstäverna S. M. F. betyda S a l i g M å n s F r o m, arrendator till Alnarp, som är nämnd i andra delen av detta arbete, och de följande bokstäverna betyda namnet på hans hustru. Det finnes också en tavla, som föreställer Kristus hängande på korset, och som har dessa verser, skrivna på ovårdad språk:

Gravsten ifrån Lomma gamla kyrka.

Act dock mit hjerte paa frelserens
tala
Lad dock ei vantroet betage dig saa
Dessa ord kan jo en synder hug-
svala
Jesus är kommen jag lifvet skall
faa
Al ofverflödighet utaf hans hand
Gläd dig min bange och sorgfuld
and

Got at du sorger och gråter och
beer
Tänk dock at därmed betalning ei
sker
Kun udi Frælserens vunder och
sår
Ene betalning den Höyeste får
Har du hans blod at frånvisa för
Gud
Så falder saken rätt lyckelig ud.

Den större klockan har denna inskrift: "År 1763 vardt jag hit til Lomma Kyrka omguten under Konung Adolph Friedrichs tid, då här var stiftets Biskop Doct. och Pro C. Johan Engeström."

När klockans ljud dit öra rör
Så kom och hör Guds rena lära
Som själen aldrabäst kan nära
Och dig på himla vägen för.

Den mindre klockan har denna inskrift: "Sub Aug. Rege Frederico 1:o atque serenissimis principibus Adolpho Frederico & Lovisa Ulrica, nec non Principibus Juvenibus Gustavo & Carolo, Pastore Doct. Henrico Benzelio designato R. S. Archiepiscopo & Episcopo designato Doct. Joanne Engeström refusa anno Christi MD. CCXLI."²⁵

Tå man mig i luften svingar
Lyft min Christen andagts vingar
Up til Gud i Bön och Psalm
Gack såleds til Herrans tempel
At din tro och kärleks stempel
Vitnar tu ej liknar malm.

§ XXII. *Series pastorum i Lomma.*

Lomma församling räknas vanligen till Lundabiskopens äldsta egen-
domar. I "Processus litis Christophorum I et Jacobum Erlandi"²⁶ omtalas
"konungens bönder i Lomma, vilka ärkebiskopen fört bort från försam-
lingen". Se Scriptores Rerum Danicarum T. 5, sid. 582. Då den tid, under
vilken denna församling tillhört den romersk-katolske ärkebiskopen, är
föga känd, har jag funnit det säkrare att i biskopslängden endast nämna
dem, som levat efter reformationen.

Franciscus Wormundus, biskop 1537, död 1551.

Mag. Nicolaus Esberni Palladius, död 1560.

Mag. Tycho Asmundius, tillträdde ämbetet 1578, död 1586.

Mag. Nicolaus Albinus, död 1589.

Mag. Magnus Mathiæ, död 1611.

Mag. Paulus Martini Grumius, hans dödsår okänt.

Doktor Mathias Janus eller Mathias Johannis Medelfarth, biskop 1620,
död 1637.

Doktor Petrus Winstrup, prokansler vid Kungl. Carolinska Akademien,
död 1682.

Mag. Canutus Hahn, prokansler, död 1687.
 Doktor Enevaldus Svenonius, prokansler, död 1688.
 Doktor Christianus Papke, prokansler, död 1694.
 Doktor Mathias Steuchius, prokansler, död 1714.
 Doktor Jonas Linnerius, prokansler, död 1734.
 Doktor Andreas Rydelius, prokansler, död 1738.
 Doktor Carolus Papke, prokansler, död 1740.
 Doktor Henricus Benzelius, prokansler, ärkebiskop 1747, död 1758.
 Doktor Johan Engeström, prokansler, död 1777.
 Doktor Olaus Celsius, prokansler, en av de aderton i Svenska Akademien, död 1794.
 Doktor Petrus Munck, prokansler, medlem av Homiletiska Sällskapet i Uppsala och samfundet Pro Fide & Christianismo i Stockholm. Han är född 1732, inskrevs vid Akademien 1745, kreerades till filosofie magister 1751. Han blev docent i orientaliska språk och grekiska 1753. Sedan begav han sig till Uppsala och gav där ut två avhandlingar, på vilka han blev docent i statskunskap 1756. Samma år återvände han till Lund, och följande år utnämndes han till adjunkt i teologi vid Akademien. År 1757 började han hålla offentliga föreläsningar i den ordinarie professors ställe, ett ämbete, som han förvaltade i tolv år. År 1764 utnämndes han till prebendekyrkoherde och prost i Hällestad. Efter avlagda prov promoverades han 1769 till teologie doktor. Samma år blev han professor i orientaliska språk och grekiska, och 1778 blev han förste teologie professor och domprost. Då befattningen som pastor primarius och preses i Stockholms konsistorium var ledig, nämndes hans namn i tredje rummet bland dem, som skulle väljas, men han undanbad sig detta ämbete. Han valdes till Banko Revisor 1791. Åren 1772 och 1793 deltog han som skånska prästerskapets delegat i sammanträden i Gävle och i ett jubileums-möte i Uppsala. År 1794 blev han biskop över Skåne och Blekinge, till vilket ämbete han redan förut blivit kallad. På särskild befallning var han tillsammans med ärkebiskop von Troil och biskoparna Walquist och Insulin närvarande, då vår milde konung första gången skulle göras delaktig av den Heliga Nattvarden. Han gav ut *Compendium Theologiæ Voldikianum, notis suis Dogmaticis & Polemicis illustratum*, som spreds i tryck i Leipzig och Köpenhamn och två gånger i Lund. Han skrev också en annan bok *Dicta classica Veteris & Novi Testamenti illustrantur*. Förutom andra arbeten, som jag inte omtalar, gav han ut 130 historiska, filologiska och teologiska avhandlingar.

DEL V

§ I. *Bara härads äldsta utseende.*

Detta är visserligen förborgat för varje undersökning, men det råder dock inget tvivel om, att det varit mera glänsande än i vår tid, varom kvarstående minnesmärken vittna. Man finner knappast i något annat härad i Skåne så många och stora säterier, där antingen konungar eller ryktbara adelsmän haft sitt säte. I Hyby finnas ruiner av ett gammalt slott eller en borg, som i gamla tider säges ha varit ett kungligt slott. Uppkastade gravhögar i närheten och jättegravar, som uppförts i ängarna, synas visa, att en konung haft detta slott till sin boning. Runtomkring *Bara by* ses ännu många minnesmärken, och det har även här funnits, vågar jag inflika, en borg, tillhörig en ryktbar man. Jag förmodar även, att det i byn *Åkarp*¹ bott en man av hög rang, ty *Åke*, *Ake* eller *Hake* är ett urgammalt gotiskt namn, och några gravhögar, kallade *Åkarpe högar* äro så ansefulla, att det är sannolikt, att de gömma ryktbara mäns ben. Jag instämmer också med dem, som anse, att byn *Gullåkra*² varit säte för en storman, ty *Gull* är också ett urgammalt gotiskt namn, och såväl gravmonument som domarestenar och gravhögar ha för några år sedan funnits vid denna by. Det är säkert, att konung *Weser* bott i byn *Vesum*³ som synes av Gillberg, sid. 169. Det finnes inga, och har icke funnits några städer i häradet, vilkas uppkomst, blomstring och undergång ansetts förtjänta av undersökning och beskrivning. I häradet har icke utkämpats några strider förutom striden vid *Werpinge*, om vilken Boeclerus⁴ och även Gillberg, sid. 175 anföra följande: "År 1643 hafver härstädes skjedd en drabbning imellan Svenska Arméen och Konung Christian 4 af Danmark." — Jag har skrivit i första delen av denna avhandling, att jag icke vet, om de, som härleda *Bara* härads namn ur *bard*, piska, böra anses som snillrikare och sannare än de, som söka namnets ursprung i *Longobarder*. Förutom andra åsikter må också anföras några versrader, vilka de *Bartas*⁵ skrivit, som besjunger Longobardernas historia

Tout tel fut le Lombard, qui né dedans Schonland,
Saisit la Livonie & de la Rugeland.⁶

Se *Dissertatio de Gothungia*⁷ med Lagerbring som preses och P. Lovén som respondent, sid. 11. Måhända ha deras ledare, eftersom de härstammat från denna trakt, kallats *b a r d e r*, vilket namn också givits åt deras krigare. Kanske har Bara härad varit ett område, där det varit rik tillgång på krigsfolk, som inflyttat. Detta antagande saknar inte all sannolikhet, ty häradets stränder sköljas av Öresund, över vilket de med största lätthet kunnat styra sin färd. I grannskapet till detta härad ligger också *L u n d*, som i äldre tider var en ryktbar och glänsande stad. Själv tror jag dock minst av alla, att det anförda är ställt utanför varje tvivel, ty inget arbete är så osäkert och otacksamt som att försöka utforska detta släktes ursprung. Men den som mot förmodan omfattar denna åsikt vet, att deras hemvist icke saknat ryktbarhet, ty området är fruktbart och naturskönt och uppvisar många minnesmärken från dess nu glömda forntid, makt och ära.

§ II. *Minnesmärken från den äldsta tiden.*

Under den kristna tiden vårdades länge förfädernas minnesmärken i vårt land med vördnad. Men det lärer förvisso vårt århundrades människor till vanära, att de förstöra dessa minnesmärken, som fäderna efterlämnat som fasta vittnesbörd om deras existens och makt sådana som *Ät te h ö g a r*, *B a u t a s t e n a r*, *R u n s t e n a r*, *J ä t t e g r a f v a r* (*Ä t t e g r a f v a r*?) *D o m a r e s ä t e n*. Något rättvist och hederligt skäl för att förstöra dem kan icke uttänkas, ty det lilla jordstycke, som de upptaga, och den lilla nytta, som kan fås av den sten, varmed de uppförts, är ingen ursäkt för våldsverkaren. Och huru stort nöje erbjuda de inte markägaren? Den som stiger upp på en ättehög får njuta av en härlig utsikt, ty dessa minnesmärken äro nästan alltid belägna på de vackraste ställena. Den som sitter på en domaresten kan med ögonen mönstra de kringliggande åkrarna och bedöma, vad som bör ägnas marken och odlingen. Även för den moraliska nyttans skull bör det förhindras att de nedrivs. Den tröge bonden upplivas vid åsynen av fädernas minnesmärken, och med livlig sinnesrörelse berättar han, att en stor man vilar där. Han glömmet förfädernas fel, då han betraktar dessa minnesmärken, dessa bevis på deras styrka, tapperhet, råttådighet och dygd.

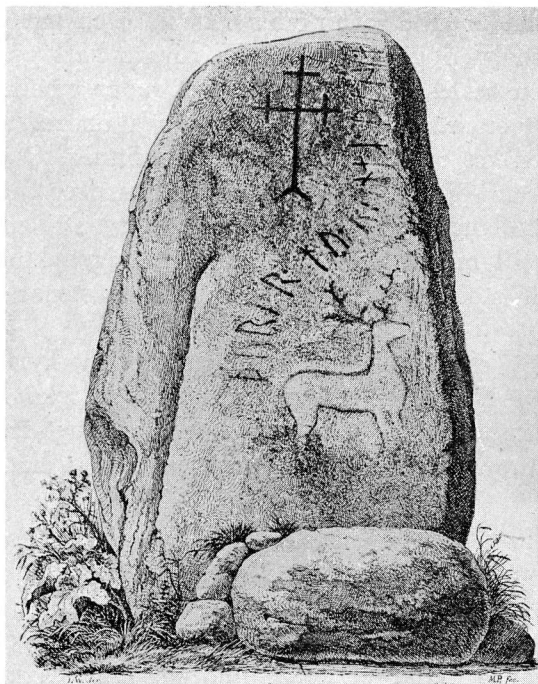
På marken väster om *H e s s l e b e r g a* by finnas domarestenar, som folket i närheten kallar *M å n g e l s t e n*⁸ med namn efter en domare, som fordom suttit där. — På marken öster om byn *S k a b e r s j ö* ligger en stor sten, som vilar på mindre stenar, rest på detta ovanliga sätt till minne av någon hjälte och kallad *D y s s e s t e n*.⁹ Härvid har man nytta

av att bemärka, att bönderna med det vanliga namnet *Dyssan*, *Dyssesten* beteckna såväl jättegravar som bautastenar, ty *Dysa* betyder för dem att sova behagligt och mjukt.

År 1794 sågos på marken öster om byn *Hyby* två ättehögar.¹⁰ För fyrtio år sedan uppgrävdes i den ena högen en gravurna, fylld av aska. Den andra högen hade ända tills i år bevarat sin rundhet, höjd och skönhet. I dag äro de jämnade med marken. — *Jättegraftven* kallade bönderna ett ställe i ängarna vid *Hyby*, där mycket stora, breda och höga stenar, till formen liknande bautastenar, stodo uppställda. Vid åsynen av dessa stenar uppfylldes sinnet av beundran och vördnad, ty det har varit ett jättestort arbete att samla dem och uppställa dem. År 1793 sprängdes de sönder med krut. — Då arbetare för femtio år sedan grävde en brunn i Hybyprästens trädgård funno de i ett stenvalv en urna, fylld av aska och ett stort, sönderbrutet svärd. På ett ouppodlat område, kallat *Westerskog*¹¹ och tillhörigt byn *Hyby*, ligger en brant och hög kulle, av befolkningen i trakten kallad *Altaret*.¹² Fordom var här ett ställe, där förfäderna genom en frivillig död brukat avsluta ett ärelöst liv. Sådana ställen kallas vanligen *Ättestupor*. I väster är den alldeles tvärbrant och omgives av ett kärr. På högsta toppen ligger en sten till formen liknande en stol och så bred, att två människor samtidigt kunna sitta på den. På den ha också utan tvivel förfäderna suttit och offrat åt sina gudar, innan de från kullen störtat sig ned i djupet. — På samma område, *Westerskog*, ses invid en åker, kallad *Knakarna*,¹³ en jättegrav. Denna åker har utan tvivel i gamla tider överallt varit översållad med gravar, ty den uppvisar i dag många rester av dem. Bönderna berätta många sagolika och löjliga historier om orättvisa lantmätare och syndiga präster, som berövats all sömn och tvingats att vandra av och an på åkern hela natten.

På en kulle vid byn *Vismarlöf* ligger i marken en sten, som säges vara den största i hela häradet. Befolkningen i trakten kallar den *Hese* eller *Wese*sten¹⁴ och berättar samtidigt, att *Hese* eller *Wese* sitter på den om sommarkvällarna och gläder sig om grödan är frodig, men sörjer om den är dålig. Kanhända bevarar denna sten namnet på den *Wese*, som lät resa den runsten, som behandlas i följande §.

På *Yddinge* bys mark nära *Yddingesjön* ses en stor och ryktbar sten stå upprest.¹⁵ På marken norr om byn *Tejarp* äro bautastenar, som bönderna benämna *Stendysen*.¹⁶ På marken söder om samma by ligger en stor sten, kallad *Sälsten*,¹⁷ om vilken folket i grannskapet berättar många sagolika historier. På *Winninge* bys

Runstenen i Vismarlöv. (Se sid. 83).

Efter en teckning av Magnus Petersen i Wimmer:
De danske Runemindesmærker.

mark fanns år 1624 en stor grav över en hjälte med en särskild uppbyggnad, men den är i våra dagar förstörd.¹⁸ Kyrkoherde Nold har 1624 beskrivit dessa minnesmärken som märkliga, och hans ord återgivas här: "Vesten for Ydinge staar og en høy toppet steen opreist, men uden skrift — — Norden for Tegerup er og en steendys og sønden for samme bye en stor steen med dybe render, kaldet Sælsten — — Ved Vindinge er en stor kiempegraf af en særdeles bygning."¹⁸

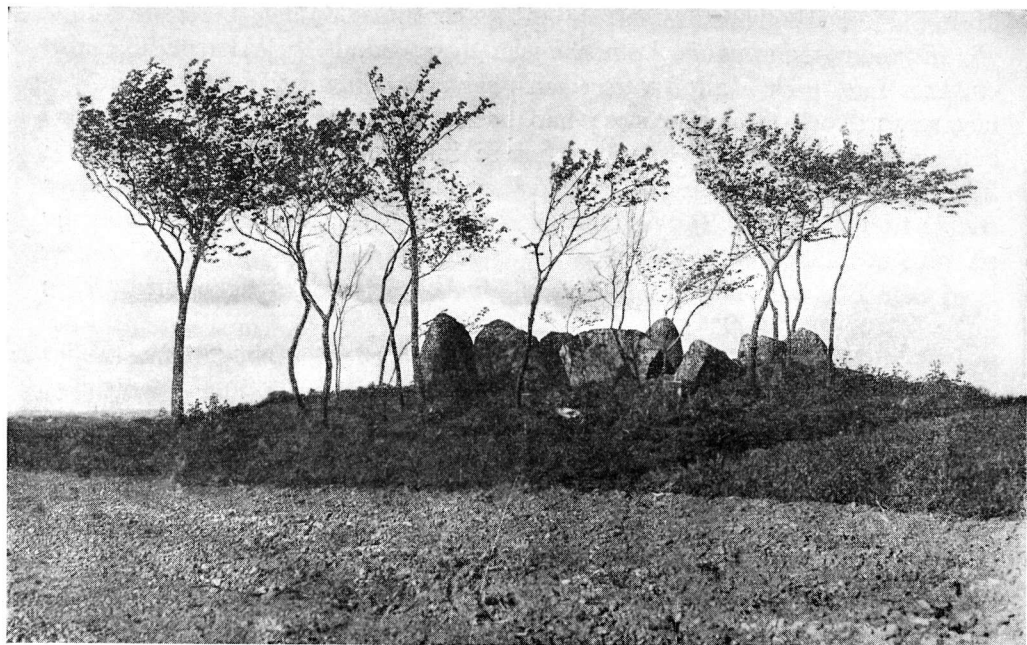
Vid byn Vinninge är en höjd, kallad Båhlhöj, på vars topp fordom funnos två ättehögar. Loccenius benämner den i sin Svenska Historia¹⁹ Båhlhöj²⁰ och berättar samtidigt, att den fått sitt namn av de vårdkasar, som danskarna ställt upp på dess topp på den tid kriget rasade mellan danskarna och konung Karl Knutsson,²¹ och som de antänt, då de märkte, att fiender närmade sig trakten. På samma bys mark ligga mot Barahållet många minnesmärken blott på kort avstånd från varandra. Först ligger på en höjd en hög gravkulle, i äldre tider kallad Röver-

stuen, i våra dagar R ö f v a r e b a c k e n. Den har en hålighet med en ingång i toppen.²² I gångna tider ha rövare haft gömställe i högen, och härav har den också fått sitt namn. Det råder emellertid inget tvivel om, att den varit en ättehög liksom de många andra, som finnas kvar ännu i dag, om vilket också själva utseendet vittnar. Om denna gravhög säger Nold: "Og en høj, som ofven til er huul med en indgang, og kaldes Røfverstuen." Icke långt från denna hög ses på två ställen på samma höjd stenar, uppresta till minne av män, som gjort sig ryktbara genom oförskräckt mod och stor tapperhet i krig. Dessa stenar kallas vanligen B a u t a s t e n a r.

Vid B a r a by sågs 1624 efter vittnesbörd av kyrkoherde Christen Olufsen hjälten R u n g e l s grav,²³ vilken dock icke kan återfinnas i dag. Men på en kulle mot F l ä n g e v a d icke långt från R ö f v a r e b a c k e n finnas tolv stenar, uppställda i en ring, vilka säkerligen varit domarestenar.²⁴

Vid byn M ö l l e b e r g a på slätten nära vägen fanns ända till 1793 ett minnesmärke, vilket var ryktbart i hela häradet. I äldre tider kallades det T i p p e l s t e n e n, i våra dagar M ö l l e b e r g a K y c k l i n g e h ö n a.²⁵ En väldig sten, som har en längd av nästan sex alnar, till formen nästan fyrkantig, vilar på tolv mindre stenar. Kyrkoherde Christen Olufsen säger i Danske Handlinger 1624 härom följande: "Oven for store Møllebjerg er et Monument, kaldet Toppelstenen, bestaaende af en stor steen, som er lagt paa nogle (12) mindre, saa høit fra jorden, at man kan sidde derunder." Folket i trakten berättar, att en jättekvinna, som bodde på en kulle vid D a l b y, slungat stenarna för att krossa Mölleberga kyrka, men att de fallit ned, där de nu ligga. Denna berättelse är inte ens värd att tillbakavisas. Det råder knappast något tvivel om att minnesmärket hänför sig till forntiden och att en man, utrustad med väldiga kroppskrafter rest det till varaktigt minne över sig. För tjugo år sedan var det några, som grävde intill stenarna. De trodde nämligen, att penningar eller dyrbarheter voro gömda där, men hoppet svek dem. Till slut sprängde bonden L a r s Ö n e r s o n i Mölleberga by minnesmärket med krut 1792 och blev fördenskull mycket illa sedd av de andra bönderna, som beundrat och vördat minnesmärket.

På själva kyrkogården vid B j e r e s j ö kyrka ligger en jättegrav, uppförd av tolv stenar.²⁶ — På T o r r e b e r g a bys mark, där sedermera det lilla värdshuset B a c k a k r å g e t²⁷ uppförts, lågo många stenar i marken och där bredvid tolv andra, som voro uppställda i en ring.²⁸ Kyrkoherde Kahl, som meddelat mig detta, säger också, att en gammal man berättat för honom, att han i sin ungdom grävt vid dessa

Kycklingahönan (Tjyllinjahynnan) i St. Mölleberga.

Foto av Bengt Engström.

stenar och där funnit en stor mängd penningar, tillverkade av läder och genomborrade med silverspik.²⁹ — Intill byn Djurslöf ligger en ättehög, som kyrkoherde Sjövall omkring år 1710 helgat, då de, som ryckts bort av pesten, skulle jordas i den.³⁰ — I västra delen av Gullåkra bys mark syntes för några år sedan en ättehög. I östra delen av samma mark voro bautastenar och domarestenar.³¹ Nyligen påträffades i en kulle nära Bernstorp³² sönderbrutna svärd, lansar, människoben och andra ting av detta slag. — På Arlöfs bys marker äro tre ättehögar, som kallas Darhögarne eller Danhögarne.³³ På Karstorphs bys marker äro två högar av samma slag, i vilka människoben påträffats.³⁴

På Kabbarps bys mark, intill allmänna vägen, finnas tre ättehögar, vilka vanligen kallas Åkarpehögar. De äro ihåliga och indelade liksom i små rum, vilka ha väggar av stora stenar. Gillberg säger på sid. 174 följande: "Här bredevid Landsvägen til Lund är en stor grafvård, hvarutinna för någon tid tillbaka fans et ganska stort svärd eller brynja, med ovanligt stora människoben, som blefvo förda hit til

Malmö efter Magistratens därom gifne berättelse.” Den berömde Linné gör följande omnämmande i sin Skånska Resa, sid. 179: ”Åkarpe hög midt emellan Lund och Malmö väster om vägen, och invid vägen, var en ättehög af jord och tämmelig stor; han hade en öpning på norra sidan och den så trång, at man med möda kunde inkomma: härinuti var en kula $2\frac{1}{2}$ aln hög, 3 alnar bred, 5 alnar lång, hvilken blifvit gjord af 5 stora stenar til väggar och 2 stora hällar til tak: då en kommer in i kulan är på vänstra handen en kammare eller en liten gång 4 alnar lång, 5 quarter bred och $1\frac{1}{2}$ aln hög; alt detta är öfverhölgt med mycken jord til en kulle.”³⁵

På Lilla Upåkra bys södra mark är en ättehög, som saknar namn.³⁶ Nära Källstorps kråget,³⁷ intill allmänna vägen, äro bautastenar, kallade Dyssan.³⁸ — På Hjerups bys södra mark äro dessa minnesmärken: Hylke och Dyssan, vilka äro bautastenar, och ättehögen Grudbacken.³⁹ När man plöjt omkring dessa, har man funnit ben och sönderbrutna svärd. I samma bys västra mark äro dessa minnesmärken: Grönhøj, en ättehög, och Långman och Storegross, väldiga och ryktbara stenar.⁴⁰

På kyrkogården vid Stora Upåkra fanns fordom en ättehög, men den är nu jämnad med marken. Intill kyrkogårdsmuren är en annan hög, som nu håller på att förstöras.⁴¹ På samma bys norra mark är en grav, kallad Dyssan eller Syrekullen.⁴² Många och stora stenar äro uppställda så att de bilda en ring, i vars mitt synas tre väldiga stenar, som till utseendet likna en grav. — På Verpinge säteris mark är en vacker ättehög uppkastad på en äng, kallad Brutshög.⁴³

§ III. Runstenar.

I Bara härad finnas i dag tre stenar med inristade tecken av det slag som kallas runor. Av dessa stenar påträffades en för några år sedan i Vismarlöf, och den ligger i dag på gårdsplanen vid Hyby prästgård. Den omnämnes inte av Worm. Den är nästan äggformig och omkring två alnar lång. Runtecknen äro uthuggna i en ring, men de äro i vår tid så utplånade, att ingen kan läsa dem. Magister C. S. Rönbeck,⁴⁴ min vän och särskilde gymnare, som varit mig till hjälp vid tolkningen av kyrkklockornas munkbokstäver och stenarnas runor, har icke kunnat utforska betydelsen av dessa runtecken, som han blott här och där kunnat läsa. Men lantmätare Espman har för femton år sedan skrivit, att han funnit denna inskription: ”VESE REISTE DIDNO STIN EPTIR ALFADR SINO”, Vese reste denna sten till minne av sin fader.⁴⁵ Jag vet icke om man bör

sätta tro till hans läsning eller ej, men någon har antagit, att det måhända funnits en vid namn *W e s e*, som varit den förste grundläggaren av byn *V i s m a r l ö f*, en sammandragen och omvandlad form av *V e s e - m a r s l e f*.⁴⁶

Den andra runstenen kallas av Worm⁴⁷ Hybystenen, men den har alltid stått vid Vismarlövs bygata.⁴⁸ Worm återger dess inskrift så här: "KUNUNGS VIN HOLI THUDR REISTI KERF DISI UFTIR KUNUNG GORM," Konungens vän Holi Thoro reste denna sten till minne av konung Gorm. Den berömde Lagerbring har i Monumenta Scanensia översatt dessa ord så här: "Konungens vän Holi Thudr lät göra *k e r f*, högen eller graven, åt konung Gorm." Men Worm själv tvivlar på att stenens text har tolkats riktigt. På stenen finnas inristade två kors tillsammans med en hjort. Härom säger Worm: "Folket i grannskapet berättar, att de korsen fordom varit Dalby klosters tecken, och att den närbelägna byn i skattehänseende legat under klostret. Somliga äro därför av den åsikten, att korsen utmärka detta förhållande, men hjorten skulle ha avseende på konungens jakträtt. Måhända har denna sten långt före grundandet av detta kloster blivit försedd med dessa runtecken och ställts på denna plats, icke som gränssten utan som minnesmärke. Men under tidernas lopp ha de ovannämnda bilderna av korsen och hjorten tillagts som gränsmärken, eftersom platsen blivit lämplig för en gränssten."

I den ofta citerade Beskrivelse öfver Skaane finna vi följande ord om denna sten: "Sönden for de to vesterste steenar i Vismerlef laae runsteen p. 205 hos Worm, hvilken steen Præsten H. Jac. C. Nold lod reise. Charactererne og tegningen er her meget forskiellig fraa Worms."⁴⁹ — Nu är det mycket svårt att säga, hur inskriften bör läsas, ty runtecknen ha utplånats genom tidens åverkan. Men korsen och hjortfigurerna synas så tydligt, att det inte kan råda något tvivel om, att de uthuggits i långt senare tid.

Den tredje stenen står i de plöjda markerna i trakten söder om Hjerups by.⁵⁰ Worm visar å sid. 154 en bild och tillägger följande ord: "Det var visst icke ovanligt under forntiden att man bland släktingar och vänner utvalde arvingar åt sig och offentligen tillkännagav dem och betygade detta för all framtid genom lysande minnesmärken, vilket framgår inte bara av denna sten (här talas om konungagraven i Strö),⁵¹ utan också av den nära byn Hjerup stående stenen, som inte är så olik denna, och på vilken vi finna nästan samma ord jämte Tors namn inristat. Här står nämligen så här: "EFTIR TUKA BRUDUR SIN NAFNI REISTI STIN DISI HAN VARD VISTR TUDR ARF." Till sin broder Tykes ära lät Nafni resa denna sten. Han var Tors arvinge. I Beskrivelse over Skaane år

1624 läsas emellertid följande ord, men författarens åsikt bör icke hyllas: "Ved Hierrup bye findes Runsteenene p. 154 hos Worm, men i Præstens Her Hans Hansens afskrift feiler det siste ord Arf."⁵² Jag varken vågar eller kan tvista så mycket härom. Tre runstenar finnas alltså i häradet, men om deras inskrifter kunna uttolkarna icke komma överens.

§ IV. Traditioner, som hänföra sig till kristen tid.

På marken öster om byn Värby har den heliga Lekamens kapell, helig legems Capell, varit beläget, till vilket fordom många, som plågades av sjukdom sökte sig. Om kapellet säger kyrkoherde Christen Olufsen år 1624 följande: "Paa Værby Mark har staaet H. Legems Capell, som tilforn er meget blefvet besøgt af syge."⁵³ I vår tid återstå inte ens ruiner härav, men en källa med välsmakande och behagligt vatten, som sjuklingar använda, framväller på en vacker äng. Ännu komma årligen på S:t Johannes' afton skaror av sjuka och nyfikna människor till källan, de lägga sig på knä, dricka av dess vatten, göra korstecknet över bröstet och nedlägga samvetsgrant penningar och tro, att de skola bliva återställda till hälsan, om de blott iakttaga dessa fromma övningar tre år i rad. Men då det oftast händer, att de antingen dö eller tillfriskna från sjukdomen inom en tidrymd av tre år, är detta utan tvivel förklaringen till att denna källa ända till vår tid kunnat bevara sin underbara och helande kraft. De offrade penningarna tillfalla församlingens fattiga.

En viss riddare vid namn Herr Truls säges ha bott i Vindinge Torp. Hans döttrar, tvenne jungfrur, råkade ut för den svåra olyckan, att de våldtogos av rövare, då de skulle fara till Bara kyrka. Bönderna bevara ännu i minnet en lång visa om detta illdåd. I Beskrivelse over Skaane år 1624 erinras även om denna gudlösa gärning med följande ord: "I Vindingetorp skal have boet en ridder navnlig Her Truls, hvarom Inbyggjarne have en vise, hvis døtre skal af Røvere være voldtagne, daa de vilde gaae til Bare Kirke."⁵⁴

Mellan byarna Nevishög och Stanstorp, på ängarna, som kallas Vassarne, framväller en källa, som fordom räknades till de heliga källorna, och som kallades den helige Sacraments kilden.⁵⁵ Böndernas berättelser förklara namnets ursprung. En piga, som blivit delaktig av det heliga sakramentet, lade sig ned på marken, då hon var på väg hem och avled, sedan hon kastat upp brödet och det heliga vinet. I samma ögonblick säges en källa ha sprungit fram på platsen utan någon mänsklig hjälp.

På gårdsplanen till bondgården Perstorp⁵⁶ ligger en sten av 2 1/4

alnars längd och $1\frac{1}{2}$ alns bredd, på vilken en människogestalt med ett långt kors är avbildad genom gravering. Denna sten åtnjuter högt anseende hos bönderna, som icke våga flytta den från sin plats, och som berätta många sagolika och vidriga historier om den.

Bönderna, som bo runt omkring byn Hyby, berätta om en gärning, som med föga förändrade omständigheter säges ha begåtts på många ställen. Pontoppidan⁵⁷ berättar också om den, men han förlägger den till ett annat ställe. Jag återberättar nu här vad åldringar i dag trovärdigt berätta.⁵⁸ Två bröder, Junkrar eller Riddare, bodde på Hyby, och två systrar, adelsjungfrur, Tärnor, hade sitt säte på Klågerup, som på den tiden kallades Burö. Dessa riddare hade givit jungfrurna äktenskapslöfte, men då de återvände hem efter ett långt krig, vägrade de att hålla löftet, ty under sina strövtåg hade de sett mycket skönare jungfrur, som de hyste större kärlek till. De olyckliga och bedragna jungfrurna, som icke kunde hålla tillbaka sina tårar, togo en grym hämnd på sina otrogna älskare. Då riddarna på juldagsmorgonen enligt kyrklig sed deltog i den heliga nattvarden i Hyby kyrka och just knäböjt, rusade den äldsta system, som stått gömd bakom altaret, fram och genomborrade fästmannen med en dolk. Den andre riddaren, som fruktade samma slut, tog snabbt till flykten och trodde sig räddad, men den andra system, som stod på lur i vapenhuset, dödade honom med ett svärd. De rika men blodtörstiga jungfrurna begåvo sig genast till Rom. De mottogo förlåtelse för sitt brott av själve påven, men kyrkan, som fläckats av blod, förklarades ovärdig till heligt bruk under sju år, något som kallas bannlysning. Under denna tid förrättades gudstjänsterna på kullen Elfsbier,⁵⁹ där man för tre år sedan kunde se stenar, av vilka altaret varit uppbyggt, och tillika en sten, från vilken prästen hållit predikan. En amfiteater, där åhörarnas platser voro, är ännu nästan oförändrad. Om denna kulle berättas många fromma, vidskepliga, sagolika och löjliga historier. Det finnes också ett talesätt, att man från dess topp kan se tre riken. De som höra detta undra visserligen vilket som är det tredje riket, men förstå, att detta rike kan ses på alla platser, ock skola strax se de tre riken, som omtalas i det vanliga talesättet, nämligen det svenska riket, det danska riket och Himmelriket. Dessutom kunna från dess topp ses tjugosju kyrkor, åtskilliga säterier, tre städer, havet, skogar och en stor mängd bondgårdar. Men låtom oss nu återvända till våra jungfrur. Deras gärning blev avbildad i röd färg på norra väggen i Hyby kyrka.⁶⁰ Målningen visade hur de böjde knä och erhöillo förlåtelse av påven. Denna målning kunde ses ännu på kyrkoherde Feuks tid. Vid en reparation av kyrkan befallde han att väggen skulle vitmenas.

DEL VI

§ V. *Lunds Domkapitels egendomar i Bara härad.*

Under katolsk tid uppbar Lunds Domkapitel årligen stora inkomster från vårt härad.¹ Följande jordegendomar och byar eller jordegendomar belägna i dessa byar voro lagda under Domkapitlet: "Store Opaager, Lille Opaager, Hierrup, Aarlöff, Thotterup, Vragrup i Lomme Sogn, Hedinge, Flackerup, Burlöff, Bögis Aagere, Hessel Bierrig, Kongismarchs Enge, Kirke Hedinge, Korn Heding, Greffvie, Knestrup, Offvensvale, Mellom Heding, Bragerup, Væsum, Bierresøe, Neffvids Höy, Diurslöff, Tagerup, Görslöf Kirkeby, Görslöf Mölle, Kabberup, Windinge, Hemmestrup, Mus Hedding, Bahre, Stor Myllebier, Lille Möllebiergh, Staf-fenstrup."² Det vore ett väldigt och onyttigt arbete att uppräknas avkastningen härav. Det är tillräckligt att anföra ett enda exempel för att vi icke skola uttrötta läsarna med en lång uppräknings: "Bona Præposituræ, Bare Herridt, Store Opaager, Rasmus Nielsen: Landgild Biug V pund, giesteri p. 1 Dal. gri aar ij tönd. Teger 1. Tiende Ruug VI skep. Tiende Biugg VI skep. aar 1 tönd. Veed ij lass, Se Lunds Dom. C. Jordebok, sid. 1."³

Jag har genomläst *Lunds Dom. Capitels Jordebok* af år 1648, som jag mottagit till låns av den berömde professor E. S. Bring. Jag har härur antecknat det, som man var skyldig att giva och har därvid funnit den årliga inkomsten vara denna:

Bona Archidiaconatus:

Jus Patronatus til Hedinge Kirke

Pensio Pastoris:

Biug 2 p:d, Lamb 2 stycken. Giäss 2 stycken.

Bona Cantoratus:

Jus Patronatus til Opaager Kirke.

Jus Patronatus til Flackerup Kirke.

Prestens pension af Præstegården:

Penge 1 Löd. Mk. Biug 1 pd, Teje 1, aar (hafre)
en tönd. Weed 2 lass.

Dessutom äro prosteriets, ärkediakonats och kantorats årsinkomster från prebenden, altaregendomar och mensalegendomar följande: "Landgilde Biug 66 pund, 2 tond, 201 skep. — Landgilde Ruug 4 pd, 15 skep. — Landgilde peng. 4 löd Mk, 2 Dal. 54 Mk, 113 s grot. 216 s i alb. — Landgilde aar 14 tond. — Landgilde Smör 16 pund, 2 tond. — Here gri (gesteri) 3 mk, 86 s i alb. — Gri 21 Dal, 65 mk, 300 s grot. — Gri aar 182 tond. — Tejer 124 — Tiende Ruug 7 tond, 212 skep. — Tiende Biug 19 pd, 8 tond, 503 skep. — Tiende hafre 15 tond. — Tiende aar 41 tond, 16 skep. — Aar 1 tond, 16 skep. — Veed 250 lass. — Dagsverch 1 Mk, 1 Dal, 4 Mk cour. — Fönernöds aar 2 tond. — Fönernöd 17 Dal, 3 Mk. — Boelgalt 2 — Höstpenge 3 Mk. — Skatt 20 Mk, 7 s grot, 38 s, 2 Dal. — För jord 10 s grot. — Mell 8 pd. Lamb 2, Giäss 2."⁴

Summor: Vete 51 tunnor 1 skeppa; korn 1087 tunnor, 2 skeppor; havre 220 tunnor, 2 skeppor. Penningar: 5 löd Mk, 4 Mk cour. 129 Mk, 43 Dal. 770 skill. Alltså utgör hela inkomsten av spannmål 1358 tunnor, dessutom penningar och många andra ting. Men det bör observeras, att nästan all tiondesäd lämnats i nekar, varför jag icke kunnat räkna den till dessa inkomster. Jag vågar dock tryggt fastställa den spannmål, som Lunds Domkapitel varje år fått mottaga från Bara härad till 2000 tunnor. Denna spannmål utgör i vår tid en inkomst på åtminstone 5000 Riksdaler.

§ VI. Häradets jordmån och andra naturegenskaper.

Vi ha förut skrivit, att Bara härad sträcker sig från Öresund och inåt landet mellan Malmö och Lund. Vi ha också sagt, att häradets natur är indelad i tvenne delar, som äro varandra mycket olika. Den ena delen är flack, den andra däremot utmärkes av kullar och dalar. I den flacka delen av häradet är marken nästan överallt lerig, i den andra är leran stundom uppblandad med sand och svart mylla. Ängarna äro gräsrika, och i synnerhet häradets skogbevuxna del överflödar av vackra blommor. Under sommaren 1793 har jag plockat omkring fyra hundra olika arter av örter och blommor, och likväl var jag minst av allt flitig vid insamlandet. Biodlingen är alltså framgångsrik, men den skulle dock kunna föras fram till en ännu gynnsammare ställning.

Häradsborna utbyta en del av sin spannmål mot träklubbor, liar, hästskor, betsel etc., vilka saker göingarna komma med. Resten av spannmålen föra de till Malmö, och jag skulle hålla för troligt, att invånarna årligen sälja omkring 15000 tunnor säd. Den som betänker, att häradets ytvidd inte överstiger 2 1/2 kvadratmil, och att nästan nio tusen människor

där ha sin näring, och att det likväl blir ett överskott på 15000 tunnor säd, måste verkligen beundra markens fruktbarhet.

Häradets skuggiga skogar äro lika värdefulla som nyttiga. Askar, almar och björkar växa i dem. Det finnes en mängd åldriga ekar, men mest finnes det ållonbärande bokar. Det finnes alltid tillräckligt med virke för hela häradets behov, om blott träden fällas med måtta. Veden är dyr, vilket avhåller bönderna från att ha den till dagligt bruk. I stället använda de torv, som alla mossar äro rika på, och en omätlig mängd härav uppgräves i större delen av häradet.

I häradet finnes en stor mängd djur både på marken och i luften. Hjortar och rådjur springa ännu genom skogarna. Hararna på de flacka slätterna äro berömda för sin storlek och fetma. Skogstuppar gala i skogarna, skogsänder och skogsduvor flyga i flock, och en stor mängd rapphöns fångas i nät.⁵

Hälsökällan vid *B o m h u s e t* har redan omnämnts.

Bland sällsyntare ting nämna vi följande:

Den enda almskogen i hela Sverige växer vid Alnarps Kungsgård. Se Fischerströms Ekonom. Lexikon, I D. sid. 57.⁶

Bärnsten påträffas inte sällan på stranden.

På ängarna vid byarna *V i n n i n g e* och *T e j a r p* har Berlinskt järn uppgrävt. Se professor Retzii Mineral. sid. 334.⁷

I dammarna vid Torups säteri finnas sånggrodor, som Christian IV, Danmarks konung, lät föra dit från Italien på önskan av Christina Munck, som om sommarkvällarna gladdes åt deras hesa sång.

I ållonskogarna vid Torups säteri växer på en ängsmark, kallad *H o l m a r n e*, ett stort träd, som bär hårdskaliga körsbär. Även i skogarna vid Skabersjö säteri iakttagas här och var sådana träd.

I trädgården till Torups säteri växer ett träd, som botanikerna kalla *C r a t a e g u m O x y a c a n t h a m*,⁸ iakttaget redan av den berömde Linné, och som var det största av detta slag som han någonsin sett. Det växer ännu och synes mer och mer bli föremål för allt större beundran.

§ VII. *Folkets lynne och seder.*

Genom noggrann undersökning och sannolika antaganden försöka många lärda att utforska lynnet och sederna hos den gångna tidens människor. Ganska få författare sysselsätta sig emellertid med att beskriva sin egen tids människor. Eftersom den närvarande tiden tiger om sig själv, måste den efterföljande generationen gissa sig till allt som rör förfäderna i

dessas ting. De som skriva anse det lika onyttigt som farligt att berätta det som de ha gjort bekantskap med i sin egen tid. Jag anser emellertid detta arbete varken onyttigt eller farligt. Jag håller före, att en beskrivning av inbyggarnas lynne och seder icke kan misshaga någon. Däremot kan den vara till glädje för många.

I gångna tider voro invånarna i synnerhet böjda för krigiska ting. Skogarna gömde en mängd rövare, som äro kända för alla under det avskvärda namnet *S n a p p h a n a r*. Det finnes icke blott bland invånarna i Skåne utan även på hela Själland ett talesätt: "D u ä r e j ä n n u s l u p p e n g e n o m V i s m a r l ö f", det vill säga det värsta återstår. Det berättas också, att gamla byggnader i Köpenhamn haft följande inskrift över dörrarna: "F r a a V i s m e r l ö f s k e l m e r b e v a r e o s m i l d e h e r r e G u d." Denna inskrifts skymfliga tillvitelse försöka invånarna i byn *V i s m a r l ö f* vända till beröm och ära. De påstå, att bönder med oförskräckt sinne alltid bott i byarna *V i s m a r l ö f* och *H y b y*, och att därför varken *snapphanar* eller fientliga avdelningar under krigstid vågat närma sig dessa byar. Dessa byar äro förvisso belägna så, att alla, som färdas österut, tvingas att fara igenom dem. *Hyby* bönder lämnade fienderna fri passage genom byn, sedan de energiskt försvarat sig, men invånarna i byn *Vismarlöf* nedgjorde alla, som närmade sig byn, varför man har talesättet: "J a, g e n o m H y b y k a n d u v ä l k o m m a, m e n e j g e n o m V i s m a r l ö f." Det är svårt att säga av vilken anledning byn vunnit denna ryktbarhet. Måhända har invånarnas omsorg att försvara sig och sitt utvecklat sig dithän, att de för sin egen trygghets skull våldfört sig på andra.

Under det krig som rasade 1710 kommo tolv danskar till byn *H y b y*.⁹ De gingo in i en gård och begärde mat, vilket bondhustrun genast gav dem tillsammans med brännvin och öl. Under tiden sammankallades byfolket hemligen. Tvenne djärva ynglingar kommo tillstädes och började glättigt språka med danskarna. Men då danskarna blivit berusade av brännvinet, vekte ynglingarna stenbordet, vid vilket de sutto, över deras ben, och här- efter tillskyndade genast andra bybor och slog o ihjäl danskarna med klubbor. Detta vittnar om folkets krigiska sinne.

I början av detta århundrade, som (vem skulle tro detta) bönderna påstå ha varit en gyllene tid, ha den karolinska tapperheten och troheten inympats i deras sinnen. De som leva i vår tid förtjäna med rätta det hedrande vitsordet, att de icke gjort sig skyldiga till svårare brott. Detta framgår därav, att efter åren 1752 och 1753 ingen dömts till döden. Men dessa år avrättades tvenne män från *H e c k e b e r g a T o r p*, emedan de pryglat sina hustrur med piskor så våldsamt, att de därefter avlidit.

Ingenting var i början av detta århundrade sällsyntare än trolöshet i äktenskapet. Så helig hölls den äktenskapliga troheten. Kyskheten hölls i lika hög grad helig ända till år 1743, då ryttare, kallade *F r i r y t t a r n e*,¹⁰ togo sitt vinterkvarter i vårt härad. De gjorde sig då skyldiga till den ogärningen, att nästan alla kvinnor i byn *T e j a r p* blevo havande. Denna syndiga handling fyllde hela häradet med stor skräck. I vår tid ha de lämnat sitt vinterkvarter. Jag nödgas emellertid lägga skulden för de många brotten, som sedermera föranlett straff, helt och hållet på dem. Det är en skam för bönderna, att de vanligtvis icke tveka att stjäla de träd, som äro tjänliga för olika ändamål inom åkerbruket. De tro nämligen, att träd och skogar växa till alla människors gemensamma bruk. De som fela fråga ej efter straff, ty de mena, att lagarna i detta stycke äro orättvisa. Ingenting i vårt härad är dock mera fördärvligt för inbyggarnas ostrafflighet, dygd och seder än den stora mängden krogar, ty där erbjudes unga män ett ypperligt tillfälle till ett sedeslöst levnadssätt. Det är lätt att besöka dessa ställen och där förspilla sin tid och sitt gods. Där uppstå slagsmål och gräl. Med biläggandet av sådana tvister är företrädesvis domstolen sysselsatt. Vad jag anfört om folkets seder kan ytterligare styrkas av handlingar i Dalby, nämligen *B a r a H ä r a d s T i n g s b o k*. Det som jag här har berättat, har den nuvarande domaren meddelat mig.

Den, som omsorgsfullt söker lära känna sinnelaget hos bönderna i Bara härad, finner en stor olikhet i lynne och seder. I den flacka delen av häradet äro invånarna av en trög natur. Orsaken bör kanske sökas däri, att människor, som från det sjätte och sjunde året gå efter plog och oxar, och som leva väl och aldrig hyfsas till genom resor eller umgänge, alltid bruka hålla sig längre borta från bildning och levnadsvett. De som bo i den skogklädda delen tvingas oftare att göra resor, och de föra ett mera verksamt och rörligt liv. Härigenom vinna de kännedom om andras seder, och de äro mera bildade, snyggare, gladare och hjälpsammare än sina bröder.

§ VIII. *Landthushållningen*.¹¹

Bonden brukar sin goda jord på kanske et mindre godt sätt. Han följer envist sina förfäders vanor. Hans fält äro indelte i tre *v å n g a r*, af hvilka en hvart tredje år *l i g g e r i t r ä d e*. Korn såss först. Därtill upkör han trädesvången om efterhösten, tvärrar den om våren, och nedplöjer kornet. Til råg upplöjes endast kornstubben en gång. Äfven så til

hafre. Sålunda odlad ger den i medelmåttiga år från femte til sjunde kornet råg, sjunde til tionde kornet bjugg, fjerde til femte kornet hafre.

Aldrig upstiger hos bonden någon tanka at upodla sina ängar, hvarföre ock höväxten nästan öfveralt är ganska klen. Dragarne måste födas med halm och bli naturligen svagare. Detta torde äfven til någon del vara ordsak, hvarföre de bruka så många dragare. På en gräslupen mark sätta de hela fem par. En Uplänning skrattar, när han ser detta, men jag försäkrar, at den bonde, som på sin åcker går med tvenne så mångfaldigt förespände plogar, skrattar väl mer tillbaka åt hans enda häst. Bönderne täfla annars uti den hedren, at ha mästa dragarne för plogen, och en Nämndeman vid sina fem par går i sina tankar lika stor och opsvullen, som den Herreman där förbi-reser i sin sexbespända vagn och beskrattar honom. Denna bondens högfärd har en stor nytta med sig. Därigenom upföder han en mängd fäkreatur och hästar. Man får väl medgifva at hans hästar göra mindre gagn, men de hafva blifvit honom som en slags nödvändighet, då en stor del äro herrskapsbönder, skola således göra många äckor, och kunna ej köra med fäkreatur i de djupa vägarna. De säljas annars på marknaderna i Lund och Malmö. En hop til husar-hästar, ja äfven til ryttare-hästar. Fäkreaturen slagtas mäst och förtäras, de öfrige säljas til Herrskaps-stuterierna, hvilka feta och skicka dem til Stockholm och Götheborg. Af Gjäss, Höns, Änder, Får, Svin har Allmogen mer än tillräckeligt förråd.

Herrskaperne odla sin jord på bättre sätt och få därför bättre skörd. Äfven sträcka de sin omtanka til ängskötseln. Planteringar anläggas utaf dem och af ståndspersonerna. Bönderne åter tyckas liksom hafva slutit en tyst öfverenskommelse, at ej låta öfvertala sig til planteringar. Endast en enda är härifrån et undantag. Han heter J ö n s H å k a n s s o n och bor i Djurslöf.¹² Uti dess trädgård växa, förutan en mängd villträd, flere hundra frugtträd, persikor, appricoser, drufvor, och s. v. Patriotiska Sällskapet har ock til en belöning och vidare upmuntran redan ihågkommit honom med en silverbägare af 18 lods vikt. Et stort träd står gemenligen midt på gården, och några frugtträd uti h a g e n. Sedan är det efter ordspråket: en hyll å to piler ä skov på slätten.

§ IX. *Lefnadssättet och Dialecten.*

Folket i synnerhet åt skogstragten är nog arbetssamt och tarfligt. Hvarje bondstuga är en fabrique, där de fläste saker, som de behöfva, förfärdigas. På de mindre hemman består gemenligen Åboens hushåll af en full-

vuxen dräng, H e l d r ä n g, S t o r k o m p a n, en gosse, en stor piga, och en mindre, G r e b b a. På de större är tillika vanligen en mindre dräng, H a l f k a r l eller H a l f k o m p a n, en pojke och en piga. Husbonden och hans folk lefva i den närmaste jämlikhet. Tjenstfolkets löner bestå mäst i sådane saker, som deras egna händer opparbeta. En piga får i lön 8 alnar blålgarn, 5 alnar lärft och 9 alnar ofärgadt valmar. Dessutom et par skor eller toflor, en mark ull, samt fyra daler i penningar. En heldräng får et par skor eller stöflar, et par strumpor och vantar, en lärfts och en blålgarns skjorta. Dessutom 3 til 4 skeppor råg sådda, 4 til 5 skeppor korn och en tunna hafre. Då årsväxten blir lyckelig, och säden något stiger, är det ej rart, at denne så kallade heldrängen gör sin lön til 50 Rd. och däröfver. Det synes således nog obilligt, at quinkönet, som här i häradet delar nästan alla karlarnes hårda arbeten, får så litet för sit släp. En hustrus snällhet mätes efter antalet af de vackra sängtäcken, dynor och åkdynor, som hon tillverkar. Då barnen tilväxa, måste de antingen hemma tjena för den vanliga lönen, eller gifva sig ut til främmande. De äro således aldrig föräldrarne til börda, och har man anmärkt, at en sjelffrådande bonde med många barn merendels alltid är rik.

Bonden bakar sit limpe-bröd af rågmjöl och kornmjöl, hälften hvardera slaget. De förmögnaste på slätten äta dock sammantagit rågbröd. Fläsk har i äldre tider mycket brukats, äfven til frukost, då skogarne voro större och sillförrådet mindre. Nu ger en fattig bonde hvad han kan, men den förmögne:

1:o En sup och bröd, ost och bröd, eller en smörgås til m o r o n b i t.
2:o til frukost, d a f r e,¹³ sill, dricka och bröd. 3:o Til middag kokt mat af kål, ärter, soppa, välling, med sofvel, fläsk, kött, fisk, o. s. v. 4:o Til medafton, gåseister, f i t t a m a t a r, smörgåsar, pannekakor, ägg, o. s. v. med en sup. 5:o Til aftonen gröt och mjölk, eller dricka och bröd. 6:o Under slotter, mejning och torfskäring vankar ibland l i l l e m i d d a g. Desse måltider iakttagas likväl mera noggrant i den släta delen af häradet, än i den backiga och skogrika.

Allmogens Dialect är i synnerhet i den släta delen af häradet en Up-länning nog motbjudande. Orden släpas med en förtretande tröghet fram, och ändå är uti dem en viss afhuggning och stötning. I Lyngby, Skabersjö, Hyby och Bara socknar talas en mera ren och flytande svenska. Förmodligen är ordsaken, at mycket Herrskaper och Ståndspersoner bo uti desse församlingar, genom hvilkas efterapande de hunnit aflägga det obehagliga i uttalet.¹⁴ Flere namn, som här nyttjas, äro annars nog ovanlige, såsom Å s t r a d, F a d d e r, B r o r, R e n n e r t, Ö n e r t, O l u, T j e l l. Egne och ovanlige talesätt: A l l o, b u l l e r, L a t i n, l ö g n, A r r o n g e n,

munter, tiltagsen, Hessebjessandes, framfusigt, Ohappandes, oförmodadt, Najen, mager, bleklagd, blå kring ögonen, säges i synnerhet om blåsura pigor, konner på maden, fet, brukas om mäniskjor. Du känner mine deler, du vet aldeles huru mina saker äro stälda o. s. v. Allmogen har så förändrat en hop franska ords uttal och bemärkelser, at det är omöjeligt at veta, hvad därmed menas. Således förstå de med accordera, träta, med musikant, högmodig, mokant o. s. v.¹⁵

§ X. Klädningsättet.

Såsom skogs och slättboarne skilja sig oändligen åt i anseende til lynne, dialect och mycket annat, så skilja de sig äfven til klädedräkten. I början af detta århundrade skola karlarne dock enhälleligen brukat skinbyxor samt svarta och hvita vallmars tröjor. Qvinkönet skall äfven då helt ärbart hafva klädt sig i svart. Nu är det helt annorlunda.

Slättbornes klädedräkt förekommer et ovant öga på det högsta löjelig och motbjudande. Öfverlif och kjortlar äro alltid hopsyddas, och lifvet så kort, at kjortlen börjar under armarna, men räcker ej nästan längre än til vaden. Den ger en ställning åt kroppen, som ej är naturlig, och främre delen vanställes så af denna dräkt, at ögat ofta skulle misstaga sig, och helt orättvist anse den unga flickan för en förklädd gosse. Karlarnes tröjor hafva ej aldeles så kort lif, vankläda således ej så mycket.

Med den backiga orten vidtager ock en annan klädedräkt. Qvinnorna kläda sig där med mer smak. Tröjorna och öfverlifven hänga ej fast vid kjortlarne. Deras kläder röja bättre deras växt. Näst Norrahäradsboarnes,¹⁶ får man väl medgifva, at denna deras dräkt är bland de vackraste i Skåne. Den är den samma i hvilken man finner Damerna af 15 och 16 seklet aftagna. På öarne i Mälaren är nästan samma klädedräkt brukelig.

Om Inbyggarnes klädedräkt i allmänhet kan man säga, at den väl ej här är så kostsam, som på några nästgränsande ställen. Dock har öfverflödet så tiltagit, at en välklädd Hustru nu för tiden vid högtidliga tillfällen måste hafva fem til sex kjortlar, alla blåa, röda, violetta och gröna, förutan skinkortelen (som kallas pelsen och är en blandning af hvitt och rödt skin, samt rödt valmar, randvis hopsyddas) samt den svarta sattins kortlen. Högtids tröjan är af fint svart kläde med border. Öfverlifvet af sidentyg eller sattin, sammanlänkad med silfverkedja: underst är en högröd tröja, knyttad. På öfverlifven äro sidenband, ungefär i form af et kors sydda på ryggen, hvilka breda sig öfver axlarna, och följa barmen längs efter där maljorna sitta. Här vidtager bröstduken, en

nödvändig prydnad. Den är af sidentyg och galoner, utsirad med många slags granlåter, såsom hjertan, blomster och dylikt. Silfverspännen brukas allmänt at sammanknäppa lentyget under halsen. På några ställen fästas *brockor*, två til tre par, af förgylt silfver på tröjan, och silfverknappar häfta tröjans armar tilhopa. Pigorna äro lika klädda som qvinnorna, undantagande at de ej bekajas med aldeles så många kortlar. Sit långa vackra hår fläta de äfven, och lägga flätorna i lockar kring hufvudet. Annars är vanliga hufvudbonaden för hustrurna *klutar*, hvita kläden, dem de vårdslöst binda om hufvudet, och hvilket kläder oändligen mer än de löjligen bindmössorna. Silkesnäsdukar brukas mycket både om halsen och i handen när de offra. Pigdräkten är bruddräkten, och först sedan kronan är dansad af bruden, bindes för evigt kluten på henne. Likväl måste alla *blåsura* brudar vid vigningen hafva klut på hufvudet, hvilken qvinnorna i den by hon vistas, vid minsta bevis af brottslighet, genast binda på henne. En brud med klut betyder således ej något godt. Tofflor bruka pigorna vid högtidliga tillfällen, men gummorna skor. Vid begrafningar svepa de närmaste sörjande af qvinkönet en svart kortel om hufvudet, så at ej ansigtets tårar kunna synas, utan endast snyftningarne höras. Denna sed har kommit mången mindre bedröfvad Enka til god nytta, hvilket ock förmodligen är ordsak, hvarföre den ännu bibehålles. De mindre nära i släkt fästa om hufvudet stora hvita kläden, dem de kalla *hyekläden*, hvilket ger dem et dystert och sorgsligt utseende.

Mankönet brukar vid högtidliga tillfällen kragstöfflor, skinbyxor, skinpels, och flere valmars tröjor, blåa, gröna, hvita och svarta. Silfverknapp i lentyget och silkesnäsduk om halsen. I högtids tröjorne hafva de förmögne silfverknappar. När en karl står brudgum har han ytterst en *kjol*, en slags tröja, som räcker ner til knän, af blott eller grått valmar. En läderpisk bär han äfven på armen, förmodligen en uråldrig symbole på hans tilkommande välde. Den måste likväl under sjelfa vigseln bortläggas. På hufvudet brukas hattar, *Fläskaluer*, en mössa med skinbräm, karpuser af valmar, och hvita stickade ullmössor i hvardagslag. Karlarnes klädedrägt i allmänhet rättar sig annars efter ordspråket: *En Krypi, en Fari, en Slomeridom och en Utanom*.¹⁷

§ XI. *Folkets Högtidligheter.*

Inbyggarna i Bara härad, så skilde til lynne, klädedrägt och mundart, förena sig åter ändtligen vid gästebudsbordet, och det är denna förening jag nu vill beskrifva.

När en rik dräng¹⁸ blir kär, antingen i en flicka eller hennes penningar, så far han en onsdag eller fredag til Flickans föräldrar, och utan något omsvep strax begär henne. Dagen därpå resa flickans föräldrar och flickan til friarens gård at skåda. Han visar dem då sina kreatur och sin gård. Tycka föräldrarna därom, så utsättes et par dagar efter at dricka Jáöl. Annars svarar flickan vid bortresan: Här må ni aldrig inbilla er at jag kommer, och då är alt hopp borta för friaren. Til jaölet bjudas grannarne, Prästen och de närmaste släktingarne. Til bröllopet bjudes Gilletslaget och andre, til et antal af hundra personer och däröfver, tillika med Prästen och Prästfrun, Corporalen eller Inspectoren och frälsbönderne, och ibland Präst-mamsellerna och Präst-herrarna. Tåget til kyrkan sker i en så kallad Stass. Först rida två eller flere spelmänner, hvilka hela vägen spela. Sedan kommer brudgummen ridande. Han åtföljes af de budne karlarne til häst, undantagande de gifte männen, hvilka åka hos sina hustrur. Därefter Bruden, åtföljd af två Brudriddare, merendels hennes eller hans bröder, stundom Kjöpstarkarlar, altid ungarlar. De gifta qvinnornas vagnar sluta tåget. Vid resan hemifrån skjutes at hedra brudparet. Äfven höres på vägen då och då skott. Vid ankomsten til kyrkebyn skjutes än en gång. Återtåget sker i samma ordning. Valfägnaden består af fem eller sex rätter mat. Först Saltmatsfat, skinka och bringa, (hvilka, när den andra maten borttages, ändå lämnas med bröd och smörtopparne qvarstående under hela dansen,) sedan soppa med mycket och många slags kött uti, så fisk, så stek, så risgröt med vin, och sist kakor och äggost. Man sitter odrägligt länge til bords fyra til fem timmar. Innan man äter tager man sig en två til tre supar, och sedan en mellan hvarje rätt. Då man ätit sig mätt, stiger man opp, tager sin pipa och röker de ätande duktigt til. När måltiden är slutad, vankar i sednare tider merendels Caffé för qvinnorna. Punsch och vin börja äfven vid dylika tillfällen drickas, men ännu spela ölkannan och bränvins-flaskorna hufvudrolerna. Då visar sig äfven rikedom i storleken och mängden af silfverbägare, tumlare och silfverskedar. Sedan börja Brud och Brudgum dansen med hvarandra. När de slutat tager Bruden opp den förnämste karlen i laget, sedan den andra, och så vidare ända tils hon omdansat med alla karlarne. Detta varar ibland i flera timmar. Brudgummen gör aldeles det samma med Damerna. Polska är väl vid dylika gillen den mäst rådande dans, dock börja nu at dansas et slags contradansar. Långt ut på natten, då brudfolket skall lägga sig, samla alla qvinnorna sig i en flock, och alla pigorna i en annan kring bruden. Då börjas et slags fäktande. Pigorna villa ännu behålla bruden, men qvinnorna taga henne från dem. Efter en stund vinna qvinnorna,

hvarpå de binda en klut på brudens bara hår til tecken at hon nu är qvinna, samt höja henne opp på axlarna. Då lämnas et glas, som hon utdricker med dessa ord: Skål Pigor, tack ska I han för det jag varit piga. Härpå slår hon glaset i golfvat, och går det ej sönder spår hon sig et olyckeligt ägtenskap. Sedan afkläda Brudsvännerne Brudgummen och Brudpigorna Bruden, samt leda dem i brudsängen. Talemännen läsa då öfver dem några böner, sjunga en vers af en Psalm, samt göra til dem en förmaning at förhålla sig rättfärdeliga. Härmed slutas första dagens högtidlighet. Den andra är den förra aldeles lik, undantagandes at då dansa Fruntimren i toflorna, hvilkas smällande nog hårdt utmärker takten, och förekommer den ovane besynnerligt och löjligt. Karlarna hurra om i sina stöflar med hattarne på. Om eftermiddagen kommer en vagn från Brudgummens hus, som hämtar den nygiftas kista. Hon sätter sig då och gråter, och Brudsvännerne ledsaga kistan hem. Tredje dagen slutar högtidligheterna och Brudparet reser gärna til sin gård. Bruden har då en katt i knät, den hon släpper för sig vid ingången i stugan. Går han in blir ägtenskapet lyckligt, men kan han oagtadt alla smekningar ej härtil förmåss, begråter hon strax sit olyckliga öde. Fjerde dagen hämtas den uppbäddade säng, hvaruti Brudparet legat, samt hvad Bruden annars kan föra i boet. Är brudgummen från en och bruden från en annan by, så står bröllopet endast två dagar. Tredje dagen komma alla gästerna til brudgummen, som fortsätter bröllopet ännu två dagar under namnet V ä l k o m m a. När den slutas lefva de stilla sin korta tid, tils barnsölet infaller, hvilket firas mera stilla och mindre högtideligt. Begrafningar tilgå aldeles som bröllop, och stå merendels två dagar. At man ej spelar, då man far til kyrkan, och ej dansar, då man kommit därifrån, förståss af sig sjelf.

Det bör anmärkas, at hvar gift qvinna, som blir buden til ä r e d e s i g i l l e s l a g e t, måste hafva sin f ö r n i n g med sig. Den består merendels af sex fina bröd, smör, mjölk, kaka, äggost eller något annat sådant. Men när hon åter reser bort skall bruden eller qvinnan som gör gillet lägga i hennes korg et godt stycke stek, äggost eller risgröt. Således vinnes ej just mycket på dessa förningar.

I förra tider skall Almogen ändå mera högtidligt och oftare firat sina bröllop, barnsöl och begrafningar. Nu är det endast rikt folk, som anställer de beskrefne högtidligheter.

Bland Almogens hemnöjen äro S o m m a r ö l e n och J u l s t u g e r n a. Ungdomen af bägge könen samla sig hvar uti sin by helgedags aftnarna. En spelman, en fjerding öl och allmän munterhet och glädje utgör här ett helt himmelrike. Utom desse samlingar skulle umgängssättet blifva

altför sträft och ohyfsat. Midsommars afton är i synnerhet märkvärdig. En Majstång, til hvilken hvarje flicka bundit en krans, reses midt i byen. Omkring honom dansa de unge, och de gamle med en hjertelig förnöjelse äro åskådare. Den vackra årstiden, glädjen i de gamlas ögon, den oskuld och det okonstlade upförande som lyser genom ungdomens mindre belevvenhet, alt är på et behagligt sätt öfverraskande. Deras nöje kan endast störas af den frugtan, at Länsmannen kommer och borttager majstången.¹⁹

1
1
1
H
an
ste
1
nel
edj.
gan
11
linga
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

KOMMENTARER OCH LITTERATURHÄNVISNINGAR

Utarbetade av *Helge Andersson* och *Ingemar Ingers*.

DEL I.

¹ Ang. Arlövs bys gränser se Rosenbergs karta över Arlöv samt protokollet från enskiftet 1789—90. Akt 9 Burlövs socken, Bara härad. Länslantmäterikontoret, Malmö. 1789 blev Spillepengsmarken mellan Stora och Lilla Sege å, som förut tillhört Burlövs socken, tilldömd Malmö stad.

² Numera okänd.

³ Härmed avses troligen en karta över Lyngby av Svante Rosenberg från 1789—90. Akterna 2 och 12 Lyngby socken, Bara härad. Länslantmäterikontoret, Malmö.

⁴ Ett dokument från 1200-talet, upprättat 1231 av konung Valdemar II.

⁵ Sven Lagerbring: *Monumenta scanensia*. P. 1—2. Londini Gothorum 1744—50.

⁶ Claus Christoffersen Lyschander, dansk historiker 1558—1624.

⁷ Marcus Annaeus Lucanus, f. 39 e. Kr., död 65, romersk skald, författare av *Pharsala*, en poetisk skildring av kriget mellan Pompeius och Caesar.

⁸ Bard (senlat. bardus = skald), gallisk skald och sångare. Barderna voro den lyriska diktningens bärare och föredrogo under beledsagande av lyra eller harpa hyllningssånger till furstarnas ära eller nidvisor om deras fiender. Gallerna bebodde nuvarande Frankrike mellan Seine och Garonne samt övre Italien.

⁹ Andreas Stobæus, f. 1642, d. 1714, professor i historia vid universitetet i Lund. Han kan sägas vara vår förste ortnamnsforskare genom avhandlingen "*De Scania antiqua*", som ur metodisk synpunkt är banbrytande, då här för första gången i större utsträckning ortnamnens äldre former användas vid namnförklaringarna.

¹⁰ En modern ortnamnsforskning ansluter sig till denna åsikt och anser, att namnet *Bara*, som ursprungligen avser Bara by, möjligen kan sammanställas med adj. *bar*, naken, skoglös, och betyda "den bara marken" i motsats till närliggande skogsområden, som fordom voro vidsträcktare än nu.

¹¹ Nils Wessman, fornforskare, f. 1712, d. 1763. Äldre och nyare Skånska Handlingar utkom med två häften med början 1755.

¹² Förf. synes här syfta på det förhållandet, att gränserna för Bara kontrakt icke helt sammanfalla med häradsgränserna.

¹³ J. L. Gillberg, Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Malmöhus lähn, Lund 1765.

¹⁴ Gillberg upptar i sin beskrivning endast tvenne bruk i Bara härad, 1 tegelbruk i Genarp och 1 tegelbruk i Lomma.

¹⁵ Se Bengt Engström: *Lindholmens slott och dess öden genom tiderna*. Malmö 1931.

¹⁶ A. B. Bergen: *Danmarks og Norges frugtbar Herlighed*, I—IV, 1650—55. Arent Berntsen Bergen, 1610—80, norsk ekonomisk-statistisk författare.

¹⁷ De församlingar, som här uppräknas äro: Hyby, Mölleberga, Nevishög, Tottarp, Esarp, Skabersjö, Brågarp, Svedala, Flackarp, Lyngby, Bjärshög, Burlöv,

Bara, Kyrkheddinge, Uppåkra, Knästorp, Genarp. Herrgårdarna äro: Alnarp, Torup, Skabersjö, Assartorp, Lindholmen, Häckeberga, Klågerup, Werpinge.

¹⁸ Betr. pastoratshistorien se Gunnar Carlquist: Lunds stifts herdaminne, Bara II: 5.

¹⁹ Namnet nu ej känt. Troligen uppkallad efter någon innehavare av bonde-släkten Bååth. Se F. Bååth: Släkten Bååth från Uppåkra, 1951.

²⁰ Den numera s.k. Galgbacken.

²¹ Oklart varifrån förf. har denna uppgift. Utseendet av Bara härads äldsta sigill, som är från 1648, framgår av omslaget till Bara härads hembygdsförenings skrifter. Se vidare: A. Thiset. Skaanske By- og Herredsvaaben i den danske tid. Historisk Tidskrift för Skåneland I, Lund 1903.

²² Flackarps, Esarps och Bjereshögs kyrkor hade vid denna tid klockstaplar.

²³ Registrum ecclesiae Lundensis, handskrift i Riksarkivet, Stockholm. Fotostat-kopia i Lunds Universitetsbibliotek.

²⁴ N. H. Lovén: Dissertatio gradualis de territorio Skyttiano, Lund 1778.

²⁵ Se C. Weeke: Lunde Domkapitels Gavebøger, Köpenhamn 1884—89, sid. 219.

²⁶ Sophia Brahes Slegtebog, handskrift i Lunds Universitetsbibliotek.

²⁷ Gestilren, plats öster om Falköping, Varvs kommun. Vid Gestilren stupade 1210 Sverker d. y. i strid mot Erik (X) Knutsson.

²⁸ S. Lagerbring: Swea Rikes Historia, del. I—IV, Stockholm 1769—83.

²⁹ Arild Huitfeldt, dansk historiker, 1546—1609.

³⁰ Om den rike herr Holger till Häckeberga se vidare P. A. Olsson: Ur renässan-sens liv, Malmö 1924, Teckningar och Toner ur skånska allmogens lif, utg. av Skånska Landsmålsföreningen, sid. 68—78, Ingemar Ingers: Några folksågner från Bara härad, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, sid. 122—123 och Helge Andersson: Sägner och historier från Genarp, Bidrag till Bara härads beskrivning nr 14, sid. 34—35.

³¹ På en riksdag i Köpenhamn 1536 tog den danske konungen Kristian III makten över kyrkan.

³² Guds ord förbliver evinnerligen. Borchardt gelbgjutare gjorde mig.

³³ Förteckning över godsens i Skåne med namnen på deras forna ägare, deras avkastning, värde och namnen på de nuvarande ägarna. Den Swänska Mercurius, månadsskrift, utgiven i Stockholm 1755—65 under redaktion av C. Gjörwell.

³⁴ A. von Stiernman, Matrikel öfwer Swea Rikes Ridderskap och Adel I—II. 1758.

³⁵ Se J. C. Barfod: Märkvärdigheter rörande skånska adeln, Stockholm 1847.

³⁶ Johan Adam Rehbinder, f. 1733, d. 1809, ämbetsman, genealog, samlare.

³⁷ Om Häckeberga slott se: G. Ljunggren, Skånska herregårdar, H. H. von Schwerin, Skånska Herrgårdar under svensk tid, Lund 1934, Svenska Slott och Herresäten, Skåne, 1909 (uppsats av A. Hahr), U. Thersner, Skånska Utsigter, G. Weibull, Skånska sätesgårdar 1682. Hist. tidskr. för Skåneland VI, Lund 1915 och E. Åkerhielm, Svenska Gods och Gårdar, Del I, Stockholm 1930. Om de olika innehavarna till Häckeberga se: G. Anrep, Svenska Adels ättar-taflor, I—IV. Stockholm 1858—64. Om trädgården vid Häckeberga se: Carl von Linné, Skånska Resa 1749.

³⁸ Om Assartorp se: H. H. von Schwerin, a. a., G. Weibull, a. a. och E. Åkerhielm, a. a. — Det är inte säkert bestyrkt, att här funnits ett kloster.

³⁹ Toppeladugård innehåller som första led det gamla danska mansnamnet Toppe. Ladugård står här i sin gamla betydelse "utgård, som brukas under en huvudgård".

⁴⁰ Templet invigdes åt idogheten.

⁴¹ Om Toppeladugård se vidare: H. H. von Schwerin, a. a., Svenska Slott och Herresäten, Skåne, 1920 (uppsats av C. Upmark), G. Weibull, a. a. och E. Åkerhielm, a. a., Del III Om trädgårdsanläggningen kring Toppeladugård se: Carl von Linné, Skånska Resa 1749.

⁴² Se ett flertal baxter från Lyngby socken i Länslantmäterikontoret, Malmö.

⁴³ Se C. Weeke, a. a., sid. 214—15.

⁴⁴ Raröd, by i Gumlösa socken, V. Göinge härad.

⁴⁵ Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld, Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624, Lund 1934, sid. 8—9.

⁴⁶ Sören Norby, död 1530, dansk adelsman och krigare. Han var en av befälhavarna på den danska flottan under kriget mot Sverige 1517 och fängslade de svenska herrarna vid Kristian II:s kröning.

⁴⁷ Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld, a. a., sid. 9.

⁴⁸ Tullgarps slott i Hölö socken, Södermanland. Det kom 1659 i ätten de la Gardies ägo, där det stannade till 1772, då det inköptes av riksrådet Melker Falkenberg, som omedelbart överlät köpet på kronan.

⁴⁹ Jmfr sägner om "Generalerna på Hyby och fröknarna på Klågerup" i Inge-
mar Ingers uppteckningar "Några folksågner från Bara härad" i Skånes Hem-
bygdsförbunds Årsbok 1939, sid. 123—124.

⁵⁰ Liboria Magdalena Harmens.

⁵¹ Se vidare J. C. Barfod, Märkvärdigheter rörande skånska adeln, sid. 48—51.

⁵² Om Klågerup se vidare: G. Ljunggren, a. a., H. H. von Schwerin, a. a. och G. Weibull, a. a.

⁵³ Under striderna mellan den avsatte Christian II:s och Fredrik I:s anhängare gjorde borgerskapet i Malmö, som ännu hyllade den landsförviste kung Christian ett utfall mot Skabersjö slott, där Fredrik I:s anhängare hade sitt huvudkvarter, varvid de brände slottet. Dessa inre stridigheter utmynnade i den s. k. Grevefejden, se vidare: Kerstin Ljungfors, Jörgen Kock, Malmö och Grevefejden, Malmö Fornminnesförenings Årsskrift 1941.

⁵⁴ Se Karl F. Hansson, Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658, Skånsk Senmedeltid och Renässans, Skriftserie utg. av Vetenskapssocieteten i Lund, 1950.

⁵⁵ Detta rim är knutet till Bosjökloster och har oriktigt återgivits av Svanander. Rimmet lyder:

Kielby mölle, Dahlby vaang,
Böge Ohre og Ringsjö faang,
Det giver jeg dig Bose kloster ny,
og selv hviler jeg i denne Høi.

Böge Ohre är en ursprungligen skogbevuxen utmark till Bosjökloster belägen vid nuv. Oregården. Ringsjö faang avser fiskafången i Ringsjön. Om rimmet se vidare: G. Björkelund, Frosta Härad's Minnen, Populär framställning, Hörby 1912 och Densamme, Bosjöklosters Historia, Lund 1945.

⁵⁶ Om Skabersjö se vidare: G. Ljunggren, a. a., H. H. von Schwerin, a. a., Svenska Slott och Herresäten, 1909, (uppsats av A. Hahr), U. Thersner, a. a., G. Weibull, a. a. och E. Åkerhielm, a. a. II.

⁵⁷ Enligt traditionen fanns en liknande inskrift över porten till borgen Månstorp i V. Ingelstads socken i Oxie härad. Här skall ha stått: "Denne gaard [er] bygd för rede søll og penge og ej for posseomad." Om Månstorp, se vidare: J. Agri, Oxie Härad, Beskrivning och Kalender, Lund 1932 och N. G. Sandblad, Månstorps gavelar, Svenska Fornminnesplatser 27, Stockholm 1937. Torups äldsta slott upptäcktes på Askebacken 1933.

⁵⁸ Arild Huitfeldt, dansk historiker, 1546—1609, författare till Danmarks Rigis Krønike.

⁵⁹ I stället för de opit står dispit. Sigvard Grubbe gjorde detta 1602. Om han är galen, som (själv) förgänglig föraktar det oförgängliga, så är han följaktligen dåraktig, som (själv) oförgänglig ser upp till det förgängliga. Hildeborg Grubbe.

⁶⁰ Då detta gods överlämnats åt efterkommande släkten av förfäder, vilka haft blott en enda omsorg, nämligen den att vilja gagna de sina, är det tillbörligt att vi med samma iver söka bevara vad vi fått mottaga och så behaga oss själva och de våra. Jag har gjort vad jag kunnat. De gamla byggnaderna har jag med omsorg iståndsatt. Jag har också uppfört nya byggnader och torn och allt, som dessutom synes värt att taga i betraktande har av mig blivit ordnat med omsorgsfull flit, och i mina efterkommande, vilka I än månde bliva, söken bevara vad I haven fått. Det är bättre att bevara än att vilja skapa nytt. Leven, I efterkommande, i en dräktigt sinne och brödräkärlek och såsom i bäst skünne: älskem Gud. Till tacksam hågkomst av mina förfäder åt efterkommande och eftervärld, i om någon bliver. Sigvard Grubbe gjorde detta år 1632.

⁶¹ I enlighet med den vilja, önskan och ästundan, som uttryckts av min kära och älskade hustru Hildeborg Grubbe, slottsfru till Torup, enda dotter till Knut Grubbe och Metta Ulstrand, har jag Sigvard Grubbe, herre till Hovdala och ståt-hållare på Malmöhus tack vare den gode och milda künig Christian IV:s välvilja från grunden uppfört denna nya byggnad på denna nya och mera lämpliga plats efter att den gamla, hästar fallfärdiga byggnaden blivit riven, för att jag skulle till mina efterkommande lämna en minnesvärd över min tillgivenhet, trohet och äktenskapliga kärlek gentemot henne som jag i livstiden älskat med sann kärlek som make, alldeles särskilt och efter förtjänst, och för att bevara minnet av min olycksaliga sorg under min stora bitterhet. Vid mina tvillingdöttrars födelse på Malmöhus den 19 januari i Guds och de Heligas yttersta tålmodss år 1613. Framling: du som läser detta, betänk med mig särskilt, noga denna mänskliga lott, att intet är från alla sidor lyckligt.

⁶² Detta brev ingår icke i samlingen Kancelliets Breyhøger vedrørende Danmarks indre Forhold, 1621—23. Köpenhamn 1922.

⁶³ Se vidare: Sven Jönsson, Andrarum, en socken och bruksskildring, Västervik 1940, och Nihlén, Andrarum, Alunbruk.

⁶⁴ Om Corfitz Ulfeldt se vidare Dansk Biografisk Leksikon XXIV Bind I Hefte, Köpenhamn 1943 (med utförliga litteraturhänvisningar).

⁶⁵ Om Leonora Christina Ulfeldt se vidare Dansk Biografisk Leksikon XIV Bind I Hefte, Köpenhamn 1938 (med utförliga litteraturhänvisningar).

⁶⁶ Detta tryck har icke kunnat beläggas på Universitetsbiblioteket i Lund. Tro- ligtvis rör det sig om kansler Christian Friis' till Kragerup son, överste Hans Friis (1625—97), som innehått Hefringholm, Tåstorp och Ersenbeck. Hans Friis har skrivit sina memoarer, som äro tryckta i Danske Magazin IV (1750), 132—154.

⁶⁷ Förvaltarebostaden i Torup, i folkspråket kallad Mellomgård.

⁶⁸ Se J. C. Barfod, a. a., sid. 48—51.

⁶⁹ Jmfr Sigvard Grubbes Dagbok: Danske Magazin, Fjerde Række, Fjerde Bind. Köpenhamn 1878, sid. 31 "Aar 1609. Oktober 11—13. Kjøbte jeg af nogle nyrnbergske Bønder 600 Frugttrær af forskjellige slags, som jeg i disse Dage lod plante i min Have paa Torup."

⁷⁰ Om Torup se vidare: A. Hahr, Skånska borgar, Stockholm 1922, G. Ljunggren, a. a., B. Lundberg, Torups slott. En byggnadshistorisk undersökning, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1933, H. H. von Schwerin, a. a., Svenska Slott och Herresäten 1909 (uppsats av A. Hahr), G. Weibull, a. a. och E. Åkerhielm, a. a. II.

⁷¹ Observera att det dåvarande Skåne icke berördes av Uppsala mötes beslut.

⁷² Inskriften lyder: "AAR 1670 D. 17 MART. BLEF AF EN STOR ILD SOM HER I BYEN END OC PAA KIRKEN VAR OPTENT TAGET OFVER CHORET OPBRENT SAMME AAR LOD DEN ÆDLE OC VELBAARNE FRUE METTE ROSENKRANZ SAL. HER NIELS KRABBIS TIL HEKEBERG DET IGEN OPBYGGE GUD FOR SIN ÆRE SKYLD DETTE SIT HUS BEVARE." Om Genarps kyrka se vidare: Helge Andersson, Genarps kyrka, historik och beskrivning, Malmö 1956.

⁷³ Herr Niels Lauridsen Leostadius denna fötsamlings och annexens kyrkoherde och prost i Bara härad, som, då han i sextio år levat fromt och redligt, stilla avled i Kristus den 2 oktober 1634. Här vilar kroppen, men själen är förvisso i de levandes land. Vi bedja, gör icke den döde någon oförrätt, han gjorde i livet ingen någon oförrätt. I tacksamt minne bevarad av bedrövad hustru, son, svärson och dotter. I det 1635:te året efter Frälsarens födelse.

⁷⁴ Om Lyngby gamla kyrka, som revs 1882, se vidare: Helge Andersson, Lyngby gamla kyrka, Lunds stifts julbok 1954.

⁷⁵ För samtliga series pastorum i detta arbete hänvisas till Gunnar Carlquist, Lunds stifts herdaminne, II: 5 och S. Cavallin, Lunds stifts herdaminne, Bara härad.

⁷⁶ Gernsö = nuvarande Jämsnäs.

⁷⁷ Jag, tonsättaren, anslår sånger, då min Jesus giver det. Giv Jesu att den heliga glöden alltid driver mig. Christian Fredrich Hart, organist i Malmö, gjorde mig 1765.

⁷⁸ Denna orgel beställdes 1762 av kyrkans patronus, den berömda och ädla kunglige kammarherren Arvid Trolle, prosten och kyrkoherden Jonas Agrell och inspektoren Fredrik Wallengren.

⁷⁹ Till varaktig hågkomst av sig och de sina lät den vördade kyrkoherden Ola Wrangl uppsätta detta minnesmärke. Han var född i Lund i Götaland år 1685, blev skolkollega i Lund 1710, prästvigd 1712, kyrkoherde i Hyby 1715 och prost i Bara 1742. Han avled 1756. I äktenskap var han förenad med den dygderika Elsa Elisabeth Karup, född i V. Karup 1681, död 1771. Tavlan visar dem och deras kära barn, åtta döttrar och en enda liten son. Förr eller senare ila vi mot samma land, hit sträcka vi alla vår färd, döden är vårt sista hem. Vi leva i Himmelen, dygden lever efter döden, och på hela jorden skall allas rykte överleva.

⁸⁰ Om Hyby gamla kyrka se vidare: Helge Andersson, Hyby gamla kyrka, Lunds stifts julbok 1956. Av den gamla kyrkan återstår efter en eldsvåda 1873 endast koret, som blev restaurerat 1950.

⁸¹ Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld, a. a., sid. 8.

⁸² Peter Suhm, dansk historiker, 1728—98.

⁸³ Assar., Andreas eller Absalon invigde kyrkan. Lundabiskoparna Asser, död 1137, Absalon, död 1201 och Andreas Sunesen, död 1228.

⁸⁴ För att Hyby och Bara prästerskap skall sammanträffa under skugga planterade F. Svanander och O. Borup träden 1790. Stenarna, som i bygden benämnas "prästastenana", ha flyttats från den ursprungliga platsen och stå nu vid vägkanten i Flängevad. Träden äro borta. I Carl Sjöströms matrikel över Skånska nationen vid Lunds universitet läses under Olof Borups levnadsteckning följande: "Stenarna finnas ännu qvar, men träden, som stodo till hindars, lät man såga ned, då man på grund af stenens hotelse icke vågade hugga ned dem."

⁸⁵ I senare tid kallad Öbacken.

⁸⁶ Winding, Bartholin och Moller, danska historiker.

⁸⁷ Såväl Landebogen av 1569 som Prästrelationerna av 1624 uppta formen Højby.

⁸⁸ Jmfr Sigvard Grubbes Dagbok, a. a. sid. 45. "1616 September 29. Hørte jeg i Højby en lærd og god Prædiken af Jakob Christensen Nold, der siden blev denne Kirkes præst."

⁸⁹ Jmfr Sigvard Grubbes Dagbok, a. a. sid. 45—46. "1616 November 1. Hørte jeg Prædiken i Højby. Jakob Nold blev indsat til Præst ved denne Kirke. Efter Indsættelsen prædikede Hr Niels i Lyngby, Provst i Bareherred."

⁹⁰ Jmfr Sigvard Grubbes Dagbok, a. a. sid. 79. "1629 April 26. I Høiby ved udvælgelsen af Knud Sten til denne Menigheds Præst."

⁹¹ I Herrens år 1586 lät Holger Ulfstand, denna kyrkas patronus, göra detta altare till Guds namns ära och till gagn och prydnad för denna kyrka, i vilken den Heliga Treenigheten tillbedes. — Ny altaruppsats från omkr. 1800.

⁹² Till evigt minne över den vördade och höglärde Jörgen Jensen Faxe, denna församlings vaksamme själasörjare och välförtjänt prost i Bara härad i 20 år, som stilla avled år 1681 den 24 oktober, och hans båda hustrur, den ärbara och dygderika Dorothea Hermansdotter, som avled 1653 den 28 mars och efterlämnade en enda dotter, och den likaledes ärbara och dygderika Helena Jakobsdotter, som avled 1705 den 7 februari i allvarlig förtröstan på Gud. Uppställt och invigt av efterlämnade barn.

⁹³ Jmfr F. Uldall, Danmarks Middelalderlige Kirkeklokker, Köpenhamn 1906.

⁹⁴ Enligt folktraditionen låg Bara kyrka så högt, att den räddades undan syndafloden. Jmfr Ingers, Några folksågner från Bara härad, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, sid. 120.

⁹⁵ Emedan kvarlevorna av de kära föräldrarna, den berömde Herr Knut Grubbe av Alsjö, ståthållare över hela provinsen Blekinge, och den berömda, förnäma kvinnan Fru Metta Ulfstand från Torup, vilka en alltför tidig död borttryckte från de anhöriga och åter förenade inom ett halvår, vila i denna del av jorden på detta härför bestämda ställe till Uppståndelsens dag, har Sigvard Grubbe, deras svärson och make till deras enda dotter Hildeborg Grubbe, låtit återuppygga detta torn, illa åtgånget av ålder, och låtit restaurera denna kyrka ut- och invändigt, för att därigenom giva ett yttersta bevis för hennes tacksamhet mot sina kära föräldrar och ett bestående minnesmärke häröver till efterkommande. Främling, du som läser detta, minns människans lott och sörj och beklaga med mig av hjärtat de kära

föräldrarnas för mig alltför tidiga bortgång och bed för deras fromma själar. Farväl. 1614 i augusti månad.

⁹⁶ Så förenas det gamla och det nya genom Kristi nåd.

⁹⁷ Den gamla lagen bekräftar den nya, den nya fullkomnar den gamla. I den gamla hoppet, i den nya tron. Det som tron är fast förvissad om, det ger oss hoppet kraft att få en ljuvlig försmak av. De gamle sade, att Nya Testamentet var trons symbol, det Gamla däremot hoppets.

⁹⁸ Sekvestrera = belägga med kvarstad, ta i beslag.

⁹⁹ Var hälsad Maria full av nåd, Herren vare med Dig, välsignad vare Du bland kvinnor och välsignad Din livsfrukt Jesus Kristus. Texten är hämtad ur Lukas 1:28, ängelen Gabriels hälsning, och Lukas 1:42, Elisabets utrop till Maria. Jmfr F. Uldall, a. a. sid 175, Utställning af äldre Kyrklig Konst från Skåne, Malmö 1914, Katalog, O. Rydbeck och E. Wrangel, Äldre kyrklig Konst i Skåne, Studier utgivna med anledning av kyrkliga utställningen i Malmö 1914 och J. F. Fenger, Kirkehistoriske Samlinger 1 B, sid. 527. Swanander har återgett klockans årtal något oklart. Klockans tillverkningsår har av F. Uldall bestämts till 1485, vilket är det rätta, medan en del arbeten anger 1435. Uldall skriver i a. a. "Støberen har i Aarst. udeladt Hundrederne; men Klokken er fra 1485." Klockan är förfärdigad av Lundaborgmästaren Herman Klockgjutare. Angående till kyrkklockan knutna sägner jmfr Ingemar Ingers, a. a. sid. 120.

¹⁰⁰ Carl Sonnberg Rönbeck, död 1841 som prost i Norra Åsum. Han ägnade en stor del av sin levnad åt forskningar rörande Skånes historia. Så samlade och avskrev han uppgifter om kyrkliga förhållanden i Skåne under 1700-talet och början av 1800-talet, sockenbeskrivningar, sägner och tradition. Hans samlingar, de s. k. Rönbeckska Samlingarna eller Collectio Rönbeckiana, förvaras i Lunds Universitetsbibliotek och omfattar 21 folioband.

¹⁰¹ Den berömde, högädle Herr Mag. Christian Machabæus Alpinas, ärkediakon i Lund och denna församlings främste och hans kära hustru Christina Gagga läto på sin bekostnad uppställa detta åt församlingen år 1588 efter jungfruns födelse.

¹⁰² Se Bidrag till Bara härads beskrivning 8, s. 29.

¹⁰³ S. Wilskman, Swea rikes ecclesiastique wärk, Skara 1760. Ny uppl. Del 1—2, Örebro 1781—82.

¹⁰⁴ Prosten Lönquist har författat en berättelse om folklivet i Bara härad under 1700-talet, som utgivits i tryck. Se "Berättelse om Bara härad 1775 författad av Prosten Niclas Olof Lönquist" med efterskrift och anmärkningar utgiven av Gunnar Carlquist, Bidrag till Bara Härads Beskrivning nr 2, 1924.

Till tolkningen av inskriptionerna i noterna 59, 61 och 95 har lektorn, fil. dr Birger Edmar lämnat värdefull hjälp.

DEL II.

¹ J. L. Gillberg, Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Malmöhus lähn, Lund 1765.

² Om Trolleberg se vidare: H. H. von Schwerin, Skånska Herrgårdar under svensk tid, Lund 1934, G. Weibull, Skånska sätesgårdar 1682, Hist. tidskr. för

Skåneland VI, Lund 1915, E. Åkerhielm, Svenska Gods och Gårdar, Del II, Stockholm 1930.

³ Bornholms vederlagsgods, sammanfattande benämning på 18 gods i Skåne och Blekinge, bl. a. Flyinge, Månstorp, Gladsax och Smedstorp med 917 underliggande hemman, som vid fredsslutet 1660 av Danmark överlämnades till svenska kronan. Se vidare: Thomas' Beskrivelse over Bornholm. Köpenhamn 1756.

⁴ Om Alnarp se vidare: H. H. von Schwerin, a. a., G. Weibull, a. a., E. Åkerhielm, a. a. Del I.

⁵ Nu Bjärshög. I slutet av 1700-talet och förra hälften av 1800-talet skrevs Bjereshög, och i senare hälften av 1800-talet har sockennamnet omdanats till Bjärshög. I början av 1900-talet genomdrev socknens folkskollärare i samband med ommålning av skylten på järnvägsstationen, att sockennamnet skulle stavas Bjärshög. Detta har senare blivit socknens officiella namn. På ortens gamla mål uttalas sockennamnet Bjerese. Namnets medeltida form var Bjerghusa.

⁶ Sedan 1520 var Oxie annex till Malmö Hospital. Se vidare härom: Nye Samlinger til den danske Hist. 2 (1793) och G. Carlquist, Lunds stifts herdaminne, Bara, II: 5.

⁷ Jmfr Ingers, Några Folksägner från Bara härad, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, sid. 120—121.

⁸ Gammaltyska. "Kristus har själv omvänt Paulus. I korgen släppes han ut ur staden." Anspelar på berättelsen i Apostlagärningarna 9: 25 om hur Paulus efter sin omvändelse på vägen till Damaskus räddades undan sina förföljare i en korg, som hissades ned genom stadsmuren.

⁹ På gravstenen, som är bevarad och sitter inmurad i vapenhuset till Bjärshögs nya kyrka står icke 1605 utan 1625. Detta senare dödsår är emellertid felaktigt. Studenten Thomas Leth avled enligt Bjärshögs dödbok 1725.

¹⁰ Lev så att du får leva.

¹¹ Texten på stenen, som är bevarad och sitter inmurad i vapenhuset till Bjärshögs nya kyrka, är icke fullt korrekt återgiven. Den lyder: Hic sita est Christina Pet. Fil. V. M. Utpote cui vere contigerit, Bene nasci, B: nubere, B: vivere, B: mori. Obiit A:o 1691. D. 4 XBB. Aet: LXX. IV. Mens. Ponit C. P. Leth. Fil. (övers. Här vilar Christina Petersdotter, vårdnadsvärd moder, eftersom det i sanning vederfarits henne att födas väl, gifta sig väl, leva väl och dö väl. Hon avled år 1691 den 4 december i en ålder av 70 år och 4 månader. Sonen P. Leth lät lägga stenen).

¹² Jmfr F. Bååth, Släkten Bååth från Uppåkra, 1951.

¹³ Om Bjärshögs gamla kyrka se vidare: Helge Andersson, Bjärshögs gamla kyrka i Lunds stifts julbok 1953.

¹⁴ Jmfr. J. Tuneld, Prästrelationerna från Skåne och Blekinge 1624, Lund 1934 sid. 17.

¹⁵ Enligt traditionen på orten yttrade Per Leth en gång i en predikan: "Himmlen frågar du intet efter, men om Stanstorpa hed, som är vid och bred, vore full med pannekakor och grisastek, o människa, huru skulle du då sluka.

¹⁶ År 1592 tillverkades detta altare av kyrkoherde Anders Pedersen från Trelleborg. År 1788 förnyades detta arbete av kyrkoherde Jonas Koldevijh från Trelleborg.

¹⁷ När du skådar en gravkulle, varför föraktar du inte det dödliga (förgångliga)? Ty av en sådan boning omslutes varje människa.

¹⁸ Enligt ortnamnsforskningen innehåller Görslöv, som 1145 skrevs Gøterslev, genitiven av mansnamnet Göthar och lev, löv, arvegods. Särslöv, som 1256 skrevs Særsløff, innehåller genitiven av mansnamnet Sævar, egentligen ett substantiv med betydelsen sjökrigare och lev, löv, arvegods. Djurslöv, som 1355 skrevs Diursløf, innehåller djur och lev, löv, arvegods. Om detta djur är ett gammalt mansnamn eller blott använts som öknamn på en person; t. ex. en som kunnat springa som ett rådjur, kan icke avgöras.

¹⁹ Området är beläget på södra sidan av Segeå, där ån gör en bukt. Det är troligtvis uppkallat efter *silkeurter* (vild vallmo), som växa här. Tänge = udde eller landtunga. Om Silketången se vidare Ingemar Ingers: Några folksägnen från Bara härad, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, sid. 126.

²⁰ Denna altartavla uppsattes 1618, nymålades 1783.

²¹ Sedan den gamla klockan år 1742 blivit söndrig efter 142 års tjänst, lät kyrkoherde Andreas Kahl ånyo gjuta om mig.

²² Brågarp skrevs 1401—50 Brokarp. Innehåller enligt ortnamnsforskningen ant. genitiven Broka av ett mansnamn Broke och torp, nybygge.

²³ Denna altartavla uppsattes 1697, nymålades 1784.

²⁴ Pastor loci = ställets präst. Me fudit Lars Wetterholtz = Lars Wetterholtz har gjutit mig.

²⁵ Galtagillen eller Kalendegillen, religiösa broderskap under medeltiden, vilka i Norden är kända i Danmark, där de förbjödos av Christian IV genom hans recess 1643. Galtagillet i Lund stiftades på 1300-talet av ärkebiskop Niels Jensen och fortlever ännu i brödraskapet Sodalitium sacerdotum majus lundensium, som numera endast består av 1:e och 2:e stadskommministrarna i Lund och kyrkoherden i S:t Peters klostern och N. Nöbbelövs församlingar. Se vidare: W. E. Wilda, *Das Giltenwesen im Mittelalter*. 1831.

²⁶ År 1618 uppsattes denna altartavla på Peder Nielsens bekostnad, men målades på kyrkans egen bekostnad. — Denna altartavla blev 1878 hårdhänt moderniserad och de gamla färgerna avlägsnade. I samband med kyrkans restaurering 1950 blev altartavlan deponerad å Lunds Univ. historiska museum, där också epitafiet över kornetten Elmgren numera förvaras.

DEL III.

¹ Ang. pastoratshistorien se Gunnar Carlquist, *Lunds stifts herdaminne*, Bara II: 5.

² Den berömde och ädle mannen Macabeus Alpinas, ärkediakon i Lund och denna församlings främste, och hans kära hustru Christina Gagga läto uppföra detta altare på sin bekostnad år 1588 efter jungfruns födelse. Herr Peder Knudsen var denna församlings kyrkoherde. Kyrkovärdar vid denna tid voro Nils Olofsson och Jakob Esbjörnsson.

³ Danskarna förde krig i Ditmarsken. I de Rönbeckska Samlingarna VIII: B omtalas en klocka, som var gjuten av "Petrus van den Ghein" år 1536 och varpå stodo tre helgonbilder. Se vidare: F. Uldall, *Danmarks Middelalderlige Kirkeklokker*, Köpenhamn 1906.

⁴ Ang. pastoratshistorien se G. Carlquist, a. a.

⁵ Denna tavla nygjordes av kyrkoherde Peder Jörgensen 1635, men renoverades 1764 av kyrkoherde Pehr Lunnius.

⁶ Äkalla Sonen Jesus, ty han är människornas återlösare. Om dopfatet i Esarp se vidare: Otto Rydbeck och Ewert Wrangel, Äldre kyrklig konst i Skåne. Studier utgivna med anledning av kyrkliga utställningen i Malmö 1914.

⁷ Se vidare: G. Weibull, Skånska sätesgårdar 1682. Hist. tidskr. för Skåneland VI, Lund 1915, E. Åkerhielm, Svenska Gods och Gårdar, Del I, Stockholm 1930.

⁸ Till Guds ära uppsattes denna kyrkoprydnad år 1700, då doktor Matias Steuchius var biskop, magister Thomas Ihre prost och Johannes Rhudius kyrkoherde. Predikstolen finns ännu i behåll, men den gamla altartavlan är försvunnen.

⁹ Här ligger begravnen herr Hans Pedersen Cimbris, kyrkoherde i Knästorp och Tottarps församlingar. Gift en gång och fader till nio barn. Född 1633 och död 1676. Stenen finns fortfarande något defekt å Knästorps kyrkogård.

¹⁰ Hans O. Stisen från Lund, kyrkoherde i denna och Tottarps församling, lämnade med gott samvete detta livet år 1661 i en ålder av 70 år efter 45 års tjänst. Hans hustru Margaretha Munthe, dotter till ärkediakonen i Lund, insomnade stilla i Herren år 167— i en ålder av 20 år sedan hon fött en son. (Hustrun avled 1627).

¹¹ Dopskålen är försvunnen, men båda klockorna äro bibehållna liksom kalken.

¹² Om pastoratshistorien se G. Carlquist, a. a.

¹³ Då magister Niels Jörgensen Aerylaeus var patronus och Hans Andersen Wedel kyrkoherde göts detta bronsarbete till Burlövs kyrka 1636. Jag ljuder, jag kallar: Kommen! Tagen er fromt ledigt för gudstjänsten, för att ni en gång må höra icke "gå" utan "kommen". Inskriptionen torde syfta på Domssöndagens evangelium Matt. 25: 31—46, där Människosonen skiljer fåren från getterna och till de trogna säger: "Kommen, I min Faders välsignade, och tagen i besittning det rike som är tillrett åt eder från världens begynnelse", medan han åt de otrogna säger: "Gån bort ifrån mig, I förbannade, till den eviga elden, som är tillredd åt djävulen och hans änglar." — Se vidare Ingers, Burlövs gamla kyrka, Lund 1942.

¹⁴ Cornelius Cronsjö, f. 1767, d. 1824, Berndt Santesson, f. 1757, d. 1834.

¹⁵ Ang. pastoratshistorien se G. Carlquist, a. a. — Altartavlan är ännu bibehållen och blev restaurerad 1932. Uppåkra gamla kyrka revs 1864, och den nuvarande blev byggd på samma plats.

¹⁶ Detta altare renoverades och målades ånyo 1781, då teol. doktor och professor Nils Hesselén, Lund, var prost och kyrkoherde. Akademistuderande M. D. Roth. (Denne Roth blev sedermera akademiritmästare och har utfört ett flertal målningar, bl. a. altartavlan i Burlöv).

¹⁷ Kristus segrar. Kristus regerar. Kristus härskar. Kristus bevarar oss från allt ont. Amen.

¹⁸ Gammal holländsk inskrift. Peter är mitt namn, må mitt ljud vara Gud välbehagligt. Jag blev gjuten i året 1469. (Om klockorna i Uppåkra se vidare F. Udall, a. a.).

¹⁹ Flackarps kyrka revs 1865. På kyrkogården står sedan 1954 en klockstapel, där Flackarps kyrkklocka hänger.

²⁰ Guds ord är skarpare än ett svärd. Mathias Janus Medelfarth, teol. dr. superintendent i Lund.

²¹ I. Högström, Guds ords tjänare i Lomma, skänkte 1731 denna tavla till att användas i Lomma kyrka. (Högström var prebendekomminister 1729—34).

²² Genom omflyttning av bänkarna hade den ursprungliga inskriften splittrats och gjorts ofullständig, varför tolkningen är osäker. Det framgår dock, att bänkarna uppsattes 1566 i sjätte året av Tycho Asmundius episkopat. Jmfr J. Falck, Beskrifning öfver Lomma socken år 1828 och Lomma kyrka år 1830, utg. av A. Ahlert o. Tage de la Motte, Bidrag till Bara härads beskrivning nr 9. — Lomma gamla kyrka revs 1871, och den nuv. byggdes 1871—72.

²³ Födas, lida, dö och läggas i graven.

²⁴ Läsare, lev och må väl, men tänk uppå döden, som väntar. Glöm ej det eviga livet, lär dig att leva för Gud.

²⁵ Omgjuten år 1749, då den vördnadsvärde Fredrik I var konung, Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika kronprinspar, Gustaf och Carl prinsar, Henrik Benzelijs utnämnd till ärkebiskop och Johan Engeström utnämnd till biskop.

²⁶ Kristoffer I:s och Jakob Erlandssons gränstvist. Se vidare: J. Falck, a. a. o. (Kristoffer I, dansk konung 1252—59).

Del V.

¹ Åkarp, som 1145 skrevs Akathorpe och 1449 Aagarp (jfr Agarp i folkmälet), innehåller mansnamnet Åke och torp, nybygge.

² Hållakra, som 1401 skrevs Gulagræ, innehåller som första led mansnamnet Gulle.

³ Enligt ortnamnsforskningen betyder Vesum sumpmarkerna och utgör dativ pluralis av vesa = sumpmark. Sägner om att Vesum fått namn efter en kung är närmast att betrakta som en förklaringsäga. Om sägnen se vidare: Ingemar Ingers, Några folksånger från Bara härad, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, sid 126. Se vidare J. L. Gillberg, Historisk, oekonomisk och geographisk beskrifning öfver Malmöhus län, Lund 1765.

⁴ J. H. Boedler, Historia belli danici, annis 1643, 1644, 1645 gesti, Stockholm 1676.

⁵ Guillaume de Salluste de Barts, fransk skald och krigare (1544—90).

⁶ Sådan var helt och hållet Lombarden, som, född i Skåne, bemäktigade sig Livland och Rügen.

⁷ P. Löven, Dissertatio de Gothungia, Lund 1745.

⁸ Se vidare: Bengt Engström, Fornlämningar och fynd från förhistorisk tid i Bara härad, Bidrag till Bara Härads Beskrivning 5, sid 38 och Helge Andersson, Sägner och Historier från Genarp, Bidrag till Bara Härads Beskrivning 14, sid 39 och 41.

⁹ Troligen avses härmed den s. k. Örnakulladösen. Se vidare: Bengt Engström, a. a., sid 25 och N. O. Holst, En skånsk längdös, Fornvännen 1909, sid 195—198.

¹⁰ I Prästrelationerna från 1624 läses: "Høyby. Saa kaldet aff thuende smaa backe som ligger löstenn for byenn, kaldis høye." Jämför Høja som är namn på en vång på Hyby gård.

¹¹ Skog å Hyby gods. På ortens genuina folk mål Västerskåw enligt samlingar i Landsmåls- och ortnamnsarkivet i Lund.

¹² I nuvarande tradition: Altarebacken, där gudstjänster lära ha hållits i 500 år, då kyrkan var bannlyst på grund av ett dråp som där blivit begånget.

¹³ I Landsmåls- och ortnamnsarkivets samlingar Knagana, en vång till Hyby gård.

¹⁴ Okänd i nutida tradition.

¹⁵ Nu försvunnen. Möjligen en bautasten. I Prästrelationerna 1624 heter det: "Vesten for denne by staar en szmaall høy thoppid steen, gandsche Ragh Seett offuer ende, Kaldis høiesteen, Mere ved her ingenn som werd er att thegne." Jmfr Bengt Engström, a. a. sid. 38.

¹⁶ Nu försvunna. Troligen en gånggrift eller hällkista. I Prästrelationerna 1624 heter det: "Norden for denne by findis en hob store stenne sette i Rad, Sigis kiemper der att vere begraffuen, och kaldis Steden steendøszed." Jmfr Bengt Engström a. a. sid. 37.

¹⁷ Nu försvunnen. Möjligen en bautasten. I Prästrelationerna 1624 heter det: "Synden for byen hos weyen staar en stor steen med dybe Render szom ploufurer, kaldis Sælsteen, huor om inthid kand forfaris." Jmfr Bengt Engström a. a. sid. 38.

¹⁸ En spolierad gånggrift. Jmfr Bengt Engström a. a. sid. 31 ff. Troligtvis den s. k. Jättagraven.

¹⁹ J. H. Loccenius, *Historia rerum sveciviarum*... Uppsala 1662 och *Historiæ svecanæ*... libri novem. Ed. 2. 1676

²⁰ Namnet nu okänt.

²¹ Karl Knutsson, konung i Sverige första gången 1448—57, andra gången 1464—65 och tredje gången 1467—70. Karl Knutsson inföll i februari 1452 med en 40000 man stark här i Skåne. Med konungen följde hans livvakt samt det 4000 man starka frälserytteriet. Med hären fördes på slädar 20 "kärrebössor", den tidens kanoner. Karl Knutsson drog mot Lund, som till stor del avbrändes. Efter att vid Dalby ha slagit den skånska allmogehären drog Karl Knutsson till Åhus, som friköpte sig med brandskatt.

²² Jmfr Bengt Engström a. a. sid. 33 ff. och Ingers, Några Folksägner från Bara Härad i Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1939, sid. 115.

²³ Jmfr Bengt Engström a. a. sid. 24. I Prästrelationerna 1624 heter det: "Vdj Bare enge, er nogle store Lier, eller bierge, Som kaldis Rungels Lier der Neden for, findis en stor graff, omlagt med Stene, vdj huilcken Mienes en kempe ved naffn Rungell, (aff huilcken Lierne schulle haffue dieris Naffn) schulle were begraffuenn." Traditionen lever kvar i namnen Rongelen, en backe på Ängagårdens ägor, och Runlagården, vars byggnader äro belägna på nämnda backe. Om namnet Rungel se vidare Karl Gustav Ljunggren, *Studier över sydsvenska ortnamn*, Sydsvenska Ortnamnssällskapets Årsskrift 1946—48, sid. 60 ff.

²⁴ Jmfr Bengt Engström a. a. sid. 23. I Landsmåls- och ortnamnsarkivet i Lund förekommer namnet "Stenakrisen". Den är belägen söder om Tranberga.

²⁵ En ramponerad gånggrift, omnämnd redan 1624 i Prästrelationerna. Namnet Toppelstenen (av gammaldanska tippel = hårband) hänför sig till traditionen, att stenarna slungats i ett hårband av en jättekvinna. Det senare namnet Kycklingahönan syftar på stenarnas ursprungliga placering, då en större sten vilade på tio stenar likt en höna, som ruvade ägg. Jmfr Bengt Engström, a. a. sid. 20 ff. och Ingers, a. a. sid 114—115.

²⁶ Nu försvunnen.

²⁷ Nu okänt.

²⁸ Nu försvunnen.

²⁹ Lädermynt äro kända från åtskilliga länder och begagnades dels under forn- tiden, bl. a. i Sparta, dels under senare århundraden som nödmynt.

³⁰ Jmfr Bengt Engström, a. a., sid. 14 och Ingers, a. a. sid. 109.

³¹ Jmfr Bengt Engström, a. a., sid. 18—19. Ättehögen i Gullåkra blev på 1870- talet jämnad av dåv. ägaren Per Persson å n:r 6.

³² Bernstorp i Sunnanå i Burlöv sn, uppkallat efter regementspastorn och lant- brukaren Berndt Santesson, f. i V. Alstad 1757, d. i Lund 1834.

³³ Jmfr Bengt Engström, a. a., sid. 8. Enl. Landsmåls- och ortnamnsarkivets sam- lingar voro "Darrhöjana" kända ännu på 1860-talet. En av dem är ännu bibe- hållen och är belägen intill Kronetorps mölla.

³⁴ Jmfr Bengt Engström, a. a., sid 5 och Ingemar Ingers, a. a., sid. 113.

³⁵ Bengt Engström upptar i sin inventering av fornminnen i Bara härad en grav- hög å Kabbarp 8, 200 meter söder om folkhögskolan Hvilan, kallad Källarebacken, jmfr Bengt Engström, a. a. sid. 14. Den av Linné omnämnda "Åkarpe hög" torde enl. Bengt Engström vara identisk med en gravhög vid vägskälet omedelbart öster om Åkarps folkskola, jmfr Bengt Engström, a. a., sid. 9—10. Se vidare J. L. Gill- berg, Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Malmöhus lähn, Lund 1765 och Carl von Linné, Skånska Resa, Stockholm 1751. Den tredje högen är belägen å Åkarp n:r 6, förut på Pehr Pehrssons ägor, numera inom en villatomt.

³⁶ Jmfr Bengt Engström, a. a. sid. 12.

³⁷ Källstorpsskråget eller Kellstorpshus, en krog, som omnämnes redan på 1600- talet, och som var föregångare till värdshuset Hvilan. Kellstorpshus upphörde som krog 1822, då värdshusrättigheterna övertogs av Hvilan. Se vidare Ingers, Värds- huset Hvilan, Hvilans Elevförbunds Årsskrift 1942. Det nuv. Kellstorpshus är byggt på 1860-talet och beläget vid Lundavägen 74.

³⁸ Numera försvunna.

³⁹ Dessa fornminnen äro okända i nutiden.

⁴⁰ Dessa fornminnen äro okända i nutiden. Möjligen är Långman identisk med en sten, kallad Blackasten på gränsen mellan Hjärup i Uppåkra och Karstorp i Lomma.

⁴¹ Jmfr Bengt Engström, a. a., sid. 12. Antagligen den numera s. k. Storehøj.

⁴² Okända i nutida tradition, Syrekullen förstördes 1798.

⁴³ Nuvarande Brysshøj på Trollebergs ägor i Flackarps sn. Jmfr Bengt Eng- ström, a. a. sid. 10.

⁴⁴ Carl Sonnberg Rönbeck, död 1841 som prost i Norra Åsum. Han ägnade en stor del av sin levnad åt forskningar rörande Skånes historia. Så samlade och av- skrev han uppgifter om kyrkliga förhållanden i Skåne under 1700-talet och början av 1800-talet, sockenbeskrivningar, sägner och tradition. Hans samlingar, de s. k. Rönbeckska Samlingarna eller Collectio Rönbeckiana, förvaras i Lunds Universi- tetsbibliotek och omfatta 21 folioband.

⁴⁵ Nu försvunnen. Jmfr Bengt Engström, a. a., sid. 37 och E. Tuneld, Skånska runstensstudier, Historisk Tidskrift för Skåneland 3, sid. 265 ff.

⁴⁶ Namnet innehåller som första led troligen ett äldre personnamn Wismar och — lev, arvegods.

⁴⁷ Ole Worm (1588—1654), dansk fornforskare, professor i Köpenhamn 1624, ivrig runtolkare och grundare av ett museum i Köpenhamn.

⁴⁸ Jmfr Bengt Engström, a. a. sid 36, Jacobsen och Moltke, Danmarks Runein- skrifter, Köpenhamn 1942, J. G. Liljegren, Runurkunder, 1833, och L. Wimmer, De

danske Runemindesmærker. Stenen står nu vid skolan i Vismarlöv. Inskriften lyder i nutidsspråk: "Tord högg dessa runor och Torsten. Folkvi äger högen."

⁴⁹ Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld, Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624, Lund 1934, sid 10.

⁵⁰ Jmfr Bengt Engström, a. a. sid 11, Jacobsen och Moltke, a. a., J. G. Liljegren, a. a. och L. Wimmer, a. a. Runstenen i Hjärup stod ursprungligen ute i marken omkring 200 m. sydväst om gården (Hjärup n:r 9, i senare tid Stenshög). Den blev på 1880-talet av dåv. ägaren Hans Bengtsson flyttad fram till trädgården där den står i ett s. k. stenberg. Inskriften lyder enl. prof. Wimmers tolkning 1876, återgiven i nutidsspråk: "Navne reste denna sten efter sin broder Toke. Han var västern död." Jmfr. Ingers, Berättelser av Lärare Hans Almgren i Burlöv, Svenska Landsmål 1955.

⁵¹ Det bekanta Strömonumentet i V. Strö sn i Onsjö hd, bestående av sju stenar, placerade på toppen av en ås, av vilka en står i mitten och de övriga runt omkring.

⁵² Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld, a. a. sid. 19.

⁵³ Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld, a. a. sid. 16. Källan är kvar och omgives nu med en steninfattning. Ännu på 1880-talet offrades i "Värby killa" mid-sommarsafton.

⁵⁴ Ej ordagrant citerat. Jmfr J. Tuneld a. a. sid. 11. Traditionen om Truls riddares döttrar från Vinninge torp, som blevo våldtagna av rövare anknyter till den gamla sagan om Truls i Änga. Jmfr Ingers, a. a. sid. 116, Lech & Ingers, Skånskt Bygdemål, sid. 132, Eva Wigström, Skånska visor, sagor och sägner, sid. 55 och Folkdiktning I sid. 208 samt Svenska Landsmål VIII, sid. 291.

⁵⁵ Nu okänd.

⁵⁶ Perstorp i Genarps sn.

⁵⁷ Här avses troligen Erik Ludvigsen Pontoppidan, 1698—1764, dansk kyrkoman och författare.

⁵⁸ Sägner är en skånsk avläggare till en till Højby i Odsherred på nordvästra Själland lokaliserad sägen. Jmfr Ingers, a. a. sid. 123—124, Eva Wigström, Svenska Landsmål VIII, sid. 285, Danmarks Folkeminder nr 40, sid. 103 och Danmarks gamle folkevisor 194, Hr Ebbes døtre.

⁵⁹ I Landsmåls- och ortnamnsarkivets samlingar: Ellebjer.

⁶⁰ Eva Wigström omtalar i Svenska Landsmål VIII, sid. 285 en målning på blodröd grund, varav spår blevo synliga efter kyrkans brand 1873. Om denna målning existerat, har den antagligen funnits å norra väggen av långhuset, som revs efter branden.

DEL VI.

¹ Se vidare L. B. Falkman, Inkomster af andeligt gods etc. uti Skåne, Halland och Blekinge, 1848, G. Johannesson, Jordeböcker över Lunds ärkesätes gods vid medeltidens slut, Palteboken och 1532 års uppbördsjordebok, Skånes senmedeltid och renässans, Lund 1953 och K. G. Ljunggren och B. Ejder, Lunds stifts Landebok av år 1569, Del I—II, Skånsk senmedeltid och renässans, Lund 1950—52.

² De namn, som här uppräknas äro: Stora Uppåkra, Lilla Uppåkra, Hjärup, Ar-

löv, Tottarp, Vragerup i Lomma socken, Heddinge, Flackarp, Burlöv, Bökesåkra, Hässleberga, Kungsmarkens ängar, Kyrkheddinge, Kornheddinge, Grevie, Knästorp, Önsvala, Mellomheddinge, Brågarp, Vesum, Bjärshög, Nevishög, Djurslöv, Tågarp, Görslöv Kyrkoby, Görslöv mölla, Kabbarp, Åkarp, Vinninge, Hemmestorp, Moss-heddinge, Bara, Stora Mölleberga, Lilla Mölleberga, Staffanstorp.

³ Jmfr K. G. Ljunggren och B. Ejder, a. a.

⁴ Jmfr K. G. Ljunggren och B. Ejder, a. a.

⁵ Om rapphönsjakt se vidare: B. Salomonsson, Rapphönsfångst i Skåne, Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1956.

⁶ Örups almskog, som var gammal redan då, har varit okänd för förf.

⁷ Se vidare: A. J. Retzius, Försök till mineral rikets upställning i en handbok at nyttja vid föreläsningar, Lund 1795. Enligt benäget meddelande från Lunds Universitets Mineralogisk-Geologiska Institution torde med Berlinskt järn avses mineralet vivianit, ett järnfosfat $\text{Fe}_3 (\text{PO}_4)_2 \cdot 8 \text{H}_2\text{O}$, som i ren form är färglöst, men som i luften blåfärgas genom oxidation. Där mineralet uppträder i jordig eller pulvrig form har det fått namnet "blå jord" eller "naturligt Berlinerblått". Blå jorden har i äldre tider utnyttjats till dels målarfärg dels gödningsmedel beroende på fosforhalten. I litteraturen finnes uppgifter om utnyttjade fynd av blåjord i Härjedalen och Skåne. Man kan förmoda att man i Skåne använt jorden för gödningsändamål. Berlinerblått är dessutom ett syntetiskt framställt färgämne ferri-ferrocyanid, som upptäcktes av tysken och berlinaren Diesbach 1704. Varför man givit blåjorden namnet "naturligt Berlinerblått" torde bero på likheten i färg. Ferri-ferrocyaniden benämnes i ren form även pariserblått, med någon ljus tillsats berlinerblått. Hamburgerblått förekommer även som synonym. Det torde framgå, att namnet måste hänföra sig till staden Berlin.

⁸ *Cratægus oxyacantha*, haktorn, rundhagtorn. Se vidare: Carl von Linné, *Skånska Resa*, Stockholm 1751.

⁹ Då Karl XII var på fälttåg i Ryssland, landstego danskarna på hösten 1709 med en här i Skåne, men blevo slagna vid Hälsingborg 1710 av Magnus Stenbock. Jmfr vidare A. Stille, *Kriget i Skåne 1709—10*.

¹⁰ Vid de indelta kavalleriregementenas återuppsättande efter 1709 befallde Karl XII, att vid varje kompani skulle antagas sex övertaliga s. k. friryttare. Dessa skulle anskaffas genom värvning, men då detta blev svårt, uttogos till friryttare de duktigaste ryttarna, varefter de rusthåll, till vilka de hörde, mot erhållande av legan, förklarades skyldiga att anskaffa ny ryttare.

¹¹ De fyra sista §§ i del VI ha avfattats på svenska. I en not till rubriken till § VIII om Lanthushållningen skriver förf. följande: "Jag inför dessa 4 följande §§ så mycket häldre på svenska, som jag dels skrifver för mina Landsmän, och dels det stora afstånd emellan Romarnes och Svenskarnes landthushållning, lefnadssätt, klädedrägt och högtidligheter, skulle göra det mycket svårt, om ej omöjligt, at på ett dött språk visa tydligen denna skillnad." Avhandlingens fyra sista §§ äro återgivna i Artur Hazelius, *Ur de Nordiska Folkens lif, Bidrag till vår odlings häfder*. Stockholm 1882.

¹² Jöns Håkansson å Djurslöv n:r 4, f. 1743, d. 1824, farfars farfar till nuv. ägaren Sven Björkman.

¹³ Dafre (läs: davre) = dagvard.

¹⁴ Detta påstående saknar all grund. På sin höjd ha de på slotten anställda, t. ex. kammarjungfrur och betjänter, rönt påverkan av herrskapens förfinade språk, me-

dan allmogens breda lager förblivit helt opåverkat fränsett ett och annat franskt ord, som från herrskapsfolket upptagits av allmogen och starkt förändrats såsom *k o l l e s j i* = mangårdsbyggnad av franskans *corps de logis*, *m a l á c k* = trött av franskans *malade* (sjuk) och *s å m m o r* = dyster, nedstämd av franskans *sombre* (mörk) m. fl.

¹⁵ Om dialekten se vidare bl. a. Helge Andersson, *Folkmålet i Genarps socken*, Sällskapet Skånsk Samlings Årsskrift Säasä 1955, och Ingers, *Studier över det sydvästkånska dialektområdet*, Lund 1939.

¹⁶ Norra härad = Norra Åsbo härad.

¹⁷ För utförligare kännedom om allmogens dräktskick och de olika klädesplagens benämning hänvisas till ett specialarbete: *Det gamla dräktskicket i Bara härad I, II och III* av Signe Forsberg, *Bidrag till Bara Härad Beskrivning* nr 10, 11 och 12.

¹⁸ Dräng har här betydelsen vuxen, ogift karl av bondestånd.

¹⁹ Äred = begravningsgille.

²⁰ Om folklivet i Bara härad under 1700-talet se vidare: *Berättelse om Bara Härad 1775* författad av Prosten Niclas Olof Lönqvist, med efterskrift och anmärkningar utgiven av Gunnar Carlquist, *Bidrag till Bara Härad Beskrivning* nr 2, 1924.

Klichéerna till porträtten å sid. 52 äro välvilligt ställda till förfogande av Red. av Lunds Stifts herdaminne genom C. W. K. Gleerups förlag, och klichéen till bilden av Lyngby gamla kyrka å sid. 37 av Red. av Lunds stifts julbok.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	3
Översättarens inledning	5
Författarens inledning; häradets gränser m. m.	8
Folkmängd och hemmantal m. m.	10
Tingställe och domare	11
Herregårdar och deras ägare. I.	12
(Häckeberga 13, Assartorp 19, Toppeladugård 19, Hyby 20, Klågerup 21, Skabersjö 23, Torup 26).	
Kyrkor och prästerskap. I.	32
Genarp 32, Lyngby 36, Hyby 38, Skabersjö 46, Bara 48, St. Mölleberga 50).	
Herregårdar och deras ägare. II.	53
(Trolleberg, fordom Värpinge 53, Alnarps kungsgård 54).	
Kyrkor och prästerskap. II.	56
(Bjerseshög 56, Görslövs Kyrkoby 58, Brågarp 61, Nevitshög 61, Kyrkheddinge 64, Esarp 64, Knästorp 66, Tottarp 66, Burlöv 67, Uppåkra 68, Flackarp 69, Lomma 72).	
Bara härads äldsta utseende	76
Minnesmärken från den äldsta tiden (fornlämningar)	77
Runstenar	79, 82
Traditioner, som hänföra sig till kristen tid	84
Lunds domkapitels egendomar	86
Jordmån och andra naturegenskaper	87
Folkets lynne och seder	88
Lanthushållningen	90
Levnadssättet och dialekten	91
Klädningsättet	93
Folkets högtidligheter	94
Kommentarer och litteraturhänvisningar	98

ORTREGISTER

Alnarp, Lomma sn 13, 54, 88. Arlöv, Burlöv sn 9, 81. Assartorp, Lyngby sn 19.
 Backakråget, Nevitshögs sn 80. Bara sn och by 9, 48, 80. Bernstorp i Sunnanå,
 Burlöv sn 67, 81. Bjereshög 13, 56. Bomhuset under Klågerup, Hyby sn 43.
 Brågarp 61. Burlöv 67. Bökesåkra, Lyngby sn 36.
 Dalby, Torna hd 12, 83. Djurslöv, Tottarps sn 81, 91.
 Esarp 64.
 Flackarp 69. Flängevad, Bara sn och Hyby sn 42, 80.
 Genarp 13, 15, 16, 32. Gullåkra, Brågarps sn 81. Görslöv eller Kyrkobö 58.
 Hjärup, Uppåkra sn 82. Hyby 13, 20, 38, 78, 85, 89. Häckeberga, Genarps sn
 12, 13, 89. Hässleberga, Lyngby sn 76.
 Kabbarp, Tottarps sn 81. Karstorp, Lomma sn 81. Klågerup, Hyby sn 12, 21,
 85. Knästorp 66. Krenkerup (numera Hardenberg), Lolland i Danmark 15.
 Kronetorp, Burlöv sn 67. Kungsängarna, Lyngby sn 20. Kyrkheddinge 64. Källs-
 torpskråget i Kabbarp, Tottarps sn 82.
 Lomma 54, 72. Lyngby 36.
 Mölleberga 50, 80.
 Nevitshög 62, 84.
 Perstorp, Genarps sn 84. Pramhuset, Lomma sn 54.
 Skabersjö 12, 23, 46, 76. Stanstorp, Nevitshögs sn 84. Särslöv, Oxie hd 60.
 Tejarp, Hyby sn 78, 88, 89. Toppeladugård, Genarps sn 19. Torreberga, Nevits-
 högs sn 80. Torup, Bara sn 12, 22, 26, 88. Tottarp 66. Trolleberg, Flackarps
 sn 53.
 Uppåkra, Lilla 82. Uppåkra, Stora 68, 82.
 Vinninge, Hyby sn 79, 88. Vinningetorp, Hyby sn 84. Vismarlöv, Hyby sn 12,
 78, 82, 83, 89. Värby, Bara sn 12, 84. Värpinge (numera Trolleberg), Flackarps
 sn 53, 78. Västerskog, Hyby sn 78.
 Yddinge, Hyby sn 78.
 Åkarp, Burlöv sn 81.
 Önsvala, Mölleberga sn och Nevitshögs sn 11.

BIDRAG TILL BARA HÄRADS BESKRIVNING

utgivna av

BARA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING

- 1 (1923). TEXTIL ALLMOGESLÖJD
(med färgplanscher) av *Henriette Coyet*
- 2 (1924). BERÄTTELSE OM BARA HÄRAD 1775
av prosten N. O. LÖNQVIST, utg. av *Gunnar Carlquist*
- 3 (1925). FOLKDIKTNING FRÅN BARA HÄRAD
- 4 (1926). BURLÖVS ÖRTAGÅRD
av *Henriette Coyet*
- 5 (1927). FORNLÄMNINGAR OCH FYND FRÅN
FÖRHISTORISK TID I BARA HÄRAD
av *Bengt Engström*
- 6 (1928). BYALAGEN I BARA HÄRAD
av *Bengt Engström*
- 7, 8 (1929-30) GAMLA GÅRDAR OCH HUS I
BARA HÄRAD, I & II.
- 9 (1932). BESKRIFNING ÖFWER LOMMA SOCKEN
1828 OCH LOMMA KYRKA 1830
av J. FALCK, utg. av *Alb. Ahlert och Tage de la Motte*
- 10, 11, 12 (1934, 1945 och 1948). DET GAMLA DRÄKT-
SKICKET I BARA HÄRAD. I, II & III
av *Signe Forsberg*
- (1946). BARA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENINGENS
VERKSAMHET UNDER 25 ÅR 1921—1946
av *Signe Forsberg och Ingemar Ingers*
- 13 (1952). LIVET PÅ KABBARP 1 & 6 1814—1864
av *Elin Thunell*
- 14 (1954). SÄGNER OCH HISTORIER FRÅN
GENARP
av *Helge Andersson*
- 15 (1958). BARA HÄRAD I SLUTET AV 1700-
TALET
av *J. F. Swanander*, övers. av *Helge Andersson*

N:r 2—14 av ovanstående årsskrifter kunna av medlemmar erhållas till ett nedsatt pris av 3 kr. pr st. genom fil. d:r Ingemar Ingers, Lund, eller fru Johanna Hansson, Burlöv. Priset för n:r 1 och n:r 15 är 5 kr.